

T.C
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE TARİHİ BİLİM DALI

ÜTOPYALARDA METAFOR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ferhat KUTLUAY

VAN-2009

T.C
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE TARİHİ BİLİM DALI

ÜTOPYALARDA METAFOR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ferhat KUTLUAY

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Hasan ÇİÇEK

VAN-2009

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ.....	IV
KISALTMALAR	V
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. METAFOR KAVRAMI VE METAFORUN DÜŞÜNCE TARİHİNDEKİ YERİ.....	3
1.1. METAFOR KAVRAMI	3
1.2. METAFOR KAVRAMININ DÜŞÜNCE TARİHİNDEKİ YERİ.....	4
1.2.1. ANTİKÇAĞ DÜŞÜNÜRLERİNDE METAFOR.....	4
1.2.1.1. Pythagoras'ta Metafor Örnekleri.....	4
1.2.1.2. Herakleitos'ta Metafor Örnekleri	5
1.2.1.3. Aristoteles'te Metafor Örnekleri	7
1.2.2. ORTAÇAĞ FİLOZOFLARINDA METAFOR	8
1.2.2.1. Augustinus'ta Metafor Örnekleri.....	9
1.2.2.2. John of Salisbury'de Metafor Örnekleri	10
1.2.2.3. Saint Thomas'ta Metafor Örnekleri	11
1.2.3. İSLAM FİLOZOFLARINDA METAFOR.....	12
1.2.3.1. Gazali'de Metafor Örnekleri	12
1.2.3.2. İbn'ül Arabi'de Metafor Örnekleri.....	13
1.2.3.3. Mevlana'da Metafor örnekleri.....	14
1.2.4. YENİÇAĞ FİLOZOFLARINDA METAFOR.....	16
1.2.4.1. Machiavelli'de Metafor Örnekleri.....	16
1.2.4.2. Descartes'te Metafor Örnekleri	17
1.2.4.3. Rousseau'da Metafor Örnekleri	19

1.2.4.4. Bergson’da Metafor Örnekleri	20
İKİNCİ BÖLÜM	22
2. ÜTOPYALARDA METAFOR	22
2.1. ÜTOPYA KAVRAMI	22
2.2.ÜTOPYA KAVRAMININ DÜŞÜNCE TARİHİNDEKİ YERİ.....	22
2.3. OLUMLU ÜTOPYALARDA METAFOR	26
2.3.1. PLATON ve DEVLET.....	27
2.3.1.1. Platon’un Hayatı.....	27
2.3.1.2. Platon’un Devlet’i.....	28
2.3.1.3. Devlet’te Metaforlar	29
2.3.2. FARABİ ve MEDİNE’TÜL FAZILA	54
2.3.2.1. Farabi’nin Hayatı	54
2.3.2.2. Farabi’nin Medine’tül Fazıla’sı	55
2.3.2.3. Medine’tül Fazıla’da Metaforlar	55
2.3.3. THOMAS MORE ve UTOPIA	65
2.3.3.1. Thomas More’un Hayatı.....	65
2.3.3.2. Thomas More’un Utopia’sı.....	67
2.3.3.3. Utopia’da Metaforlar	68
2.3.4. TOMASSO CAMPANELLA ve GÜNEŞ ÜLKESİ	80
2.3.4.1. Tomasso Campanella’nın Hayatı.....	80
2.3.4.2. Tomasso Campanella’nın Güneş ülkesi.....	82
2.3.4.3. Güneş Ülkesi’nde Metaforlar	83
2.3.5.FRANCİS BACON ve YENİ ATLANTİS	97
2.3.5.1.Francis Bacon’un hayatı	97
2.3.5.2. Francis Bacon’un Yeni Atlantis’i.....	97

2.3.5.3.Yeni Atlantis'te Metaforlar	98
2.4. KARŞI ÜTOPYALARDA METAFORLAR	102
2.4.1. ALDOUS HUXLEY ve CESUR YENİ DÜNYA	103
2.4.1.1. Aldous Huxley'in Hayatı	103
2.4.1.2. Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya'sı.....	104
2.4.1.3. Cesur Yeni Dünya'da Metaforlar	104
2.4.2. GEORGE ORWELL ve 1984	111
2.4.2.1. George Orwell'in Hayatı.....	111
2.4.2.2. George Orwell'in 1984'ü.....	112
2.4.2.3. 1984'te Metaforlar.....	113
SONUÇ.....	118
KAYNAKLAR	120
ÖZET.....	125
ABSTRACT	126

ÖNSÖZ

Daha iyiyi arama süreci olan insan hayatı, her zaman olması gerektiği gibi olmayabiliyor. Bu nedenle insan, olması gerekenin peşine düşmüştür. Olması gereken ruh ütopyaya dönüşmüş, bu ruh görünür olmuştur. Ütopya kavramına kısaca baktığımızda bugün gerçekleşmesi imkânsız toplum tasarımları olarak karşımıza çıkar. Her ne kadar bu günün şartlarında gerçekleşmesi imkânsız olarak görünse de, aslında bu ütopyaların yazıldığı dönemlerin mevcut şartlarında değerlendirilmesi gerekir. Başka deyişle Ütopyaları, dönemlerine ait ekonomik, sosyal, politik ve kültürel yapıları ele alarak daha farklı bir yaşam kurgusu için alternatif yaklaşımlar sunan değerlendirmeler olarak ele almak daha gerçekçidir.

Ütopyalar, olması gerekeni betimlerken, metaforik bir dil kullanmayı ihmal etmemiştir. Zaten zaman zaman düşünce tarihinde direkt anlatımın yerine dolaylı anlatım tercih edilmiştir. Bunun amacı, düşüncelerin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Bu anlatım modellerinden biri de Metafordur. Metaforun amacı, her şeyden önce ifadelerin anlaşılmasını kolaylaştırmaktır. Anlaşılması zor görünen felsefi konuların mümkün olduğu kadar kolay anlaşılabilir bir duruma getirilmesi için metaforlardan yararlanılmıştır. Bu da düşünürlerin kendilerini daha iyi ifade etmelerini sağlamıştır.

Böylece ilkçağdan başlayarak günümüze kadar düşünürlerin çoğu düşüncelerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla direkt anlatımın yerine dolaylı anlatımı tercih ederek kendilerini daha iyi ifade edebilmişlerdir. Başka bir ifadeyle metaforlar yoluyla düşüncelerini açıklama yoluna gitmişlerdir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında beni yönlendiren ve yardımlarını hiçbir şekilde esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Hasan Çiçek'e, tezimin oluşturulmasında değerli katkılarda bulunan hocam Doç. Dr. Hüseyin Suphi ERDEM'e ve maddi-manevi desteğini hiçbir şekilde eksik etmeyen çok sevdiğim değerli arkadaşım Nihal KARA'ya teşekkürü bir borç bilirim.

VAN-2009

Ferhat KUTLUAY

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
A.Ü.İ.F	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
ev.	: Türkçeye eviren
edb.	: Edebiyat
fak.	: Fakültesi
M.E.B.	: Milli Eğitim Basımevi
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
terc.	: Türkçe tercüme eden
yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Yüzyıllar boyunca, zulüm, silahlı çatışma ve şiddet olayları yüzünden milyonlarca insanın hayatı kararmış ve kararmaya devam etmektedir. Bunun en önemli nedeni ise, gerek dün gerek bugün olsun hükümetlerin, ordular ya da isyancı hareketlerin dünyanın her yerinde, siyasal ve askeri amaçlarına ulaşmak için insanları sürekli olarak güvensizlik ortamı içine sürüklemiş olmalarıdır.

Oluşan bu kaos nedeniyle tarih boyunca insanoğlunun her daim peşinden koştuğu vazgeçilmez arayışı olan mutluluğu elde etme adına verilen çok çetin mücadelelerle birlikte, bu mücadelelerin sözlü birer ifadesi olan ve ideal toplum düşüncelerini içeren birçok eserler yazıldığını görürüz. İşte tarih boyunca insanlar, en büyük özlemlerinden biri olan mutluluğu yakalama adına düşüncelerinde kusursuz toplum modelleri oluşturmuşlardır. Bu tür zihinde tasarlanan ideal toplum modellerine Ütopya denmektedir. Tüm ütopyalarda insanoğlunun geleceğe dair mutlu ve güzel bir toplum düzeni hayali saklıdır.

Ütopya kelimesi bütün dünya dillerine Thomas More'un aynı adı taşıyan kitabından geçmiştir. More bu kelimeyi eski Yunanca'nın ou (değil) ve topos (yer) kelimelerinden, 'hiçbir yerde olmayan' anlamında türetmiştir. Her ne kadar More, kitabına verdiği bu isimle ütopyanın isim babalığını yapmış olsa da, böyle bir toplum düşüncesi More ile başlamış değildir. Biz ütopyaların başlangıcını Platon'un *Devlet*'ine götürebildiğimiz gibi onunla sınırlı tutmayabiliriz de. Tabi gerek Platon, gerekse ondan önce ideal bir toplum tasavvur edenler düşüncelerine ütopya adını vermiş değillerdir. Ama biz yine de ilk ütopya olarak Platon'un yazdığı *Devlet* isimli eseri kabul ederiz.

Platon'un *Devlet*'i ve Thomas More'un *Utopia*'sı dışında en önemli ütopyaları, Thomas Campanella'nın Güneş Ülkesi ve Francis Bacon'un *Yeni Atlantis*'i ile çağdaş ütopyalarla ilgili bu dönemde daha çok bir antitez özelliği gösteren karşı ütopya örneklerinden George Orwell'in Bin Dokuz Yüz Seksen Dört'ü ile Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya'sı olarak sıralayabiliriz.

Acaba tüm bu ütopyaları kaleme alan düşünürler, düşüncelerini ne tür bir anlatım modeliyle aktarmışlardır? Okuyucuya ulaştırmak istedikleri fikirlerin, ne kadarını iletebilmişlerdir? Hülasa kişi ne kadar bilirse bilsin anlatabildiği yalnız

dinleyicinin ya da okuyucunun anlayabildiği kadardır. Bu sebeplerdir ki düşünürler, eserlerinde, muhataplarına kendilerini en iyi şekilde ifade edebilecekleri ve savlarını benimsetebilecekleri anlatım modellerini kullanmak zorundadırlar. Düşünceyi benimsetme yollarının en önemlilerinden biri de öne sürülen fikri nicel örneklerle desteklemektir. Ayrıca soyut konuların somut konulara nazaran daha zor anlaşıldığı hepimizin malumudur. İşte bu sebeple düşünürler fikirlerini en iyi şekilde ifade edebilmek ve muhataplarına benimsetmek için benzetmelere başvurmuşlardır. Kabaca düşünürlerin benzetmeler kullanarak oluşturduğu bu anlatım modeline metafor denmektedir.

Düşünce tarihinde gerek dönemin filozoflarının özlem duydukları yaşam biçimini öğrenmemiz açısından gerek dönemin siyasal ve sosyal düzenindeki aksaklıkları görebilmemiz açısından çok önemli bir yer teşkil eden ütopyaların yani hayali devlet ve toplum modellerinin metafor sanatına başvurulmadan anlatılması mümkün değildir. Çünkü ütopyalar hayali tasavvurlardır ve insanın var olmayan bir şeyi benzetme kullanmadan açıklayabilmesi mümkün değildir. Nitekim Thomas More'un Utopia adlı eseri ve Campanella'nın Güneş Ülkesi adlı eseri başlı başına kapalı metafor örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ütopyalar incelendiğinde, metaforla anlatım yönteminin bu metinlerde ne kadar yer ettiği rahatlıkla anlaşılabacaktır.

Bu nedenle araştırmamızı iki bölüm halinde tasarlayarak hem metafor kavramının düşünce tarihindeki yerini belirlemeye; hem de ütopyalarda bu anlatım sanatının nasıl kullanıldığını saptamaya çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. METAFOR KAVRAMI VE METAFORUN DÜŞÜNCE TARİHİNDEKİ YERİ

1.1. METAFOR KAVRAMI

İnsan zihni soyut verileri tek başına yeteri kadar anlamlandıramaz. Soyut bir kavram muhakkak ki beyne somutlaştırılarak yansır. Bu sebepten özellikle de soyut kavramların açıklanmasında anlatımı daha anlaşılır hale getirmek için yazılan birçok eserde benzetmelere sıklıkla yer verilmiştir. Örneğin, Platon’un “Balmumu” benzetmesi ile soyut bir düşüncenin somutlaştırıldığını görmekteyiz: “İnsan ruhu adeta balmumu gibidir, maddi nesneler ise bunun üzerine iz bırakan mühürlere benzemektedir.”¹ Bu cümlede Platon; ruhu balmumuna, maddi nesneleri ise mühürlere benzeterek bilginin ve deneyimlerinin tıpkı bir mühür gibi ruhumuza işlediğini anlatmak istemiştir. Nitekim her insan farklıdır, bilginin depolanma süresi kişiden kişiye değişmektedir: “...Öyleyse ruhumuzda balmumu’ndan bir levha bulunduğunu farz et. Bu levha, bazısında daha büyük, bazısında daha küçük olsun, bazısında daha saf, bazısında daha karışık. Birininki daha sert, ötekini daha yumuşak veya bazılarında orta bir nitelikte olsun...”²

Eğer Platon balmumu ve mühür benzetmesi yapmamış olsaydı, düz bir anlatımla tezini açıklasaydı anlatılanların ne kadarı zihnimizde vücut bulacaktı ya da anlatılanlar başka hangi cümlelerle bu kadar kesif ve net ifade edilebilecekti?

Edebiyatta teşbih, istiare, mecaz, mesel, kinaye gibi terimler maksatları farklı olsa da müşterek olarak benzetme anlamında kullanılmışlardır. Edebi eserlerde benzetmeye sıklıkla yer verilmesinde üslubu etkili kılmak gaye edinilmiştir. Fakat benzetme, edebiyat dışında pozitif bilimlerde, felsefede hatta bütün yazın türlerinde kullanılmaktadır. Felsefede, benzetme metafor (metaphore) terimine karşılık gelmektedir. Metafor (metaphore) kelimesi, “iki parçadan meydana gelmiştir: meta sözü, sonra (yahut) ile gibi manalara; fora (phora) sözü de aktarmak (nakletmek) anlamına gelmektedir.”³ Yani bir ibareyi onu somutlaştıran başka bir ibareyle aktarmaktır. ‘bir deyimi/ifadeyi, anlamlı bağlantısı olan bir başka ifade ile mecazi

¹ Platon, *Theaitetos*, (Çev. M. Gökberk) Yunan Klasikleri: 21, M.B.E. Yay., Ank., 1945, s. 19.

² Platon, *a.g.e.*, s. 19.

³ Nihat keklik, *Felsefede Metafor*, Edebiyat Fak. Basımevi, İstanbul, 1990, s. 1.

olarak anlatma' anlamında kullanılır. Söz konusu ifadeler arasında direkt bir bağlantı olmayabilir; fakat anlamların birbirlerini çağrıştıracı özelliklerinin veya aralarında paralelliklerinin bulunması gerekir. Bu yüzden metafor, “bir şeyin, kendisiyle orantılı (benzerlik ilişkisi dolayısıyla) bir başka şeyle mecazi bir anlayışla anlatılması”⁴ olarak tanımlanır. Başka bir ifadeyle metafor, üslup güzelliği olmakla birlikte asıl amaç, düşüncüyü daha anlaşılır hale getirmek için savı mecazlarla sabitlemektir.

Daha çok soyut konuları işleyen filozofların düşüncelerini muhataplarına daha açık ifade edebilme ihtiyaçları eserlerinde metafor kullanmalarını zaruri kılmıştır.

1.2. METAFOR KAVRAMININ DÜŞÜNCE TARİHİNDEKİ YERİ

Düşünce tarihi boyunca bu anlatım yönteminin kullanıldığını görüyoruz. Metaforlarla anlatım biçimi, daha ilkçağ filozoflarınca kullanılmaya başlamış ve bu gelenek günümüze değin sürmüştür. Başka bir ifadeyle felsefe tarihinde birçok filozof kendini daha iyi ifade edebilmek için metafor sanatından yararlanmıştır. Filozofların kullandıkları bu metaforlara, din, sanat, ahlak, siyaset, metafizik gibi birçok alanda rastlayabiliriz.

1.2.1. ANTİKÇAĞ DÜŞÜNÜRLERİNDE METAFOR

Antikçağın bazı filozofları da, metaforla anlatımı benimsemiş ve düşüncelerini bu yöntemle dile getirmişlerdir. Bunlardan Pythagoras, Herakleitos ve Aristoteles anılmaya değerdir. Birçok Antikçağ Yunan düşünürü bu sanatı düşüncelerini ifade de kullanmış fakat çağın karakteristik özelliklerini yansıtan düşünürlerle yetinilecektir.

1.2.1.1. Pythagoras'ta Metafor Örnekleri

İlkçağ felsefesinde metafor yoluyla düşüncelerini ifade ederek üslubunu güzelleştiren ve fikirlerinin anlaşılmasını kolaylaştıran en eski filozof, Pythagoras olmuştur.

Pythagoras (M.Ö. 570–494) mistik-dini bir felsefe ortaya koymuştur, tahsil görmek üzere Mısır ve Babil'de bulunmuştur. Sonra da, Güney İtalya'ya yerleşmiş

⁴ Hasan Çiçek, *Kadim Üç felsefe problemi Bağlamında Mevlana'nın Mesnevi'sinde Metaforik Anlatım*, AÜİF. Dergisi, Sayı: 1, Ankara, 2003, s. 294.

ve taraftarları ile birlikte Pythagorasçılar okulunu kurmuştur. Metempsychose (metampsikoz) denilen tenasüh akidesine yani, ruhların beden değiştirip tekrar dünyaya gelmesine inanmaktaydı. Varlık'ın iki ilkedden (adedler ve ahenk'ten) çıktığını söylediği için düalisttir. Filozof sözcüğünü ilk defa onun tarafından kullanıldığı söylenir.

Pythagoras felsefesinde, metafor sanatının en eski örneklerine rastlanır. Pythagoras dünya hayatını spor yarışmalarına benzeterek, buradaki insanları da üç kısma ayırır. Ona göre: “bu dünya hayatı adeta spor yarışmalarına benzemekte ve yarışmaların yapıldığı sahada (dünyada), üç çeşit insan bulunmaktadır: Sporcular, satıcılar ve seyirciler.”⁵

“bunlardan birincisi olan sporcuların gayesi müsabakayı kazanmak için yarışmaktır; oysa satıcıların gayesi para kazanmaktır ve nihayet seyircilere gelince onların da gayesi, ne para ve ne de yarışı kazanmaktır; onlar sadece olup bitenleri seyretmekle yetinirler. Pythagoras'a göre filozoflar, işte bu tür insanlara benzetmektedir.”⁶

Pythagoras'ın diğer metaforlarından biri de, insan hayatındaki safhaları mevsim'lere benzetmesidir. Ona göre, hayatımızda dört mevsim vardır ve bunlar da: “İlk yirmi yılımızı kapsayan çocukluk devremiz adeta ilkbahar gibidir; ikinci yirmi yıllık devremiz ise, ergenlik adını almaktadır ve adeta yaz mevsimine benzetmektedir; üçüncü yirmi yıllık devremiz ise, delikanlılık (olgunluk) safhasıdır ki sonbahar gibidir ve nihayet dördüncü yirmi senemizde ihtiyarlık safhasıdır ki bu da kış mevsimine benzemektedir.”⁷

1.2.1.2. Herakleitos'ta Metafor Örnekleri

“Yunan bilimi açısından önemli diğer bir İyonya kenti de Efes'ti. Herakleitos burada doğmuştur. Pek çok yer gezmiş ve sonunda yine doğduğu kente dönmüştür. Çok hacimli olan yapıtı Peri tu Pantos'u (Bütün Üzerine) Artemis Tapınağı'na

⁵ Keklik, *a.g.e.*, s. 13.

⁶ Keklik, *a.g.e.*, s. 14.

⁷ Keklik, *a.g.e.*, s. 14.

saklamıştır. Bu yapıtı o kadar anlaşılmaz bir biçimde yazmıştır ki bu yüzden ho scotenios (karanlık adam) adıyla nitelendirilmiştir.”⁸

Herakleitos, ‘her şey akar’ diyerek, var olan her şeyin, tıpkı ateş gibi, sonsuz bir akış içinde olduğunu söylemiştir. Duyularımıza çarpan her şey o an için vardır; ancak sonra ki anda yok olmakta ve hemen başka bir varlığa dönüşmektedir. Nesneler arasında en akıcı, en esnek olanı ateştir. Ateş yok olurken hava, hava yok olurken su meydana gelir. Güneş ölümsüz ve sürekli olarak değişen bir ateş kaynağıdır.

Evrendeki düzensizlik, arka alanda yatan harmoniyi (düzen ve uyumu) gizler. Aslında her değişiklik, evrende içkin olarak var olan bir kurala göre gerçekleşir. Her nitelik, bir yerde, karşıtını da içerir. Bu nedenle bugün var olanlar yarın yok olacaktır. Bu karşıtlar, doğanın genel tablosunda bütünleşir ve birleşirler: Gece ve gündüz, yaz ve kış, savaş ve barış, tatlı ve acı, tokluk ve açlık aynı bütünün karşıt görünümleridir. Gerçek olan, araştırılması ve bilinmesi gereken, şu görünen karmaşa değil, görünmeyen harmonidir.

Herakleitos, yazdığı eserlerin halkın anlamayacağını düşünerek, halkı çok küçümsemektedir. Herakleitos kullandığı ilk metaforunda da halkı farklı varlıklarla dile getirmiştir.” merkeplere benzeterek bu düşüncesini dile getirmiştir.

“felsefesini logos (söz, akıl, düşünce) kavramı üzerine bina eden filozof, bununla Tanrı’yı kast etmektedir.”⁹

Ayrıca Herakleitos’a göre kâinat ateş’ten yaratılmıştır ve sonuçta da her şeyin ateşe geri döneceğini söyler ve ilişkiyi de para ve mal arasındaki ilişkiye benzetmektedir, “her şey ateşin değişimleri ile meydana gelir ve her şey, bu değişimlerden sonra, tekrar ateş’e döner. Bu sebeptendir ki kâinat’ta hiçbir zaman aynı formlar (suretler, şekiller) bulunmaz. Tıpkı para ve mal arasındaki ilişki gibi: para mal’a dönüşür, mal da paraya dönüşür.”¹⁰

⁸ Alfred weber, *Felsefe Tarihi*, (Çev. Taylan Doğan) Aram Yay., İstanbul, 2002, s. 21, Emile Brehier, *Felsefe Tarihi*, M.E.B. Yay., İstanbul, 1969, s. 40-41, Tuncar Tuğcu, *Batı Felsefesi Tarihi*, İlke Kitabevi, Ankara, 2000, s. 51.

⁹ Kranz, *a.g.e.*, s. 74.

¹⁰ Keklik, *a.g.e.*, s. 15.

Böylece ilk olarak zıt'lar ortaya çıkar ve bu zıtlar her nesnenin kendi özünde mevcuttur. Buna rağmen zıtlar arasında ahenk de vardır: Tıpkı *yay* ve *iyra*'da olduğu gibi: *Yay*'ın adı hayat'tır, işi de ölüm'dür. Bu sebeple yaşayan ile ölmüş aynı şeydir. Çünkü bunlar değişince ötekilerdir ve ötekiler değişince bunlar olur. Şu halde ölümsüzler, ölümlülerdir ve ölümlüler de ölümsüzlerdir. Bunların hayatı, onların ölümü'dür ve onların ölümü de bazılarının hayatı'dır: soğuk nesneler ısınır ve sıcak olanlar soğur; yaş olanlar kurur ve kuru olanlar da nemlenir.¹¹

Karanlık üslup sahibi bir filozof olan Herakleitos'un bazı görüşlerini kolay anlaşılır duruma getirmek için nadiren de olsa birkaç metafor kullanmıştır, böylece o da metaforun felsefedeki önemini görmezlikten gelmemiştir.

1.2.1.3. Aristoteles'te Metafor Örnekleri

Aristoteles, "M.Ö. 384'te Stageira'da Nikomachos'un oğlu olarak dünyaya geldi. Babası Makedonya krallarından Amyntas II'nin hekimiydi. M.Ö. 367'de 17 yaşında Platon'un Atina'daki akademisine (Academia) girdi. Burada hocası Platon'un ölümüne kadar 20 yıl eğitim aldı.

Platon M.Ö. 347'de öldü. Aristo Assos ve midilli'de ders verdi. M.Ö. 343'te II. Filippos'un oğlu büyük İskender'in hocası oldu. M.Ö. 335'te Atina'da Likeion'u kurdu, Peripetikler'in (gezerek ders verenler) başına geçti. M.Ö. 323'te Büyük İskender ölünce, Aristo Atina'dan sürüldü, M.Ö. 322'de Halkis'te öldü.

Günümüze kadar birçok düşünce akımını etkiledi, bütün kitaplarda ilk atıflar ona yapıldı. Batı felsefesi için, hatta İslam felsefesi için (Meşşailik) en büyük filozoftur. Külliyyatını Rodoslu Andronikos toplamıştır. 10. yüzyılda Arapçaya ve Farabi, İbn Sina, İbn Rüşd yoluyla Latinceye çevrilmiştir. Aquinolu Tommaso (1228–1274) Aristoculukla ilahiyatı birleştirmiştir. Aristoculuk, hemen bütün büyük düşünürleri etkileyerek günümüze kadar gelmiştir.¹²

Aristoteles birçok alandaki görüşlerini metaforla anlatmasına rağmen, konunun anlaşılması açısından sadece birkaç örnekle yetinilecektir.

¹¹ Tuğcu, *Batı Felsefesi Tarihi*, s. 53.

¹² David Ross, *Aristoteles*, (Çev. Ahmet Arslan) Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 22–35, Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 74–75.

Aristo'ya göre, birbirinin zıddı olan iki türlü idare şekli vardır; Demokrasi ve Oligarşi. Geri kalan diğer idare biçimleri de bu ikisi arasındaki mertebelerden birini teşkil etmektedir. Aristoteles bu meseleyi metafor yapmak suretiyle daha anlaşılır kılar. Aristoteles meseleyi şöyle açıklar: “Rüzgârlar nasıl umumiyetle Kuzey ve Güney rüzgârları diye başlıca iki şekil olduğu kabul ediliyor ve diğerleri de sadece bu ikisinin çeşitleri sayılıyorsa, hükümetlerin de başlıca iki şekil olduğu kabul ediliyor ki bunlar da, Demokrasi ve Oligarşi'dir. Çünkü Aristokrasi, azınlığın hâkimiyeti olduğu için, Oligarşi'nin bir çeşididir. Politeia (Cumhuriyet) şekli, gerçekte bir Demokrasi sayılıyor. Tıpkı rüzgârlar arasında Batı rüzgârlarını Güney rüzgârlarının bir çeşidi sayışımız gibi.”¹³

Aristoteles'in başka bir metafor örneği de, “oligarşik şekilleri sert ve şiddetli tonlara, demokratik şekilleri de yumuşak ve hafif tonlara benzetmesidir.”¹⁴

Aristoteles, devleti meydana getiren unsurları da metaforla açıklar. Aristoteles, nasıl ki aile, canlı varlık, ruh ve mülkiyet gibi kavramlar parçalardan oluşuyorsa, devleti de oluşturan parçaların var olduğunu söylemektedir: “Devlet de, canlı varlıklar gibi, farklı parçalar ayrılır: Canlı varlığı yapan son unsurlar, nasıl ruh ve beden ise ve ruh nasıl akıl ve arzu'dan mürekkepse; aile nasıl koca ve karı'dan; mülkiyet (ise) efendi ve kçle'den meydana geliyorsa, devlet de bütün bunlardan ve birbirinden farklı daha birçok şeylerden meydana gelmiştir.”¹⁵

Aristoteles, birçok konuda olduğu gibi, politika alanında da metaforlardan yararlanarak felsefesinin anlaşılmasını, görüşlerinin zengin bir anlatım formu kazanmasını sağlamıştır.

1.2.2.1. ORTAÇAĞ HİRİSTİYAN FİLOZOFLARINDA METAFOR

Ortaçağ felsefesi, klasik batı felsefesi tarihi ekseninde bakılacak olunursa, Antikçağ felsefesinin sonlarında belirginleşmeye başlayan din yönetimli ya da dinsel içerikli felsefe tarzının gelişmesi olarak gerçekleşir. Bu noktada belirgin bir özellik olarak felsefenin dinsel tartışmaların bir aracı durumuna gelmiş olduğu, Batı felsefesi tarihçilerinin genel olarak saptamasıdır. Söz konusu olan din Hıristiyanlıktır. Ortaçağ boyunca dinsel öğretileri temellendirmek ya da dini dünya görüşüne kategorik bir

¹³ Aristoteles, *Politika*, (Çev. N. Berkes) M.E.B. Yay., İstanbul, 1994, s. 6-7.

¹⁴ Aristoteles, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁵ Aristoteles, *a.g.e.*, s. 11.

temel sağlamak, felsefe yapma tarzının genel bir görünümü olmuştur. Hristiyan dinin kendisine felsefe aracılığıyla bir açıklayıcılık sağlamaya, geçerliliğini temellendirmeye yöneldiğini görmekteyiz. Bu dönem boyunca inanç-bilgi-akıl-Tanrı ekseninde yürütülen tartışmaları görmekteyiz.

Bu bölümde kendilerinden metafor örnekleri aktaracağımız belli başlı filozoflar; Augustinus, John of Salisbury ve Saint Thomas olacaktır.

1.2.2.1. Augustinus'ta Metafor Örnekleri

Aziz Augustinus 354–430 yılları arasında yaşamış olan ünlü Hristiyan düşünürdür. Temel eserleri: *Civitas Dei* (Tanrı Devleti), *Confessiones* (İtiraflar), *Epistolae* (Mektuplar)'dır. Augustinus, bir Tanrı bilimci olmasının yanı sıra, Batı düşüncesi içinde ünlü ve etkili filozoflarından. Onun yapıtları Tanrı bilimsel olmakla birlikte, felsefesi sorunları da içeren nitelikler göstermesi bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Sonradan modern felsefede tartışılacak olan pek konuyu Augustinus'un başlattığı söylenebilir.¹⁶

Augustinus'a göre, iyi insanların dünyadaki egemenliği, kendilerinden daha ziyade insanlık işlerine yararlıdır, fakat kötü insanların egemenliği, en başta yönetenlerin kendileri için zararlıdır. Yönetimde önemli olan, iyi insanların başta bulunmasıdır. İyi insanların belirgin özelliği ise adalet'tir diyen Augustinus' göre:

“adalet ortadan kaldırılırsa, krallıklar, büyük haydutluklardan başka nedir ki? Çünkü haydut çeteleri de tıpkı küçük krallıklar gibi değil midir?”¹⁷

Böylece Augustinus, hukuka riayet etmeyen ülke ve yöneticileri eleştirir.

İnsanların topluluk meydana getirmeleri bakımından Augustinus'a göre: “Her fert, adeta bir dili teşkil bir harf gibi, bir şehrin ya da bir krallığın ögesidir.”¹⁸

Augustinus, görüşlerini anlatırken birçok metaforlardan yararlanmıştır ama konumuz açısından sadece iki tanesi ile yetinilmiştir. Ayrıca yukarıdaki iki örneğe bakıldığında Augustinus'un politika konusundaki düşüncelerini anlatırken, metafor sanatından yararlandığını söyleyebiliriz.

¹⁶ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, s. 152–15, Tuğcu, *Batı Felsefesi Tarihi*, s. 21–22.

¹⁷ Augustinus, *Tanrı Devleti'nden Seçilmiş Parçalar*, (Çev. Mete Tunçay) İstanbul Bilgi Üniv. Yay., İstanbul, 200, s. 214.

¹⁸ Augustinus, *a.g.e.*, s. 214.

1.2.2.2. John of Salisbury’de Metafor Örnekleri

On ikinci asır İngiliz düşünürlerinden olan Salisbury’li John (1120–1180) Hristiyan skolâstiğin ünlü simalarındandır. Tahsilini Paris’te tamamlamış sonra da İtalya’da bulunmuş ve o devrin bazı piskopos’larına kâtiplik yapmıştır. Nihayet piskopos olmuş ve ömrünün sonuna kadar bu vazifesine devam etmiştir.

Kilise buyruklarına ve rahiplere mutlak olarak baş eğmekle yükümlü olan bir hükümdar tarafından idare olunacak devlet biçimini benimseyen Salisbury’li John bunu bir metaforla şöyle ifade eder:

“İnsan gövdesi’nde baş’ın (hükümdarın) yeri, sadece Tanrı’nın uyruğu olan ve O’nu dünyada temsil eden prens (hükümdar) tarafından doldurulur. Yürek’in yeri, iyi ve kötü işleri başlatmakla görevli senato tarafından doldurulur. Göz’lerin, kulak’ların ve dil’in görevlerini, yargıçlar ve valiler yükümlenmişlerdir. Memur2lar ve asker’ler el’lerin karşılığıdır; Prens’e (hükümdara) daima hizmet edenler, gövde’nin iki yanına benzerler.

Maliye memurları ve koruyucular, şayet aşırı istekler yüzünden bozulurlarsa, sayısız ve iyileştirilemez hastalıklar yaratan mide ve bağırsaklarla karşılaştırılabilirler; bunların rahatsızlıklarında; bütün gövde (bütün memleket), yok olma tehdidi karşısındadır. Çiftçiler, daima toprağa yapışık oldukları, toprakta yürüyüp gövdeleriyle çalıştıkları için, aylaklar gibidir ve bundan ötürü haklı olarak, daha fazla yardım ve korumayı hak ederler. Çünkü bütün gövde’nin (ülkenin) ağırlığını hareket ettirenler onlardır. En güçlü gövde bile ayağın desteğini kaybetse, kendi gücüyle yürüyemez, sıkıntı ve utançla elleri üstünde emekleyerek, ya da kaba hayvanlar tarafından sürüklenerek hareket eder.”¹⁹

Görüldüğü üzere Salisbury’li John yukarıdaki metaforunda, devlet ve insan vücudu arasında bir karşılaştırma yaparak, devletin kökeni hakkında da bir bir görüş ortaya koymuş ve böylece devletin kökeni biyolojik unsurlarla açıklayan teorinin temsilcilerinden biri olmuştur.

Başka bir örnekte de Salisbury’li John, ılımlı hükümdar ile zalim hükümdar arasındaki farkı metafor yoluyla açıklıyor. “Prens (hükümdar), Tanrılığın benzeri

¹⁹ Keklik, *a.g.e.*, s. 45.

olarak sevicecek, tapılacak ve doyurulacak olandır. Tiran, kötülüğün benzeri olarak, hatta öldürülecek olandır. Kaynağı haksızlık olan Tiranlık, tıpkı zehirli bir kökten çıkan, aşırı tehlikeli genişliklere ulaşan, dallanıp budaklanan ve her bakımdan balta ile kesilmesi gereken bir ağaç gibidir.”²⁰

1.2.2.3. Saint Thomas'ta Metafor Örnekleri

Ünlü Hristiyan filozof Saint Thomas (1225–1274) birçok bakımdan özgün bir düşündürdür ve felsefesi önemli ölçüde Aristoteles'in metafiziğine dayanır. Ortaçağ Hristiyan felsefesinin doruk noktasını gösteren Aquinalı Thomas, öncelikle metafizikle teoloji, akılla inanç arasında bir ayrım yapmıştır.

Katolik kilisesinin resmi öğretisini kuran Aquinalı Thomas, kutsal olan ve kutsal olmayan bilgilere akılcı bir temel aramış ve Summa Contra Gentiles (kâfirlere karşı) adlı eserinde, Müslüman düşünürlerden İbn Rüşd gibi, bilginin kaynağı iki kaynağı bulunduğundan söz etmiştir; bunlardan birisi inanç, diğeri ise akıldır.

İnanç, kutsal kitaptan, akıl ise düzenlenmiş ve yorumlanmış du verilerinden beslenir ve her ikisinden üretilen bilginin dayanağı Tanrı'dır. Tanrı, kendi kendisi ile çelişmeyeceğine göre, bu iki bilginin birbirleriyle bağdaşır olması gerekir; yani Platon ve Aristoteles felsefelerini Hristiyan dini ile uzlaştırmak olanaklıdır; böylece Skolâstik Düşünce'nin temelleri atılmış ve inanç ile akılın bağdaşabileceği düşüncesi bu dönemde kesin bir biçimde oluşturulmuş olmaktadır.

Saint Thomas, madde ve suret arasındaki ilişkiyi şu metaforla dile getirir: birleşik cevherlerde bir madde ve bir de suret tanınır: Tıpkı insanda bir beden ve bir de ruh tanınması gibi.”²¹

Ayrıca Saint Thomas varlık ile suret arasındaki ilişkiyi başka bir metafor da daha dile getirir: “Gerçekte suret'in varlık'a olan nispet'i, ılık'ın ısıldamak fiiline ve beyazlığın da beyaz olmak fiiline nispet'i gibidir.”²²

Görüldüğü üzere Saint Thomas, düşüncelerini daha anlaşılır kılmak için metaforlardan yararlanmıştır. Saint Thomas'ın eserlerinde bunun gibi çok sayıda metafor kullanılmıştır.

²⁰ Keklik, *a.g.e.*, s. 46.

²¹ Keklik, *a.g.e.*, s. 57.

²² Keklik, *a.g.e.*, s. 57.

1.2.3. İSLAM FİLOZOFLARINDA METAFOR

Burada İslam dünyasında metafor sanatından yararlanarak düşüncelerini açıklayan İslam filozoflarına değineceğiz. İslam filozoflarında metafor sanatının çok güzel örneklerine rastlanmaktadır. Elbette metafor sanatından yararlanmış bütün İslam filozoflarına burada yer vermeyeceğiz. Çünkü konumuzun daha iyi anlaşılması için birkaç filozoftan verilen örneklerin yeterli olacağı kanaatindeyiz. İslam dünyasında önemli olan üç filozofla yetinilmiştir. Bu filozoflar Gazali, hemen her konuda fikirlerini metafor yoluyla anlatmaktadır. İbn'ül Arabî, metafizik, kozmoloji ve epistemoloji meselelerinde metaforlardan yararlanmıştır. Mevlana'nın, çeşitli konularda kullandığı metaforlar ise son derece güzel ve ilginçtir.

1.2.3.1. Gazali'de Metafor Örnekleri

Ebu Hamid Muhammed B. Muhammed B. Ahmed (1058–1111) Tus şehrinde doğdu. Yaşadığı yüzyıl siyasi bakımdan çalkantılı, fakat ilmi ve dini hayat bakımından İslam dünyasının ve hatta o günkü dünyanın en parlak dönemini teşkil eder. Ayrıca Gazali, yalnız döneminin değil, bütün İslam düşüncesi tarihinin en önde gelen düşünürlerindendir. Ehl-i sünnet inancına yaptığı hizmet, kendisine hucetü'l İslam lakabının verilmesine sebep olmuştur. Fıkıhta Şafii, kelamda Eş'ariyye ekolünü benimsemiş olan Gazali, ömrünün sonlarını tasavvufi bir hayat içinde geçirmiştir. Bununla birlikte İslam inanç ve düşünce hayatının günümüze kadar gelen meselelerinin hemen hepsiyle ilgilenmiştir.

Gazali, vücudu ruh'un memleketi olarak görmüştür. Bu memleketteki ruh kuvvetlerini sanatkarlara ve amelelere, akıl tefekkür kuvvetini akıllı vezire, şehveti kötü bir insana ve gazabı ise polis müdürüne benzeterek düşüncelerinin anlaşılmasını metafor yoluyla kolaylaştırmıştır: “İnsan vücudu, ruhun memleketidir. Ruh kuvvetleri (bir şehirdeki), sanatkârlar ve ameleler gibidir. Akıl tefekkür kuvveti ise, (bu ülkedeki) akıllı vezir gibidir. Şehvet, bir kötü insan gibidir. Gazap (öfke) ise, polis müdürü gibidir.”²³

Gazali kullandığı başka bir metaforunda, insanlık mahiyeti'ni de bir şehir devletine benzetiyor: “Beden bir şehir'e benzer: el, ayak ve azalar, şehrin sanat erbabı gibidir. Şehvet, maliye müdürü gibidir. Kalp, bu şehrin padişahıdır. Akıl ise,

²³ Gazali, *İhyau Ulum'id-Din*, (Terc. A. Serdaroğlu) Bedir Yay., C. III, İstanbul, 1974, s. 158.

padişahın veziridir. Bunların hepsine de padişahın ihtiyacı vardır: Memleketin idaresi, ancak bunlarla yürür.”²⁴

Gazali, ruh’un vücudundaki yayılmasını herhangi bir evin içindeki bir lambanın hareket ettirilmesine benzetir ve şöyle açıklar: “Ruh’un misali, bir lamba’dır. Onun, içimizde yayılması ve hareketi, tıpkı bir evin şurasında burasında, lamba’nın bir kimse tarafından hareket ettirilmesi gibidir.”²⁵

Gazali, devlet başkanlığının zor bir iş olduğunu söyleyerek onu kendisi yanarken başkalarına ışık veren mum metaforu ile açıklar: “Riyaset arzusu, esasında helak edicidir. Misali bir mum’dur ki, kendisi yanar fakat başkaları ışıklanır.”²⁶

Gazali, öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişkiyi ağaç ile gölgesi metaforu ile dile getirir: “Doğru yolu gösteren bir öğretici ile öğrencinin... Misali, ağaç ile gölgesi gibidir: Ağaç eğri olursa, gölgesi de eğri olur.”²⁷

Gazali, birçok konuda benzer metafor örnekleriyle, bu edebi sanatı ustaca kullanmış, görüşlerinin kitlelerce anlaşılmasını ve yüzyıllarca etkili olmasını sağlamıştır.

1.2.3.2. İbn’ül Arabî’de Metafor Örnekleri

1165 yılında İspanya’nın Murcia kentinde dünyaya gelen büyük İslam âlimi İbn-i Arabî yazdığı yüksek düzeyli 500’e yakın eserinde, İslam’da gaye olarak bilinen ‘Tek’ lik konusunda Vahdet-i Vücut teorisi ile çığır açmıştır. Bununla birlikte metafizik, kozmoloji, ahlak, psikoloji gibi çok geniş bir yelpazede eserler vermiştir.

İbn-ül Arabî de diğer düşünürler gibi düşüncelerini açıklamak için metaforlardan yararlanmıştır. İbn-ül Arabî, Allah’ın diğer varlıklardan farklı olarak merkezi bir varlık olduğunu şöyle bir metaforla dile getirir: “Merkez, Nasıl ki dairenin bütün noktalarına aynı mesafede ise, Allah da bu şekilde bütün varlıklara aynı mesafededir.”²⁸

²⁴ Gazali, *Kimyayı Saadet*, (Terc. F. Meyan) Bedir Yay., İstanbul, 1979, s. 18.

²⁵ Gazali, *İhyau Ulum’id-Din*, C.1, s. 49.

²⁶ Gazali, *Kimyayı Saadet*, s. 21.

²⁷ Gazali, *İhyau Ulum’id-din*, C.1., s. 59.

²⁸ Arabî, *Fütuhât*, (Çev. Nihat Keklik) Edb.Yay., İstanbul, 1980, s. 163-164.

İbn-ül Arabî'nin taklidi bilgi ile felsefi bilgi arasındaki farka dikkat çekmek amacıyla kullandığı bir metafor vardır. Bu metafor her ne kadar Platon'un İdealar Kuramını anımsatsa da, kendine has tarafı da vardır.

İbn-ül Arabî'nin anlattığına göre, bir ressam ile bir filozof, ismi verilmeyen bir hükümdarın huzurunda, marifet (bilgi) yarışmasına giriyorlar. Her ikisi de, Benim bilgim, gerçek bir bilgi'dir iddiasında bulunduğu için, hünelerini ortaya koyabilmeleri maksadıyla, onlara büyük bir salon ayrılıyor ve bu salon, tam ortasından bir perde ile ikiye bölünüyor: Bir tarafta ressam, duvar üzerinde fevkalade güzel bir tablo (resim) yaparken, diğer tarafta da filozof, onun tam karşısındaki duvarı cilalamak suretiyle, bir ayna haline getirmeğe çalışmaktadır. Onların arasında hakemlik yapacak olan hükümdar, bir müddet sonra geliyor ve evvela ressamın çalıştığı bölmeye giriyor ve bakıyor ki duvar üzerine çok güzel bir tablo yapılmış. Bu tablo karşısında hayranlığını belirten hükümdar, bir müddet sonra da filozofun çalıştığı bölmeye giriyor ve bakıyor ki duvar, bir ayna haline getirilmiş, hepsi o kadar. Tabiatıyla bunu anlamıyor ve şaşırıyor. O zaman filozof diyor ki:- Aramızı ayıran şu perde açılsın da ne olacağını hep birlikte görelim. Böylece perde açılıyor ve görülüyor ki ressam tarafından karşı tarafta yapılmış olan tablo, bizzat filozof tarafından cilalanmak suretiyle ayna haline getirilen duvar üzerine yansımaktadır. Bunun üzerine filozof diyor ki:”İşte bu böyle bir misaldir ki, ressamın gerçek değil ancak taklit'ten ibaret bir marifet (bilgi) sahibi olduğunu göstermektedir. Çünkü ressam sadece tabiatı taklit etmektedir. Şayet taklit, bir marifet (bilgi) olsaydı, bunu en iyi başaracak olan ayna olurdu. Gerçekte ise bir insan, şayet kendi ruh ve zekâsını (bir ayna gibi) parlatıp temizleyecek olursa, kâinatın bütün nesneleri onun üzerinde aks edebilecektir. İşte, filozofların yaptığı iş budur”²⁹

Görüldüğü üzere İbn-ül Arabî de düşüncelerini dile getirmek için metafor sanatından yararlanmıştır. Hatta denilebilir ki, metafor sanatından en iyi yararlanabilen düşünürlerden birisidir.

1.2.3.3. Mevlana'da Metafor örnekleri

Mevlana Celaleddin-i Rumi, tanınmış bir şair, düşünce adamı ve Mevlevî tarikatının öncüsüdür. Dönemin İslam kültür merkezlerinden Belh kentinde hocalık

²⁹ İbn'ül-Arabî, *a. g. e.*, s. 309-310.

yapan ve Sultan-ül Ulema (Bilginler Sultanı) lakabıyla anılan Bahaeddin Veled'in oğludur. Mevlana, babası Bahaeddin Veled'in ölümünden bir yıl sonra, 1232 yılında Konya'ya gelen Seyyid Burhaneddin'in manevi terbiyesi altına girmiş ve dokuz yıl o'na hizmet etmiştir.

Mevlana'nın birkaç tane eseri vardır ve yazıları çoğunlukla şiir halindedir. Mesnevi, bunların başında gelmektedir ve Farsça olarak yazılmıştır. Felsefi konular, bu eserde metaforlar ve hikâyeler tarzında ele alınmaktadır. İkinci büyük eseri Divan-ı Kebir adını taşımaktadır ve şiir halindedir. Mesnevi, ünlü dostu Şems-i Tebriz'inin ilhamlarıyla yazılmıştır. Mevlana da söz konusu eserlerinde metaforlardan yararlanmıştır.

Mevlana da diğer filozofların işlediği beden ve ruh ilişkisi üzerinde durarak bu konuyu güzel bir metaforla süsleyerek anlatır ve şöyle bir benzetmede bulunur: "Beden, ruh'un elbisesine benzer"³⁰ Mevlana, bu konuyla ilgili bir metafor daha kullanır: "İnsanlar, havaya benzer. Tozla karıştı mı, gökyüzüne perde gibi olur, gökyüzünü göstermez, güneşin görünmesine mani olur. Fakat tozu gitti mi, saf ve parlak bir hale gelir."³¹

Ayrıca Mevlana, ruh ile beden arasındaki olumlu ve olumsuz ilişkiyi anlatmak için metafordan yararlanır: "Ruh, karıncaya benzer, beden de bir buğday tanesine: Karınca buğday tanesini her an çekmektedir."³²

Düşünen ruh manasında kullanılan akıl üzerinde de birçok defalar duran Mevlana, insan ile akıl arasındaki ilişkiler konusunda güzel metaforlar kullanmıştır: "Akıl, insan için, kol ve kanat gibidir. Adamın akli yoksa kendine başka bir akıllı kılavuz etmesi gerekir. Akıl anahtarı olmaksızın, bu kapıyı açmak boşunadır."³³

"Akıl'lar, ışıklı kandillere benzer. Elbette ki yirmi kandil, bir kandilden fazla ışık verir."³⁴ "Akıl, adeta bir usturlap'a benzer. Varlık güneşinin yakınlığını ancak onun sayesinde biliriz."³⁵

³⁰ Mevlana, *Mesnevi*, (Çev. Veled Çelebi İzbudak) Şark İslam Klasikleri, M.E.B., C. III., İstanbul, 1960, s. 151.

³¹ Mevlana, *a.g.e.*, C. VI., s. 211.

³² Mevlana, *a.g.e.*, C. VI., s. 233.

³³ Mevlana, *a.g.e.*, C. VI., s. 325.

³⁴ Mevlana, *a.g.e.*, C. VI., s. 206.

³⁵ Mevlana, *a.g.e.*, C. IV., s. 312.

Mevlana, duyularımızın aldatıcı olduğunu söyleyerek, bunun metaforla açıklar: “Herkes bu âleme kendi görüş açısından bakar. Mavi cam, güneşi mavi gösterir; kırmızı cam ise kırmızı gösterir. Oysa camların herhangi bir rengi olmasaydı, her şey beyaz görünürdü. Beyaz cam ise, camların hepsinden daha doğrudur.”³⁶

Yukarıdaki tüm örnekler, Mevlana’nın da görüşlerini dile getirirken metafor sanatından ne denli yararlandığını ve bu sayede özgün bir dil geliştirdiğini göstermektedir.

1.2.4. YENİÇAĞ FİLOZOFLARINDA METAFOR

15 ve 16. yüzyıllarda özellikle reform ve Rönesans gibi iki büyük gelişme ile insanın günümüze kadar ki gelişimi bazen hızlı bazen de yavaş şekilde ama hiç durmadan devam etmiştir. Bu gelişme kendisini öncelikle sanat ve edebiyatta göstermesinin yanında, diğer bütün ilim alanlarında da etkisini hissettirmiştir. Ayrıca bu gelişmeler felsefenin de değişmesine yol açmıştır. Bu değişim, felsefe disiplinlerinin daha geniş bir şekilde ele alınması yönünde olmuştur.

Bunlara bağlı olarak, bu dönemde yetişen filozoflar, kendilerinden önceki filozoflarda olduğu gibi, hem üslup güzelliği ve hem de ifade açıklığı amacıyla metafor sanatının çok güzel örneklerini sergilemişlerdir.

Yeniçağ filozofların hemen hemen hepsinde metafor örneklerini görebiliriz ama kendi çağının karakteristik özelliklerini yansıtan ve metaforik anlatımı sıklıkla kullanan filozofların eserlerinden örneklerle yetinilecektir.

Eserlerinden örnekler vereceğimiz filozofları şu şekilde sıralayabiliriz; Machiavelli, Descartes, Rousseau ve Bergson.

1.2.4.1. Machiavelli’de Metafor Örnekleri

Machiavelli (1469–1527) Floransalı düşünür, devlet adamı, askeri stratejist, şair ve oyun yazarıdır. İtalyan Rönesans hareketinin en önemli düşünürlerindendir. En ünlü eseri *Prens*’te, politik yazın tarihinde ilk kez iktidarın alınışı ve korunması gibi bir sorunu dinsel ya da ahlaki kaygıları dikkate almaksızın inceledi. Tüm yaşamı boyunca İtalya’nın birliği ideali için mücadele verdi. Fikirleri politik hırsın anlatımı

³⁶ Mevlana, *a.g.e.*, C. I., s. 235.

olarak görüldü. ‘Makyavelizm’ terimi bir düşünce sisteminden çok, ‘amaç için her yolu mubah gören’ politikacının tutumunu anlatan suçlayıcı bir sıfat haline geldi. Yine de Diderot, Rousseau, Fichte ve Hegel gibi büyük düşünürler, Machiavelli düşüncesinin olumlu yönünü açığa çıkarmaya çalıştılar.

Machiavelli’e göre, devlet idaresinde bulunan, kendilerinden önceki devlet adamlarından örnek almalı ve onu taklit etmelidir. Bunu bir metaforla şöyle açıklıyor:

“İhtiyatlı bir insan, daima büyük insanların geçtiği yoldan gitmeye ve en iyi olanları taklit etmeye mecburdur. İhtiyatlı okçular da böyle yapar: Vurmak istedikleri yer çok uzak görününce, yay’larındaki kudretin nereye kadar yetiyeceğini bildikleri için nişanlarını hedeften çok daha yükseğe alırlar; ok’ları ile bu kadar yüksekliğe ulaşmak için değil fakat bu kadar yüksek nişanın yardımı ile hedeflerine vurmak için.”³⁷

Machiavelli, özellikle siyasi konularda, ihtiyatlı tavır takınmış ve tehlikeler daha başlangıç aşamasındayken bertaraf edilmesi gerektiğini düşünmüştür.

“Uzak iken görülünce, güçlülere kolayca çare bulunabilir fakat yaklaşıncaya kadar beklenirse, ilaç zamanında yetişmiş olmaz çünkü hastalık artık tedavi edilmez bir durum almıştır. Bu hal, veremli’nin haline benzer: Hekimlerin deyişine göre başlangıçta tedavisi kolay, teşhisi güçtür fakat zaman geçtikçe, başlarken teşhis olunamayarak tedavi edilmediği için, teşhisi kolay fakat tedavisi güç olur. Devlet işlerinde de durum böyledir çünkü doğacak fenalıklar önceden görülünce çabuk tedavi olunurlar fakat önceden tanınmadıkları için herkesin tanıyabileceği kadar büyümelerine meydan verilince artık çare kalmaz.”³⁸

1.2.4.2. Descartes’te Metafor Örnekleri

Bir Fransız matematikçisi, bilim adamı ve filozof olan Descartes modern felsefenin babası olarak bilinir. 1596 yılında Touraine bölgesinin La Haye şehrinde doğmuştur. Politiers üniversitesinde hukuk öğrenimini görmüştür. Üniversiteyi bitirdikten sonra bir süre askeri müesseselerde görev almıştır. Daha sonra bir süre Fransa’nın dışına seyahatlerde bulunmuştur. Ardından 1628 yılında Fransa’ya geri

³⁷ Machiavelli, *Hükümdar*, (Çev. Y. Adil Egeli) Yıldız Matbaası, İstanbul, 1995, s. 18–19.

³⁸ Machiavelli, *a.g.e.*, s. 8.

dönmüştür. Aynı yıl optik üzerine değişik deneyler yapmıştır. Daha sonra, hayatının büyük bölümünü geçireceği Hollanda'ya gitmiştir.

Descartes ilk çalışmasını, 'denemeler' isimli eseriyle felsefe üzerine yapmıştır. Bu eser geometri, optik, meteorlar ve metot şeklinde dört bölümden oluşmaktadır. Descartes 1649 yılında kraliçenin daveti üzerine İsveç'e gitmiştir. Bir sonraki yıl zatürreeden ölmüştür. Descartes için Tanrı, her şeyin külli sebebidir. Bu görüşünü metaforla şöyle dile getiri: "Mesela Güneş, bütün çiçeklerin sebebi olduğu halde güllerin, lalelerden ayrı olmasının sebebi değildir, çünkü meydana gelmeleri, Güneş'e bağlı olmayan başka cüz'i sebeplere de bağlıdır; fakat Tanrı'nın, her şeyin külli sebebi olduğu gibi, tam sebebidir."³⁹

Descartes felsefenin önemine işaret etmek için felsefe'yi bir ağaca benzeterek şöyle demektedir: "Felsefe, bir ağaç gibidir. Kökleri metafizik, gövdesi fizik ve bu gövdeden dallar da, öteki bütün ilimlerdir. Nasıl ki meyveler, ağaçların kökünden ve dallarından değil de, yalnız dalların ucundan toplanırsa, aynı şekilde felsefe'nin en son faydası da, en son öğretilen bölümlerinden öğrenilebilir."⁴⁰

Descartes, başka bir metaforla şüphe ile düşünmek arasındaki ilişkiyi açıklar: "Nitekim ak nedir? Anlatmak için, bir kör'e akı tanımlamak faydasız olduğu halde, bizim ak nedir bilmemiz için, sadece gözümüzü açmamız kâfi geldiği gibi, şüphe ile düşünce nedir bilmek için, şüphe etmek ve düşünmek kâfidir."⁴¹

Descartes her ne kadar politikadan uzak durmaya çalışan bir filozof da olsa da, yine de bunun üzerine birkaç şey söylemeyi ihmal etmemiştir. Bununla ilgili olarak faziletli devlet adamı ile despot devlet adamı arasındaki fark üzerine şöyle demiştir: "Kalın ve yüksek duvarları tutamayacak kadar kötü temeller üzerine dayana bir ev yaparken, duvarları ince ve alçak yapmak zorluğu varsa, aynı suretle, cinayetlerle devletin başına geçenler de, cinayet işlemekte devam mecburdurlar; faziletli olmak isteyince de, yerlerinde tutunamazlar."⁴²

³⁹ Nihat Keklik, *Felsefede Metafor*, s. 147.

⁴⁰ Descartes, *a.g.e.*, s. 23-24.

⁴¹ Keklik, *a.g.e.*, s. 150.

⁴² Nihat Keklik, *Filozofların Özellikleri*, Doğuş Yay., İstanbul, 1983, s. 119-120.

1.2.4.3. Rousseau'da Metafor Örnekleri

Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) Fransız yazar, düşünür, filozof, politika ve müzik teorisyeni bir sanatçının oğludur. On yaşında eğitimine bir din adamının yanında başlayan Rousseau, daha sonra bir gravürcü ustasının yanında çalışmıştır. 1728–1738 yılları arasında değişik işler yaparak, uşak, sekreter, müzik hocası, tercüman olarak Fransa, İtalya ve İsviçre'de dolaşmıştır. 1749'da Felsefe Ansiklopedisinin müzik bölümünü kaleme almıştır.

Rousseau insan doğasına ilişkin çözümlemesiyle, insanın uygarlık tarafından değiştirilmemiş doğal halinin birçok açıdan daha üstün olduğu fikri ve modern demokrasi anlayışına temel oluşturan toplumsal sözleşme öğretisiyle ün kazanmıştır.

Rousseau'nun en önemli eserleri; İtiraflar, Toplum Sözleşmesi, Emile ya da Eğitime dair ve Bilimler ve Sanatlar Üzerine Konuşma'dır.

Rousseau, o zamana kadar gelen felsefî görüşleri reddetmekte ve hepsinin zıtlıklar içinde olduğunu söylemektedir. Bununla ilgili olarak yaptığı bir metafor hemen dikkati çekmektedir:

“yalnız şunu soracağım: felsefe nedir? En tanınmış filozofların kitaplarında bulduğumuz nedir? Bu hikmet âşıkları'nın bize verdikleri dersler nelerdir?

Onları dinlerken, insan kendini bir pazarda avaz avaz çağıran bir sürü madrabaz arasında sanır. Her biri: Bana gelin, bana gelen aldanmaz diye bağırır diye durur. Kimi, madde'den gayrı varlık olmadığını, ger şeyin tasavvur'da yaşadığını iddia eder; Birisi ispata kalkar ki dünyada iyilik, kötülük yoktur, hayır ve şer birer kuruntudan ibarettir; Öteki der ki, insanlar birer canavardır; Birbirlerini parçalayıp yemeleri bir cürüm sayılmaz;

Ey büyük filozoflar! Bu faydalı dersleri yalnız kendi dostlarınıza verseniz ne olur? Hem siz kendi fikirlerinizin meyvesini daha çabuk elde edersiniz, he de bizim çocuklarımız sizin mezhebinize girmek tehlikesinden kurtulmuş olurlar.”⁴³

⁴³ Rousseau, *İlimler ve Sanatlar Hakkında Nutuk*, (Çev. S. Eyüboğlu) M.E.B. Yay., Ankara, 1943, s. 41.

Rousseau yukarıdaki metaforla, hemen hemen bütün filozofların gerçekte birer madrabaz olduklarını ve her birini sadece kendi sisteminin doğru olduğunu iddia etmekten başka bir şey yapmadıklarını ileri sürmüştür.

Rousseau, kâinat'ın tesadüf yoluyla meydana geldiğini ileri süren materyalistlerin düşüncelerini reddeder ve materyalistler ile sağırılar arasında benzerlik kurarak düşüncelerini metaforla dile getirir:

“Hiç ses işitmiş olmadığı için, seslerim mevcudiyetini inkâr eden bir sağır farz edelim: Gözleri önüne koyduğum ve diğer gizli bir alet vasıtasıyla titrettiğim bir çalgı'nın tellerini görünce, sağıra:

—Telleri kımıldatan sestir desem, o:

—Teller, kendi kendilerine kımıldanıyorlar ve cisimlerin böylece kendi kendilerine kımıldanmaları, ortak özellikleridir diyecektir.

—Bu ihtizazları başka cisimlerde de bana gösteriniz veya ihtizaz ettiklerini gördüğünüz bu telleri kımıldatan sebebi izah ediniz desem, sağır şöyle cevap verecektir:

—Madem bu tellerin nasıl ihtizaz ettiklerini bilmiyorum, o halde bu ihtizazı sizin iddia ettiğiniz ve benim hiç bilmediğim sesler ile niçin izaha çabalayayım? Karanlık bir hadiseyi, daha karanlık bir sebep ile izaha girişmiş olmaz mıyım? Ya bana iddia ettiğiniz sesleri hissettiriniz yahut mevcudiyetlerini inkâr ederim.

Düşünce kabiliyeti ve insan zekâsının tabiatı üzerinde incelemeler yaptıkça, materyalistlerin muhakemelerini, bu sağır'ınkine benzetmekten kendimi alamıyorum. Gerçekte materyalistler, inkâr edilmesi bir kuvvetle, içten sadaya karşı sağır'dırlar: Bir makine, asla düşünemez ve tefekkür tevlit eden ne bir hareket, ne de bir cisim vardır.”⁴⁴

1.2.4.4. Bergson'da Metafor Örnekleri

Çağdaş düşünür Bergson (1859–1941) da metaforla anlatım yöntemini benimser. Almanya'da doğup gelişmiş olan idealist yaşama felsefesinin, Fransa'daki temsilcisi olarak tanınır. Aynı zamanda, süreç felsefesi adı verilen felsefe anlayışının

⁴⁴ Rousseau, *Emil*, (Çev. A. Rıza Ülgener) Türkiye Yay., 4. Basım, İstanbul, 1956, s. 213-214.

da en önemli temsilcilerinden olan Bergson, pozitivizm ya da oldukça dar bir çerçeve içinde kalan bilimsel yorumların iddialarına şiddetle karşı çıkarken, insani ve tinsel değerlerin önemini vurgulamıştır. O, bu çerçevede 20. Yüzyılda gelişen akla karşı başkaldırının önemli öncülerinden biri olmak durumundadır.

Başka bir deyişle, 19. yüzyılda ortaya çıkan maddecilik dirimselcilik karşıtlığından yoğun bir biçimde etkilenen Bergson, bilimin bulgularını özü itibarıyla bilimsel olmayan bir gerçeklik anlayışına ulaşmak için kullanmıştır. Metafiziği, dinamizm ve sürekliliğin önemini vurguladığı, aklın gerçekliğin yapısını bilmeye yetili olmadığını dile getirdiği için, Bergson Romantik gelenek içinde yer alır. Başka bir deyişle, diskürsif düşüncenin ve dolayısıyla, tüm determinizmi ve mekanizmiyle bilimin kapsamı ve açıklama alanının oldukça dar olduğuna dikkat çekmiş ve yaşam fenomeni, bilinç ve özgürlüğün sadece ve sadece dolayimsız sezgi ile anlaşılabilirliğini öne sürdüğü için, Bergson aynı zamanda yaşam felsefesinin 20. yüzyıldaki en önemli temsilcisi sayılabilir.

Bergson toplum'daki birey'lerin birbiriyle olan bağlantısını ya da ilişkisini, organizma'daki hücreler arasındaki bağlantı ya da ilişkiye benzeterek diyor ki: "Cemiyet'i organizma'ya benzetebiliriz, öyle ki, görünmez ipliklerle birleşen hücreleri, birbirine bağlamıştır."⁴⁵

Toplumda alışkanlıkların sonradan buyurmak ve boyun eğmek şeklinde iki tür yasakları doğurduğunu söyler. Bununla ilgili metaforunda Bergson, şunları dile getirir: "Bu boyun eğme alışkanlıklarından her biri, irademiz üzerine bir baskıda bulunur. Onlardan yakamızı sıyırmakla, yeniden doğru çekilmemiz bir olur: şakul'den uzaklaşan bir sarkaç gibi, onlara doğru sürükleniriz."⁴⁶

Görüldüğü üzere, ilkçağdan başlayarak günümüze kadar birçok filozof, metafor sanatını kullana gelmiştir. Bu filozoflardan kimileri siyaset'te kimileri ahlak'ta, kimileri metafizik'te ve kimileri de psikoloji'de bu sanattan yararlanmıştır. Ama hepsinin ortak yanı, metafor sanatının en güzel örneklerini vermeleridir.

⁴⁵ Henry Bergson, *Ahlak ile Din*, (Çev. M. Karasan) M.E.B.Yay., Ankara, 1949, s. 4.

⁴⁶ Bergson, a.g.e., s. 4-5.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÜTOPYALARDA METAFOR

2.1. ÜTOPYA KAVRAMI

Tarihin her döneminde, insanlığın önemli bir bölümünün, adaletsizliklerden, savaşıardan, yokluk ve yoksulluk gibi var oluşa ilişkin dertlerden bunaldığını ve daha yeryüzünde yaşarken, bir cennete özlem duyduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle, dönemlerinin yönetim biçiminden ya da toplumsal düzenden hoşnut olmayan düşünürler, kendilerince hayali bir dünya oluşturma çabasına girişmişlerdir. Başka bir ifadeyle mevcut düzenin yetersizliklerine karşılık alternatif arayışlar ütopyaları doğurmuştur.

Dolayısıyla Ütopya kavramını, gerçekleşmesi mümkün olmayan ya da çok güç olan tasarımlar olarak tanımlayabiliriz.

“Ütopya”, bildiğimiz gibi, Thomas Moore tarafından ortaya atılmış bir sözcüktür ve kelime anlamı itibariyle “hiçbir yerde” veya “olmayan yer” olarak da tanımlanabilir. “Olmayan yer” aslına bakılırsa bilinen bütün ütopyalardaki gerçek sorun da, yalnızca şimdiye kadar hiçbir yerde var olmamış olmaları değil, fakat yeryüzünde hiçbir zaman var olmayacak cennet düşleri olarak yani adaletin herkese eşit olarak dağıtılabileceği bir ülke olarak tasavvur edilmeleridir ki, en büyük sorun da buradadır.”⁴⁷

Bunun yanında “G.Lundoer’in terminolojisine göre gerçekte var olan ve geçerlilikte bulunan toplumsal düzene ’topia’ (topos sözünden) denilirse, geleceğe yönelik emelleri dile getiren ve devrimci bir görev yüklenmiş bulunan düşünceler bütününe Utopia denilebilir.”⁴⁸

Başka bir tanımda ise, “ütopya, düşte ve düşüncede kurulmuş eşitlikçi, doğru, mutlu ve güzel bir toplum düzenidir”⁴⁹ şeklinde karşımıza çıkar.

Düşünce tarihinde belli başlı ütopyalar baktığımızda, ilk ütopya yapıtının, Platon’a ait Devlet olduğu söylenebilir. Platon’dan sonra belli başlı ütopyalar şunlardır: Farabi’nin Medine’tül Fazıla’sı Thomes More’un Utopia’sı, Tommaso

⁴⁷ CIORAN E. M., *Tarih ve Ütopya*, (Çev. Haldun Bayrı) Metis Yayınları, İstanbul:1999.s.81.

⁴⁸ Karl Mannheim, *İdeology And Utopia*, New York, Harcourt;1936,s.192.

⁴⁹ Nail Bezel, *Yeryüzü Cennetleri Kurmak: Ütopyalar*, İstanbul, Say Kitap Pazarlama, 1984, s. 7.

Campanella'nın Güneş Ülkesi, Francis Bacon'ın Yeni Atlantis'i, Aldous Huxley'nin Cesur Yeni Dünya'sı ve George Orwell'ın 1984'üdür.

Tüm bu ütopyalarda, İnsanoğlunun ortaya çıktığı ilk dönemden beri benliğinde taşıdığı, gerçekleştirmeyi sürekli arzuladığı ve eski çağlardan beri hiç değişmeyen hayalleri mevcuttur. Kısacası bu ütopyalar, insanoğlunun değişmeyen ve yüzyıllardır süregelen daha iyi bir yaşam beklentisinden doğmaktadır. “Arzu ve tasarım, uyum ve umut, muhtemelen başka toplumsal ve siyasi felsefelerin oluşumunda olduğu gibi elbette ütopyanın oluşumunda da mevcuttur.”⁵⁰

Daha önce de belirtildiği gibi, her yönüyle mükemmel, yepyeni bir hayata sahip olma tasarılarının esin kaynağı işte bu sosyal ekonomik ve kültürel sıkıntıları aşabilme isteğidir. Böylece arzulanan kusursuz dünyaya, yani ütopyaya ulaşılmıştır. Ancak şu unutulmamalıdır ki, ütopyalara genel olarak bakıldığında, ütopya yazarlarının tasarladıkları kusursuz ülkelerin nasıl gerçekleştirilebileceğini somut şekilde ortaya koymadıkları; yalnızca yaşadıkları toplumda gördükleri aksaklıklardan yola çıkarak arzulanan mükemmel dünyayı gözler önüne serdikleri gözlenir. Elbette bu yapılırken yazarın içinde bulunduğu topluma yönelik eleştirileri söz konusu olacaktır.

2.2.ÜTOPYA KAVRAMININ DÜŞÜNCE TARİHİNDEKİ YERİ

Ütopyalar kurulu düzeni değiştirmek ve ona yeni alternatifler getirme isteğinden hareketle, mevcut düzenin ileride alması gereken ideal durumu dile getirirler. Ütopyaların ortaya çıkış nedenleri arasında toplumsal bunalım ve sıkıntılarla, sorunlara çözüm arama çabası vardır.”Ütopya idealini hazırlayan sebepler arasında insanlığın yeryüzünde çektiği sıkıntılar, azaplar ve yokluklar gelir.”⁵¹ Ütopyalar, var olan toplumu kökten değiştirmeyi amaçlayan, “yürürlükteki toplumsal düzene aykırı ve onu aşan, yıkıp yenisinin kurulmasına çalışan”⁵² düşünceleridir. Başka bir ifadeyle ütopyalar, yazıldıkları dönemin temel sorunlarını, endişelerini yansıtmakla beraber, mevcut koşulları kökten değiştirmeyi amaçladıklarından, ya da “alternatif öneren bir bağlamda ortaya çıkan bu

⁵⁰ Krishan Kumar, *Ütopyacılık*, (Çev. Ali Somel) İmge Yay., Ankara, 2005, s. 35.

⁵¹ Gülden Ertuğrul, *Aldous Huxley'in Ütopik Dünyası*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum, 177, s. 2.

⁵² Karl Mannheim, *a.g.e.*, s. 192

başkaldırıdan, değişim arzusu ve değişim olasılığının ümidini”⁵³ yansıttığından devrimci bir karakter taşırlar. Platon’dan More’dan Bacon’a kadar bütün ütopya yazarlarının temel amacı budur.

Platon’da, More’de, Campanella’da ve Bacon’da Ütopik düşüncenin ortaya çıkışı, haksızlık içeren olumsuz toplum koşullarına bir tepki ve seçenek olarak görülür. Ancak, ütopyaalar kendi içinde seçeneksiz olduğundan, eşitlik ve toplum mutluluğu adına bireysel eğilimlerin ve değerlerin geriye itilmesi, bunlara hiç yer tanınaması, geleneksel ütopyalarda görülen tartışmasız mükemmelliğe karşı duyduğu şüpheden, ütopya anlayışını ters-ütopya dönüştürmüştür. Ütopik toplum anlayışlarındaki tekdüzelik, bireysel özgürlüğün ortadan kalkması birey toplum çelişkisi ters-ütopyayı ortaya çıkarmıştır. Yeryüzü cenneti vadeden ütopya yazarı iyimserdir. Oysa “ters ütopya anlamına gelen distopya adı verilen yapıtlar, insan koşulunun karmaşıklığını karamsar bir yaklaşımla”⁵⁴ ortaya koyar ve ters-ütopya yazarında, düşüncede cennet kurmak isteyenlerin yol açtığı cehennem sergilenir. Ters ütopyada toplumsal ve kültürel öğeler devlet tarafından belirlenir. Toplum içindeki iş bölümü ve farklılaşma devletin denetimindedir. Bireylere düşen görev bu kurallara boyun eğmektir. Eğer toplum içinde mevcut düzen anlayışına bir tepki ortaya çıkarsa, devlet bunu baskıyla ortadan kaldırır. İşte ters-ütopyalarda bunalımların çıkış kaynağını bu baskılar oluşturur. Bu baskıların toplumları felaketlere götüreceği tezi ters-ütopyacı yazarların ileri sürdüğü düşüncelerin temelini oluşturur.

Ütopyaların ortaya çıkmasına neden olan, bunalım ve sıkıntıların doğurduğu sorunları ilkel toplumdan günümüz toplumuna kadar her çağda ve her toplumda görülen bir özelliktir. Silahlardaki gelişme ve komşu toplumlarda artan savaşlar, askeri liderlerin iktidar gücünün artması ve ayrıcalıklı sınıf oluşturmaları, soydan gelen burjuvazi, emek ve ürüne bağlı olarak sınıflı toplumun ortaya çıkması, köy, kasaba ve kentleşme gibi olguların neden olduğu farklılaşma, tarımsal alanda artık ürün sağlanması, makineleşme ile birlikte ortaya çıkan eşitsizlik gibi durumlar toplumlardaki sorunların ve sıkıntıların kaynağını oluşturmuştur. Dönemlerin, toplumların özelliklerine göre farklılık göstermesine rağmen, her toplumda siyasa,

⁵³ Kumar, *a. g. e.*, s. .96.

⁵⁴ Bezel, *a. g. e.*, 1984, s. 9.

toplumsal, kültürel ve ekonomik sistemler çeşitli tepkilerde karşılaşmışlardır. Bu tepkiler bazen toplumsal yapı içindeki kurumlarda küçük değişimler ortaya çıkarırken, bazen de devrimlere yol açmışlardır. Böylesi tepkilerin, girişimlerin ve eylemlerin temelinde toplumsal düzen içindeki sorunlara çözüm arayan ve alternatif sunan düşünceler ortaya çıkmıştır. İşte ütopyalar, düşüncede geçerlilikteki düzene alternatifler arayan ve öneren, yazıldıkları dönemlerin temel endişelerini yansıtan eserlerdir.

İlkçağ Yunan toplumunun sorunları Platon'un Devlet'ini yazmasına neden olmuş, Ortaçağ Avrupa'sının skolastik düşüncesi ve kilise baskısına tepki olarak More, Campanella ve Bacon'un ütöpik düşünceleri ortaya çıkmıştır. Daha önceki yüzyıllarda yazılan ütopyalar daha çok ideal devlet düzeninin yapısal özellikleri üzerinde durmuş, ancak bireyin karmaşık doğal yapısını ihmal etmişlerdir. Buna karşılık, Huxley ve Orwell gibi yüzyılımızın yazarları, kişilerin karmaşık doğal yapılarını karamsar bir yaklaşımla ele alıp eleştirmişler ve topluma ilişkin düşünce sistemleri alanında ters ütopya tipinin ortaya çıkmasını sağlamışlardır.

Ütopyalar tarihsel olarak sıralandığında, ilk ütöpik eser olarak Platon'un Devlet adlı eseri olduğunu belirtmiştik. Rönesans döneminin başlamasıyla birlikte Avrupa'da ortaya çıkan yeni durum, yeni ütopyaları ortaya çıkarmıştır. Rönesans döneminin sosyal ve siyasal olaylarının yazarları etkilemesinin sonucu olarak kaleme alınan en önemli ütöpik eser More'un Utopia'sıdır. More'un Utopia'sı, yaşadığı dönemde gerçekleşen olaylardan büyük oranda etkilenmesinin bir sonucu olarak oluşmuştur. Yine aynı dönemde yazılmış olan Güneş Ülkesi adlı eserin yazarı Tommaso Campanella, doğduğu ülke olan İtalya'nın özgürlüğünü kaybettiği ve din adamlarının toplum üzerinde baskı kurduğu yıllarda eserini kaleme almıştır. Aynı şekilde Francis Bacon, Yeni Atlantis adlı eseriyle Rönesans döneminin önemli ütopyalarından birini yazmıştır. Bacon esrinde, bilimsel çalışmaların neticesinde elde ettiği bilgi birikimiyle pek çok buluşu gerçekleştiren bir toplumu anlatmıştır. Yeniçağda ise, sosyal, ekonomik ve bilimsel alanda gerçekleşen değişim, pek çok yazarı ütopya yazmaya itmiştir. Aklın ve bilimin öne çıktığı bu dönemde insanlar özgür bir yurttaş olabileceklerini anlamışlardır. Bu dönemde özellikle Voltaire, Montesque, Diderot ve J.J. Rousseau'nun, önemli düşünceleriyle pek çok kişiyi etkiledikleri görülür. Ayrıca bu dönem, demokratikleşme gibi birçok yeni fikrin,

Liberalizm ve Sosyalizm gibi yepyeni sistemlerin gelişip yayıldığı, sanayi devriminin, dünya savaşlarının gerçekleştiği dönemdir. Bu dönemde meydana gelen olayların insanlığın gelişimi adına pozitif sonuçları olduğu gibi, tehlikeli sonuçlara da yol açtığı bir dönemdir. Bütün bu olaylar, ütopya yazarlarının dikkatini çekmiş ve yeni eserlerin oluşumuna neden olmuştur. İşte bu dönemin tehlikeli yanlarını ortaya çıkarıp Yeni Dünya'sı ve George Orwell' in 1984' ü olmuştur.

Yukarıda verdiğimiz tanımlardan da anlaşılacağı üzere ütopyalar, her ne kadar gerçekleşmesi olanaksız projeler olarak görünse de insanlara yön gösterici bir hedef sunduklarına söyleyebiliriz. Ütopyalar gösterdikleri bu hedefle bir bakıma insanın doğaya ya da kiliseye bir başkaldırı durumu sergilemelerinin birer göstergeleridir. Tanrı'nın verdiklerine razı olmama, mutluluğu insanın kendisiyle yakalayabileceğini zannetme. İşte ütopya, insanı harekete geçirici özelliği ve onu elde ettiğinden daha fazlasını elde etme yönünde güdülemesiyle kendisine dünya tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Fakat hedef olarak en iyiyi, en güzeli göstermesine rağmen, insanın doğasındaki gerçekler bu hedeflere ulaşılmasını engellemektedir. Fakat insan yine de bu hedeflere ulaşmak için çaba sarf etmelidir, çünkü bundan başka çaresi yoktur. İnsan verilenle yetinmemeli, daha fazlasını istemeli ve bunu elde etmek için çabalamalıdır. Şartlar ne olursa olsun, istenilen ve/veya düşünülen şeyler gerçekleşsin veya gerçekleşmesin, Kumar'ın da ifade ettiği gibi “insanoğlunda bir adaletli toplum düşüncesi her zaman var olmuştur. Bunun adına Tanrı krallığı veya sınıfsız toplum diyelim bu gerçek hiçbir zaman değişmemiştir.”⁵⁵

2.3. OLUMLU ÜTOPYALARDA METAFOR

Bu tür ütopyalar, ideal toplum ve devlet tasarımlarıdır. Bu özellikteki ütopyaların en önemlileri şunlardır: Platon'un Devlet'i, Farabi'nin Medine'tül Fazıla'sı, Thomas More'un Utopia'sı, Tomasso Campanella'nın Güneş Ülkesi, Francis Bacon'un Yeni Atlantis'i. Bu ütopyalar genel olarak incelendiğinde; özgürlük, eşitlik ve barış temeline dayalı yeni bir toplumsal yönetim, yeni bir toplumsal düzen ve insanlık oluşturma düşüncesi hâkimdir.

⁵⁵ Krishan Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*, (Çev. Ali Galip) Kalkedon Yay., İstanbul, 2006, s. 14.

2.3.1. PLATON ve DEVLET

2.3.1.1. Platon'un Hayatı

Çağdaş İngiliz düşünür Alfred North Whitehead'in gözünde bütün bir Batı felsefe tarihi kendisine düşülmüş dipnotlardan ibaret olacak kadar büyük bir filozof olan Platon, bir bildirime göre, M. Ö. 427 yılında, başka bir bildirime göre de Perikles'in öldüğü yıl olan M. Ö. 429 yılında Atina ile Aigina (Pire Körfezinde bir ada) arasında doğmuştur. Atina' da yaşamıştır. Aristokrat bir aileden gelen Platon, Atina'nın en eski, en soylu ailelerdendir. Babası yönünden Kral Kodros, annesi yönünden ünlü yasa koyucu Solon ile ilintisi var. Platon, soyu ve çevresi bakımından tam bir aristokrattır.⁵⁶

Platon, çok istikrarsız bir siyasal çatışma ve savaşlar döneminde yaşamıştır. O büyürken, Yunanlıların kabile hayatının dağılması, yerlisi olduğu kenti yani Atina'yı bir tiranlık dönemine sürüklemiştir. Platon'un gençliği sırasında, Atina, Saparta'ya; Pelopennesos'un eski kabile aristokrasisinin yasa ve göreneklerinden birçoğunu muhafaza etmiş, bu ileri gelen kent-devletine karşı amansız bir savaşa girişmişti. Pelopennesos savaşı, bir arayla birlikte yirmi sekiz yıl sürmüştü. Platon, savaş sırasında doğmuştu ve savaş sona erdiğinde aşağı yukarı yirmi dört yaşındaydı.⁵⁷

Sokrates'le olan tanışıklığından sonra yaşamının akışı tümüyle değişmiş olan, Platon, hocası Sokrates'in demokrasi yandaşlarınca haksız yere idam edilmesi, Platon'un kendisini tümüyle felsefeye adanmasına ve onda demokrasi karşıtı eğilimlerin pekişmesine neden olmuştur. Atina'daki yönetimdeki umudunu kesen Platon, siyaset felsefesi ya da ideal devletle ilgili görüşlerini hayata geçirmek üzere üç kez İtalya'ya gitmiş ve seyahatlerin birinde, kral tarafından cezalandırılarak, köle diye satılmıştır. O, Pazar yerinde büyük rastlantı eseri olarak tanıyan Kireneli biri sayesinde özgürlüğüne kavuşarak, Atina'ya dönme olanağı bulmuştur. Platon, Atina'ya döndükten sonra, M.Ö. 387 yılında Akademiyi kurup, ölümüne kadar, buradaki eğitim ve araştırma faaliyetini yönetmiştir. O, çağının en önemli bilim adamlarını Akademi'de bir araya getirmiş ve özellikle matematiğin gelişmesine büyük katkılar yapmıştır. Burada felsefe dersleri veren Platon, Aristoteles'in de

⁵⁶ Ahmet Cevizci, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, Asa Kitabevi, Bursa, 2001, s. 58; Gökberk, a. g. e., s. 57-58.

⁵⁷ Raimund Karl Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları I*, (Çev. Mete Tunçay) Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989, s. 34-35.

hocası olmuştur. Platon M.Ö. 347 (ya da 348) yılında, söylendiğine göre bir akraba düğününde sessizce hayata gözlerini kapamıştır.⁵⁸

Platon, birçok bakımdan son derece özgün bir düşünür, büyük bir sistem kurucusu olmakla birlikte, kendisinden önce yaşamış olan birçok düşünürden önemli etkiler almıştır. Buna göre, Platon'u etkileyen ilk filozof, hiç kuşku yok ki hocası Sokrates olmuştur. Sokrates, ona her şeyden önce, bilginin mümkün olduğunu, bu bilginin genel kavramların bilgisi olduğunu göstermiş, ahlaki özleriyle, İdealar teorisine giden yolu açmıştır. O, yine Pythagorasçılardan da yoğun bir biçimde etkilenmiştir. Platon Pythagorasçılardan, her şeyden önce ruhun ölümsüzlüğü ve ruh göçü bağlamında etkilenmiştir. Pythagorasçılar, filozofu ayrıca matematik konusunda, matematiğin yetkin bir bilgi türü olup, salt akıl yoluyla elde edildiği konusunda etkilemişlerdir. O, ayrıca görüşleri birbirine karşıt olan iki filozoftan, Parmenides ve Herakleitos' tan etkilenmiştir. Buna göre, İdealar, bir bütün olarak Parmenides'in Varlık'ının özellikleriyle tanımlanırken, Platon'un iki dünyalı metafiziğinin ikinci ayağını oluşturan duysal dünya, Herakleitosçu terimlerle, tikellik ve sürekli akış yoluyla tanımlanır.⁵⁹

Platon'un hepsi de korunmuş olan eserleri, yirmi beş diyalogdan ve Sokrates'in savunmasından oluşur. Bundan başka gerçek Platonik yazılar olup olmadıkları epeyce tartışılmış olan on üç mektup vardır; ancak onların gerçekte Platon'a ait olmadıklarını savunanlar bile, Yedinci mektup'u tarihi bakımından güvenilir bir yapıt olarak düşünür görünmektedirler. Bu yapıtların tam ve sıra düzeni bilinmektedir.⁶⁰

2.3.1.2. Platon'un Devlet'i

Platon 'Devlet' adlı diyalogunda ideal devlet'i anlatmaktaydı. Burada 'Ütopik' bir devleti betimliyordu. Platon, bu devletin filozoflar tarafından yönetilmesi gerektiğini söyleyerek, insanı bedensel özellikleriyle üçe ayırdığı örneğindeki gibi devleti de vücudun organlarıyla ilişkilendirerek üçe ayırıyordu.

⁵⁸ Gökberk, *a.g.e.*, s. 57-58; Ahmet Cevizci, *İdealar Kuramı*, Gündoğan Yay., 2. Basım, Ankara, 1990, s. 1.

⁵⁹ Fahrettin Olguner, *Batı ve İslam Kaynakları Işığında Platon*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1989, s. 48-49.

⁶⁰ Brehier, *Felsefe Tarihi*, s. 77, Gökberk, *a. g. e.*, s. 59; Tuğcu, *a. g. e.*, s. 133; Cevizci, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, s. 2-4 ; Weber, *Felsefe Tarihi*, s.50.

Vücudun ‘baş’ kısmına yöneticileri, ‘göğüs’ bölümüne bekçiler ve askerleri ve ‘karın’ kısmına da çiftçileri koyuyordu. Ona göre sağlıklı ve uyumlu bir insan nasıl dengeli ve ılımlı ise, ‘adil’ bir devlet de herkesin, bütün içindeki yerini bilmesiyle ortaya çıkıyordu.

Başka bir ifadeyle bu devlette insanlar üç sınıfa bölünmüştür; Çalışanlar (çiftçiler, zanaatkârlar), bekçiler (askerler) ve yöneticiler (bilginler özellikle filozoflar). İşçi sınıfı çalışıp üretimde bulunarak devletin maddi ihtiyaçlarını karşılar. Bekçiler sınıfı toplum içinde güvenliği ve dışarıya karşı devletin varlığını savunur. Yöneticiler sınıfı ise devleti yönetir. Bu toplumda her sınıfın bir erdemi vardır. İşçi sınıfının erdemi kanaatkâr olmak, bekçi sınıfının erdemi cesaret, yöneticilerin erdemi ise bilgeliktir.⁶¹

2.3.1.3. Devlet’te Metaforlar

Atina’ da demokrasi ile felsefenin savaşa olduğu yıllarda Sofistler arasında iki düşünce çatışıyordu: Bunlardan birine göre, insanlar doğuştan beri iyi ve eşittirler; toplumun kötü düzeni onları bozmakta; güçlüler güçsüzleri ezip, kanunlar güçlülerin elinde güçsüzlere karşı bir silah olmaktadır. Öteki düşünceye göreyse, insanlar doğuştan ne iyi, ne de eşittirler. Yalnız, güçlü ve güçsüzler vardır; güçlünün güçsüzü yönetmesi, ezmesi tabiat gereğidir ve doğrudur; insan haklı olmaya değil kuvvetli olmaya bakmalıdır. Bu iki düşünceden biri daha çok Atina, öteki de daha çok Sparta devletinden örnek anlıyordu. Biri daha çok halkçıların, öteki daha çok aristokratların ya da zenginlerin faydalandıkları görüşlerdir.⁶²

İşte Platon’un “Devlet” diyalogunun kaynağı bu iki düşüncenin çatışmasıdır. Sokrates açıkça hiçbirini desteklemiş değildi. O, devletin başına en akıllıların gelmesini istiyor, nerede olursa olsun, yalnız akla uygun olanı arıyordu. Ne var ki, içinde yaşadığı Atina demokrasisinin akla uymayan tarafları çoktu. Sokrates’in savunduğu ilkelerden vazgeçmemesi devamlı düşman kazanmasına sebep oluyordu. 400.000 Atinalının 250.000’i hiçbir siyasal hakkı olmayan kölelerdi. Geri kalan 150.000 yurttaştan da küçük bir azınlık meclise girebiliyor, devleti yönetenler yurttaşlar listesinden alfabe listesine göre seçiliyordu. Böylece her halk çocuğu her

⁶¹ Brehier, *a. g. e.*, s. 78; Gökberk, *a. g. s.*, s. 60; Tuğcu, *a. g. e.*, s. 4-5 ; Weber, *a. g. e.*, s. 51.

⁶² Platon, *Yasalar*, (Çev. Candan Şentuna-Saffet Babür) C.1, Kabalacı Yay., İstanbul, 1998, s. 9.

an, devleti yöneten 1.000 kişinin arasına girebiliyordu. Ama şu ya da bu değeri, bilgisiyle değil, sadece halk çocuğu olduğu için. Sokrates herkesin başa geçmesini doğru bulmakla beraber başa geçenin en değerli yurttaş olmasını istiyordu. Bunu istemekle devleti çoğunluğun değil seçkin bir azınlığın yönetmesini istemiş oluyordu ki, bu da bir yandan halk çocuğunun bilgisizliğini yüzüne vurmak, öte yandan kendilerini en değerli azınlık sayan aristokratların ve zenginlerin halk düşmanlığını haklı çıkarmak demektir. Demokrat Atina'nın bütün korkusu da onların güçlenip devleti ele geçirmeleriydi. Nitekim Sparta'nın desteklediği demokrasi düşmanları Kritias'ın önderliğiyle başkaldırmaya hazırlanıyorlardı. İşte bu Kritias, Platon'un amcalarından biriydi. Başkaldırma suya düştü. Kritias öldü Demokratlar bu başkaldırının arkasında haklı, haksız Sokrates'in parmağı olduğunu sandılar. Hem de Sokrates de çok oluyor artık, dediler; ne Tanrılara saygısı var, ne atalara, ne devlete. Herkesi, her şeyi eleştirmeye, akla vurup çürütmeye kalkıyor; gençlerde hiçbir şeye inanç bırakmıyor.⁶³

Sokrates böylece, başkaldırmaya katıldığı, başkalarını başkaldırmaya zorladığı için değil; serbest düşündüğü, eski düzenin temellerini sarstığı için ölümüne mahkûm oldu. Zaferi aristokratlar ve zenginler kazansaydı, Sokrates kurtulur muydu? Hiç sanmıyoruz. Çünkü Sokrates, en güçlülerin değil. En akıllıların başa geçmesini istiyordu, bunu istemekten de hiçbir güç, hiçbir düzen alıkoymayacaktı onu. Üstelik belki Kritias'ın ve Platon'un dostluğundan da olacak, diyaloglar yazılmayacaktı. Sokrates'in ölümü vaktinden önce öten horozun ölümü gibidir. Ölmek, onun düşüncesinin kaçınılmaz sonucuydu. Bir bakıma da en büyük eseri ölümüdür.⁶⁴

Böylece ne kendisinden önce olmuş ne de kendisinden sonra olacağı ve belki de en önemlisi, hiçbir zaman gerçekleşmeyeceğini anladığı en iyi devleti Sokrates'le birlikte bu kitapta kuran Platon, insanlarla bütün duygu ve düşüncelerinin, bütün sevgi ve öfkelerinin, şüphe ve hayallerinin özetini metaforlar yoluyla veriyor.

Platon, Devlet adlı ütopyasını Sokrates ve Kephalos arasındaki yaşlılık ve paranın ne olduğu üzerine yapılan tartışmayla başlatır. Kephalos'a göre yaşlılık,

⁶³ Platon, *Devlet*, (Çev. Sabahattin-M. Ali Cimcoz) Kültür Yay., 4. Basım, İstanbul, 1980, s. 11.

⁶⁴ Platon, *Devlet*, s. 11-12.

“herkesin geçebileceği inişli-çıkışlı hayatın durağıdır.”⁶⁵ Bu durakta, “istekler ve hırslar tamamıyla gevşer.”⁶⁶ İstekler ve hırslar olmadığından, yaşlılık bunlardan bir kurtuluştur. Çünkü gençlik, içinde istekleri, hırsları, coşkuları, hayalleri ve aşkları barındırır. İnsan, içinde bütün bunları barındıran gençliğin esiridir. Dolayısıyla platon, Kephalos’un ağzından “*gençlik, deli belalı bir efendidir*”⁶⁷ diyerek, yaşlılığı ise bunlardan bir kurtuluş olarak görür. Platon’un burada gençliği, deli ve belalı bir efendiye benzeterek kullandığı metafor, Platon’un daha sonra da görüleceği üzere, sıraladığı, devlet şekillerinden olan Tiranlık’ı (Despotizm) anımsatır. Platon’a göre Tiranlık (Despotizm), bir despotun (zorbanın) yönettiği devlettir. Bu devlette zalim ya da köle tipli insanlar yetiştiğinden, iyi bir devlet şekli olmadığını ve bundan kurtulmak gerektiğini söyleyerek, kendisi için en iyi olduğunu düşündüğü devlet şekli olan Aristokrasi’yi (baştakilerin birbirine eşit olduğu devlet şekli) önerir. Dolayısıyla Platon için, gençlikten kurtuluşun yolu yaşlılıktır ve despotizmden kurtuluşun yolu ise Aristokrasi’dir. Bu sebeple ki Platon’un, gençliği despotizme, yaşlılığı da Aristokrasi’ye benzettiğini söyleyebiliriz.

Tartışma, yaşlılık ve para arasında ilişki kurularak devam eder. Para güçtür. Gücü elinde bulunduranların, yaşlılıkta rahat olduklarından kendilerini avutmaları kolaydır. Buna karşılık paradan yoksun olanlar ise yaşlılıkta aksi ve her daim çevreden şikâyet ettiklerinden yaşlılığa zor katlanırlar. Ama yaşlılığa katlanma, paraya sahip olup olmamaya değil, insanın akıl sahibi olup olmamasına bağlıdır. “Akıllı başında bir adam, yoksulluk içinde ihtiyarlığa zor katlanabileceği gibi, akılsız adam da istediği kadar zengin olsun hiçbir zaman rahata kavuşamaz”⁶⁸ diyen Kephalos, her ne kadar parayı değersizmiş görse de, yine de paranın bir güç olduğunu yadsımıyor. Çünkü Kephalos’a göre, insanlar parayı o kadar çok severler ki, paraya kendi eserleriymiş gibi düşkündürler. Kephalos, insanların paraya olan düşkünlüğünü metafor kullanarak daha da anlaşılır kılmaktadır; “*şairin şiirine, babanın oğluna düşkünlüğü gibi*”⁶⁹ insanlar paraya düşkündürler.

⁶⁵ Platon, *a.g.e.*, s. 18.

⁶⁶ Platon, *a.g.e.*, s. 18.

⁶⁷ Platon, *a.g.e.*, s. 19.

⁶⁸ Platon, *a.g.e.*, s. 19.

⁶⁹ Platon, *a.g.e.*, s. 20.

Bununla birlikte paranın güç sağlamasının yanında akli başında olanlar için daha başka işlere de yarar. “para kazanmayı önemli sayıyorum. Ama herkes için değil, akli başında olanlar için. İstemeyerek de olsa kimseyi aldatmamak, kimseye yalancı çıkmamak. Tanrı’ya kurban, insana para borçlu olup Hades’e korka korka gitmemek gerek.”⁷⁰ Kephalos’a göre, bunları sağlayan paranın, ömrü doğrulukla geçmiş bir adam için, ihtiyarlığı besleyen güzel bir umut olduğunu söyler⁷¹ ve doğruluk ile doğru adam’a gönderme yaparak devam eden tartışmada Polermakhos doğruluğu, “ödün alınan şeyi iade etmektir”⁷² der. Bunun üzerine Platon, arkadaşımız bir çılgınsa ve ondan daha önce bir silah almışsak bu silahı iade etmemizin ne kadar doğru olabileceğini sorar. Bu diyalogun ardından doğruluğun tanımı, “dostlara iyilik, düşmanlara kötülük yapmaktır”⁷³ olur. Başka bir ifadeyle Platon, doğruluğun herkese hakkını vermek olduğunu söyler ve bunu da bir nevi borç olarak niteler. Platon, bu borcu da hekim ve aşçıların borçlarına benzetmektedir:

*“Nasıl ki hekimlerin bedenlere, ilaç ve yiyecek sağlaması ya da aşçıların yemeklere, tat ve tuz katması bir borç ise düşmana kötülük, dosta iyilik yapmak da bir borçtur.”*⁷⁴

Doğrulukla ilgili başka bir tanımda Thrasymakhos, adalet, devlette güçlü olan kişilerin işine gelen şeyler olduğunu söyler.”⁷⁵ Thrasymakhos’a göre bunun nedeni ise, güçlü olan kanunları işine geldiği gibi koyarken bu kanunların doğruluğuna da inanmasıdır. Yönetilenlerin de bunları doğru olarak kabul etmekten başka alternatifi yok zaten. Buna karşılık Platon, devletin başındaki kişilerin de zaman zaman yanılacaklarını ve kendi çıkarlarına uymayacak yasalar çıkarabileceklerini, neticede yasa çıkınca bunlar da uymak zorunda olacakları için doğruluğun, her zaman güçlüünün işine gelen şey olamayacağını söyleyerek Thrasymakhos’a karşı çıkar. Çünkü Platon’a göre, bazen güçlüünün (yönetenlerin) kendi yönetiminde olan güçsüzlerin çıkarlarını savunduklarını söyler. Platon, *“nasıl ki çobanların, koyunların, kuzuların çıkarını gözetiyorsa, yönetenlerin de, yönetilenlerin çıkarını*

⁷⁰ Platon, *a.g.e.*, s. 20.

⁷¹ Platon, *a.g.e.*, s. 20.

⁷² Platon, *a.g.e.*, s. 21.

⁷³ Platon, *a.g.e.*, s. 21.

⁷⁴ Platon, *a.g.e.*, s. 22.

⁷⁵ Platon, *a.g.e.*, s. 29.

gözettiğini söyleyerek”⁷⁶ doğruluğun her zaman güçlünün işine gelen bir şey olmadığı anlamında metafor kullanarak belirtmiştir düşüncesini.

Platon, devlette Bekçilerin (askerler) yerinin çok önemli olduğunu, eğitimlerinin de önemsenmesi gerektiğini söyler. Bu nedenle Platon, bu gibi kişilerin eğitiminde şöyle bir yol takip edilmesi gerektiğini söyler; mitolojideki yanlış tanımlamalar, Hades’e dair korkunç hikâyeler, kahramanların trajik ölümleri gibi şeyler anlatılmamalıdır. Ya da Hesiodos ve Homeros gibi şairlerin, Tanrıları, kavgacı insanların kılığına girerek onları kandıran yalan yanlış betimlemelere de yer verilmemelidir. Ayrıca Platon, Bekçilerin (askerlerin) yiğit olmaları için ölümden korkmamaları gerektiğini de söyler.

Bununla birlikte Platon, gerçeklik konusuna değinerek devlet bekçilerinin, yönetilenlerin çıkarı için gerçeklikten de ayrılacaklarını, yönetilenlerin ise böyle bir hakkının olmadığını söyler. Çünkü Platon, devlet adamalarının yalanları “*ilaç gibidir*”⁷⁷ diyerek yöneticilerin yalanlarını ilaca benzetmektedir. Platon, “gerçekten ayrılma yetkisi yalnız devleti yönetenlerde olmalıdır. Devletin yararına, düşmanlarına ya da yurttaşlarına yalan söyleyebilirler. Bunların dışında kimse böyle bir yola başvuramaz. Yönetilenin yönetene yalan söylemesi kadar büyük, daha da büyük bir suçtur”⁷⁸ der ve bu suç’u (yalanı), “*devlet gemisini batıracak bir fırtınadır*”⁷⁹ diyerek devleti bir gemiye, yalanı da bir fırtınaya benzeterek metafordan yararlanır.

Bekçilerin eğitiminde önemli olan başka bir faktör de musikidir. Bu konuda da Platon, bazı yasaklar getirir. Müzik, içki sofralarındaki gibi ağza yakışmayacak laflar içeren miskinlik ve hüznü veren makamlar içmemelidir. Devlette, çok telli sazlar yapan ustalar olmaz, buna karşılık yalnız Iyra, Kithara ve Kaval gibi çalgılar kente girebilir. Makam ve sözün dışında müzikte ritim de önemli olduğu kadar beden eğitimi (jimnastik) de önemlidir. Bedenin sağlıklı olması da doğru beslenmeden geçer. Sağlığa zararlı olan uyuşturucu kullanılmamalı ve balık, haşlanmış et ve biber gibi yiyeceklerden uzak durulmalıdır.⁸⁰ Tüm saydığımız bedene zararlı olan bu

⁷⁶ Platon, *a.g.e.*, s. 35.

⁷⁷ Platon, *a.g.e.*, s. 148.

⁷⁸ Platon, *a.g.e.*, s. 80.

⁷⁹ Platon, *a.g.e.*, s. 80.

⁸⁰ Platon, *a.g.e.*, s. 89-90.

şeyler “*tıpkı bedene zarar veren karmakarışık bir müzik gibidir.*”⁸¹ Platon, bunlar insanın içinde düzensizliğe, bedende de bozukluğa yol açar diyerek bedene zararlı olan yiyecekleri, bedene zararlı olan müzik’e benzeterek düşüncesini metafor kullanarak açıklamıştır. Platon felsefesinin bel kemiğini oluşturan idealar teorisine göre âlem ikiye ayrılır. Birincisi akledilir (gerçek) âlem, diğeri de duyulur (kopya) âlemidir. Görüntülerin aslı olan âlem idealar âlemi, idealar âleminin yansıması, gölgesi de gölgeler veya duyular âlemidir. Bu durumda görüntüden ibaret olan beden duyular (kopya), bu bedenin gerisinde bulunan ruh da gerçek olur. Dolayısıyla müzik ruh’a, jimnastik de bedene hitap ettiğinden müziğe gerçek, jimnastiğe de yansıma diyebiliriz. Böylelikle müzik ruh’a, ruh da gerçeğe; jimnastik bedene, beden de yansımaya benzetilmiştir. Platon, Tanrı’nın insanlara verdiği bu iki gücü (müzik-beden eğitimi) iki tel’e benzeterek, bunların birbirlerini dengelediklerini belirtir ve “*bu iki güç, iki tel gibi bir gerilip, bir gevşetilerek düzenlenebilsin*”⁸² der.

Platon’a göre, yönetenler ‘yaşlılar’, yönetilenler ise ‘gençler’ olmalıdır. Yöneticilerin hayatları boyunca toplum için iyi şeyler yapmış olan, akıllı, değerli kimseler olması (Platon’un burada kurduğu devlette yaşlılar bu türden kişilerdir) gerektiğini söyler. Platon, bundan (yönetenlerin, akıllı ve değerli olmaları) ötürü yöneticilerin ruh’unu altın’a bekçilerin ruh’unu da gümüş’e, çiftçiler ve zanaatkârlarınkini de bakır ya da tunç’a benzetmektedir.⁸³

Platon, toplumun, bir sınıfın değil herkesin mutlu olması için kurulduğunu ve bu toplumda ancak herkes kendi üzerine düşeni yaparsa iyi bir düzenin sağlanacağını söyler. Bu düzenin bozulmaması için de özellikle devlet bekçilerinin eğitime dikkat edilmesi gerekir. Temelde iyi başlayan bir eğitimle her şey zamanla daha iyiye, aksi halde daha kötüye gider.”⁸⁴ Örneğin, temelde iyi başlayan bir eğitim sayesinde bazı şeylerin-çarşıdaki pazarlıklar, işçilerle anlaşmalar, sövüp saymalar; çatışmalar; yargıca başvurular; mahkeme işleri, pazarlarda, limanlarda alınacak ve verilecek vergiler; çarşıda, sokakta, limanda gemilerin demir atmasında, daha türlü işlerde tutulan yollar gibi-kanunlaştırılmasına gerek yoktur çünkü dürüst insanlar bunları

⁸¹ Platon, *a.g.e.*, s. 95.

⁸² Platon, *a.g.e.*, s. 101.

⁸³ Platon, *a.g.e.*, s. 105.

⁸⁴ Platon, *a.g.e.*, s. 115.

kendiliklerinden bulurlar.⁸⁵ Kanunlara saygısı olmayanlar ise en iyisini bulacağız diye bir sürü kanunlar yapıp bunları değiştirmekle ömür geçirirler. Platon, bunların durumunu, “*hastalıklarını, büsbütün azdırmaktan başka bir işe yaramadığı halde ama yine de sürekli hekime gidip yeni bir ilaçla kurtulacaklarını sanan hastalara*”⁸⁶ benzetmektedir.

Platon, kurulan bir devlette başlıca değerleri; “Bilgelik, Yiğitlik, Ölçü ve Doğruluk”⁸⁷ olarak sıralar. Bunları sıraladıktan sonra Bilgeligi, “kurulan bu devlette, yurttaşların şu ya da bu işini değil de, bütün toplumu düşünen ve devletin başka devletlerle ilişkilerini düzenleyebilen özellik” olarak tanımlar.⁸⁸ Yiğitliği ise; devlet uğruna savaşmak” olarak tanımlar.⁸⁹ İşte devlet, yürekli olmasını bunlara borçludur. Çünkü kanun koyucu, eğitim yoluyla, neden korkulup korkulmayacağını aşlamıştır insanlara. Bu azınlığın (bekçiler) işi, aşılan bu değeri her yerde, her zaman korumaktır. Yani Platon, yiğitliğin bir çeşit koruma olduğunu söyleyerek, yiğitlerin neyi korumaları gerektiğine dair şöyle bir metafor kullanmaktadır:

*“boyacılar, yünü kızıla boyamak istedikleri vakit ak yünü seçerler. Boyanın, parlaklığını sağlasın diye onu iyice yıkar, hazırlar, sonra kızıla boyarlar. İşte böyle boyanan kumaş, ister sabunla ister sabunsuz yıkansın solmaz, atmaz rengini. Yoksa rengini atar, gülünç bir şey olur. İşte biz de savaşçılarımızı seçerken onları müzik ve jimnastikle yetiştirirken, yaptığımız işi buna benzetiriz. Yüne işleyen boya gibi, kanunlar da savaşçıların içlerine işlesin. Tabiatları ve gördükleri eğitimin iyiliği dolayısıyla neden korkup, neden korkmayacakları üzerinde sarsılmaz bir inançları olsun ve renkleri, bütün sodalardan ve sabunlardan daha soldurucu olan acı, korku, hırs gibi şeyler üstüne, kanunlara uygun olarak, beslediğimiz inancın sarsılmazlığına yiğitlik diyorum.”*⁹⁰

Platon’a göre ölçü, “daha çok bir düzene benzer, ahenge benzer, isteklerimize, tutkularımıza vurduğumuz bir çeşit dizgindir.”⁹¹ Platon ölçüyü, düzen ve ahenge benzeterek kullandığı bu metaforunda, temelde alınan iyi bir eğitim

⁸⁵ Platon, *a.g.e.*, s. 115.

⁸⁶ Platon, *a.g.e.*, s. 115.

⁸⁷ Platon, *a.g.e.*, s. 117.

⁸⁸ Platon, *a.g.e.*, s. 118.

⁸⁹ Platon, *a.g.e.*, s. 118.

⁹⁰ Platon, *a.g.e.*, s. 119.

⁹¹ Platon, *a.g.e.*, s. 120.

sayesinde, karşılaştığı her türlü kötülüğe rağmen kendine hâkim olmayı kastetmektedir.

Konunun başında birkaç tanımı verildiği halde yine de net bir tanıma ulaşamayan doğruluğu arama işini Platon, “*avcılarının avını, bütün çalılıklarda aradıktan sonra, sıra son çalılığa gelmesine*”⁹² benzetmektedir. Bunun yanında Platon, bu son çalılığın diğer bütün çalılıklardan bir hayli sık, karanlık, geçilmesi zor olduğu anlamında kullandığı bu metaforla, her ne kadar doğruluğun net bir tanımına ulaşmanın zor ve zahmetli bir iş olduğunu anlatıyorsa da sonuçta doğruluğu, “toplumda herkesin, başkasının işine karışmadan kendi işini yapması olarak karşımıza çıkarır.”⁹³ Diğer bir ifadeyle doğruluk, “kendi malının sahibi olmak ve kendi işini görmektir de denilebilir.”⁹⁴

Platon’a göre, *devlette üç sınıf (yönetenler, bekçiler ve yönetilenler) vardır. Aynı şekilde insanda da üç yan (düşünen, hesaplayan akıl yanı, düşünmeyen, sadece seven acıkan, susayan, coşan, doyan ve zevk alan istek yanı ve akıldan da istekten de ayrılan öfke yanı) vardır.*⁹⁵

Platon, gerek devleti gerek se de insanı bu şekil bölümlere ayırarak doğru olabilmeleri bakımından birbirine benzetmektedir. Çünkü devletin doğru olabilmesi bu üç sınıftan her birinin kendi işini görmesine bağlı olduğu gibi, bunlardan yönetici sınıfı, bu sınıf arasındaki dengeyi sağlamaktadır. Bununla birlikte insanın da doğru olabilmesi için de bu üç sınıftan (üç yan) her birini kendi işini gömesi, akıl yanının da bu üç yan arasındaki dengeyi sağlamasına bağlıdır. Kısacası Platon, devletteki bölümlerin, insan içinde de olduğunu metafor kullanarak açıklamaktadır.

Platon, gerek devletteki gerekse insandaki eğriliği de, yukarıda verdiğimiz üç sınıf arasındaki uyumsuzluk olarak niteler ve “*insandaki doğrulukla eğrilik, bedendeki sağlıkla hastalığa benzer*”⁹⁶ diyerek yine metafor sanatından yararlanmaktadır.

⁹² Platon, *a.g.e.*, s. 122.

⁹³ Platon, *a.g.e.*, s. 123.

⁹⁴ Platon, *a.g.e.*, s. 123.

⁹⁵ Platon, *a.g.e.*, s. 123.

⁹⁶ Platon, *a.g.e.*, s. 134.

Platon, doğruluk ve eğrilikten yola çıkarak devlette, bir çeşit iyilik (doğruluk) buna karşı da dört kötülük (eğrilik) olduğunu söyler. Platon’a göre, bunlardan biri iyi, diğer dördü kötüdür. Yani Platon’un, biri iyi dördü kötü dediği beş devlet şekli vardır. Platon, bu devlet şeklinin insanda da var olduğunu söyler, “*kaç çeşit devlet şekli varsa o kadar da insan hali vardır*”⁹⁷ diyerek devlet şekillerini insandaki hallere benzetmektedir.

Platon’un sıraladığı bu beş devlet şekilleri sırasıyla; Timokrasi (Şan-şeref) Devleti, Oligarşi (Plotokrasi) Devleti, Demokrasi, Despotik (Tiranlık) Devlet ve Aristokrasi’dir.

Platon’a göre Timokrasi (Şan-şeref) devleti; belirli bir devlet şekli değildir. İyi ve kötü doğumların sırrı bir geometrik sayıya bağlıdır. Bu sırrı bilmeyen yöneticiler yanlış zamanda kızlarla oğlanları çiftleştirdiklerinden nesiller birbirine karışır. Daha az bilgili insanlar başa geçtiği için densizlik, düzensizlik başlar ve daha sonra topraklar ile evler bölünür. Bu durumda koruyucular yurttaşları boyunduruk altına alır. Eskiden hür olan yurttaşlar ve dostlar yöneticileri korumak için işçiler sınıfına dâhil edilirler. Platon’ a göre adalet erdeminden yoksun olan devlette bilgili insanların başa geçmesinde korkulur. Barıştan çok savaş işlerine yarayan, kaba, atılgan insanlar beğenilirler ve savaş ustalığı değer kazanır. Hep silah elde dolaşmak adet haline gelir. Bu devlet şeklinde en göze çarpan yön taşkınlığı besleyen şan-şeref düşkünlüğüdür.⁹⁸ Burada dikkat edilecek nokta, ruhun yönetilmesi gereken cesaret ve şehvet kısımlarının, yönetici olması gereken akıllı kısma üstünlük sağlayıp, bilgelik ve bilimden uzaklaşması neticesinde ortaya çıkan erdemsiz kişilerin oluşturduğu adaletsiz yöntemdir. Bunlarda şan ve şeref en yüksek erdem olur. Savaş kendiliğinden bir amaç haline gelir.

Oligarşi (Plotokrasi) Devleti; Timokrasi’de parayı biriktirenler daha sonra yasaları bozarlar, sonunda kendileri ve kadınları, kanunları takmazlar. Böylece gelir üstünlüğüne dayanan, zenginlerin yürüttüğü, fakirlerin karışmadığı devlet şekli olan Oligarşik yönetime geçiş olur. Oligarşide devlet, fakir ve zenginler arasında dış bileyen iki kısma ayırır. Zenginler paralarıyla cimri, halkın parasıyla cömerttirler. Para değer kazandırdığı için yöneticiler akıllarını paranın hizmetçisi, güçlerini de

⁹⁷ Platon, *a.g.e.*, s. 135.

⁹⁸ Platon, *a. g. e.*, s. 230-232.

bekçisi yaparlar. Adaletsiz tutum ve hesaplarla zengin olan, parayı gönlünün sultanı eder, başına taç giydirir, boynuna gerdanlık takar, eline kılıç verir. Akıl ve yüreğini bu sultanın ayaklarına kapanan iki köle haline getirir.⁹⁹

Platon’ a göre, demokrasilerde ödev zorunluluğu ve kanunla belirlenmiş haklar yoktur. İdeal devlette en önemli şey olan “ahlak” değerlerine aldırış edilmez. Devlet adamının yetiştirme şartı önemli değildir. Demokrasi insanı için önemli olan halkın dostluğunu kazanmaktır. Çünkü bütün şerefler bununla kazanılır. Burada Tanrıların sevdiği, insanların aklını en iyi koruyan bilgilerin, güzel alışkanlıkların ve gerçek törelerin fazla bir yeri yoktur Demokratik devlette insanlar için; saygısızlık-nezaket, kargaşalık- özgürlük, israf-cömertlik, yüzsüzlük de yiğitlik olur. Zorunlu ve yararlı istekler boş ve zararlı istekler haline gelir. Bu insanlar paralarını, vakitlerini ve güçlerini boşa harcarlar. Arzuları gerçeği ve doğruyu kapı dışarı eder. Onlarda adetsizlik düzen olur. Oğul kendini babasıyla bir tutar. Baba çocuklarından çekinmeğe başlar. Hürler ve köleler eşit olurlar. Hürriyetlerinden kısıntı yapıldı mı kızarlar, yazılmış ve yazılmamış kanunları tanımayıp ayaklanırlar. Aşırı özgürlüğün tepkisi insanda da toplumda da aşırı bir kölelikten başka bir şey değildir. Sokrates’ e göre halkın başına geçen, halkın kul köle olduğunu görünce kanına girer. Kimini sürer kimini de öldürür. Halka bol bol vaat verir. Halk koruyucusunu kaybetmemek için ona bekçiler verir ve besler. Ondan sonra koruyucu zorbalaşır, astığı astık, kestiği kestik olur. Halkı boyunduruk altında tutmak için önce halka umut verir. Daha sonra dış düşmanla uğraşma, iç düşmanla uğraşma ve sürekli yeni düşman üretilip yeni savaşlar çıkararak halkı korkutur. Yurttaşlar ne kadar çok kızarlarsa bekçilerin sayısı da o oranda çoğalır. Parayla bekçi tutar, köleleri azat ettirip bekçi yapar, en sadık bekçileri onlar olur. Çünkü kendi adamlarını yok ettikten sonra çevresine bunlar yakışır. Dürüstler ondan kaçacak, onu alkışlayan sadece ahbabları olacak Euripides gibi kimseler zorbalığa, bilgelik okulu diyecekler. Zorba anasına babasına kan kusturacaktır. Aşırı ve düzensiz özgürlük ona köleliğin en ağırını, en acısını ve en belalısını getirecektir.¹⁰⁰

Despotik devlet bir despotun yönettiği devlettir. Bu devlette zalim ya da köle tipli insanlar yetişir. Köle ve zalimin ruhu birbirine bağlıdır. Her köle içinde zalim

⁹⁹ Platon, a. g. e., s. 234-239.

¹⁰⁰ Platon, a. g. e., s. 239-246.

bir ruh, her zalimde de köle ruhu bulunur. Bu nedenle yapılan haksızlık ve adaletsizlikten dolayı sürekli darbeler olur.¹⁰¹

Aristokrasi; baştakilerin (yönetenler) birbirine eşit olduğu, en iyilerin yönettiği devlettir.

İşte Platon, dördü bozuk (Timokrasi, Oligarşi, Despotik ve Demokrasi) ve biri iyi (Aristokrasi) dediği bu beş devlet şeklinin aynen insanda da var olduğunu söylemektedir. Platon, Timokrasi, Oligarşi, Despotik ve demokrasiyi insanın bozuk yanına benzetirken, Aristokrasiyi ise insandaki iyi yana benzeterek bu anlamda güzel bir metafor kullanmıştır.

Platon, ideal devletini kurarken şimdiye kadar hep erkeklere yer vermiştir. Ama böyle bir devlette kadınları ve çocukları da ihmal etmeyerek, böyle bir devlette kadınların ve çocukların yaşamalarının nasıl olacağını da sorgulamıştır. Platon, bu sorgulamayı yaparken de ilkin gerek erkekleri gerek kadınları çoban köpeklerine benzeterek yapmıştır. “*çoban köpeklerinin dişiler sürüyü erkekler gibi kollayacak mı, avlanacak mı, her işi ortaklaşa yapacak mı, yoksa yalnız eve mi bakacak? Çocuk Yapıp büyütmekten başka bir işe yaramazlarmış gibi yalnız ev işleriyle uğraşacaklar da sürüyü kollamak yalnız erkekler mi düşecek?*”¹⁰² Platon, konuyla ilgili kullandığı başka bir metaforunda yine aynı şekilde insanları hayvanlara benzeterek “*aynı şekilde büyütülmemiş ve yetiştirilmemiş iki hayvan aynı işe koşulabilir mi?*”¹⁰³ diyerek sorgulamaya devam eder. Platon, bu sorgulamadan sonra kadınlarla ilgili ulaştığı sonuç, kadınların hangi işte zayıf hangi işte kuvvetli olduklarına bakılması gerektiğidir. Her ne kadar kadın cinsi, yaradılış itibarıyla erkek kadar kuvvetli olmasa da, kadınların da tıpkı erkekler gibi müzik ve jimnastik eğitimi verilerek savaşçı gibi yetiştirilebilir ve onlar da erkekler gibi bekçilik görevini üstlenebilirler. Onlar da savaş ve barışta devletin bütün bekçilik işlerini erkeklerle paylaşacaklar, başka iş de görmeyecekler. Yalnız cinslerinin zayıflığı göz önünde tutularak onlara erkeklerden daha kolay işler verilecek.¹⁰⁴ Bu durumda Platon’a göre, kadın erkek aynı işi görebilirler. Ne yazık ki buradan anlaşılacağı üzere, insanoğlunun var oluşundan beri erkek hegemonyası, Platon’un bu kusursuz devletinde de kendini

¹⁰¹ Ernest Von Aster, *İlk ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, (Çev. Macit Gökberk) İm Yay., İstanbul, s. 84.

¹⁰² Platon, *a.g.e.*, s. 139.

¹⁰³ Platon, *a.g.e.*, s. 139.

¹⁰⁴ Platon, *a.g.e.*, s. 145.

göstermektedir. Kadınlarla ilgili Platon'un şu düşünceleri sanırım bizi daha destekler niteliktedir. "kadınlar ortak olacağı gibi"¹⁰⁵, "savaşta ve barışta yararlık sağlayan gençlere de daha çok kadınla birlikte olma hakkı tanınacaktır."¹⁰⁶ Bunun yanı sıra Platon'un çocuklarla ilgili düşünceleri de hiç de sağlıklı görünmüyor. Çünkü Platon'a göre, kadınlar ortak olacağından çocuklar da ortak olur.¹⁰⁷ Bu durumda baba oğlunu, oğlu babasını bilmeyecektir¹⁰⁸ ve doğan çocuklar özel bir kurum tarafından yetiştirilecektir.¹⁰⁹

Platon'un tasarladığı kusursuz devlet'i kimlerin yönetmesi gerektiği ya da kimlerin buna layık olduğu konusundaki düşünceleri göz önüne alındığında ise, devleti yönetenlerin elbette filozoflar olması gerektiği hemen gözümüze çarpar. Çünkü Platon, "filozoflar bu devlette kral ya da şimdi kral, önder dediklerimiz gerçekten filozof olmadıkça, böyle aynı insanda devlet gücüyle akıl gücü birleşmedikçe, kesin bir kanunla herkese yalnız kendi yapacağı iş verilmedikçe, bu devletlerin başı dertten kurtulamaz, insanoğlu da bunu yapmadıkça tasarladığımız devlet mümkün olduğu ölçüde bile doğamaz, kavuşamaz gün ışığına"¹¹⁰ demektedir. Bunun yanı sıra Platon, filozofların hangi vasıfları taşıdıklarından ötürü kral olmaları gerektiğini de söyler. Platon'a göre bazı insanlar sofistler), tek bir değer olduğunu kabul etmezler, kişilere göre değerlerin değiştiğini söylerler. Bu nedenle Platon'a göre böyle bakan kişi, öz gerçekliği göremez. Örneğin güzel renklere, güzel biçimlere bakar fakat güzelliğin gerçekliğini tanımlamaya kalkmaz ve bu konuda bilgili olamaz, sadece sanılar (dış görünüşler) olur, sanıların arkasındaki gerçeği bilemezler.¹¹¹ Platon'a göre bu gibi kişilerin durumları, gördüklerinden yola çıkan ve "*aslını bilmeyen ressamlar gibidir.*"¹¹² Bunun aksine "filozoflar, gerçekliğin kendisini görebilme yetisine sahip oldukları gibi bilgiyi aramasını sever ve bilginin kendisine dostturlar."¹¹³ İşte Platon'a göre, gerçekliğin kendisini olduğu gibi

¹⁰⁵ Platon, *a.g.e.*, s. 146.

¹⁰⁶ Platon, *a.g.e.*, s. 148.

¹⁰⁷ Platon, *a.g.e.*, s. 146.

¹⁰⁸ Platon, *a.g.e.*, s. 149.

¹⁰⁹ Platon, *a.g.e.*, s. 148.

¹¹⁰ Platon, *a.g.e.*, s. 163.

¹¹¹ Platon, *a.g.e.*, s. 165-170.

¹¹² Platon, *a.g.e.*, s. 171.

¹¹³ Platon, *a.g.e.*, s. 171.

görebilme yetisine sahip olmaları, bilgiyi arama işini sevmeleri ve bilgiye dost olmaları gibi vasıfları taşıdıklarından filozoflar, devlette kral olmalıdırlar.

Platon'un devletin başında filozofların olması gerektiği ısrarı filozofların meziyetlerini övmekle devam eder. Ona göre bir filozof, bilim düşkünüdür. Özü, sözü birdir. Bile bile yalan söylemekten kaçınır, yalandan tiksiniyor doğruyu sever. Bu nedenle yalancı ya da riyakâr olamaz. Varlığı, sevgi ve şeref tutkunları gibi bir bütün olarak sever. Bedeni için değil de ruhu için çalıştığından dolayı onda aç gözlülük ve ölçsüzlük bulunmaz. Tanrı ve insan işlerini bütünüyle kavramaya çalışan bir ruh küçüklükle bağdaşmaz. Hırçın, geçimsiz değildir ve sağlam bir belleğe sahiptir.¹¹⁴

Devleti yönetenlerin filozoflar olması gerektiği düşüncesine karşı çıkan Adeimantos'a göre, uzun süre felsefe ile uğraşanların kaçık ya da tuhaf adamlar haline geldiklerini ve devleti yönetemeyecek duruma düştüklerini söyler.¹¹⁵ Platon ise bunun nedenini, devleti hep çok kötü kişiler yönettiği için onların yanında filozofların kaçık gibi durduklarını söyler ve onların bu durumunu gemi kaptanlığından anlamayan tayfalara benzeterek daha iyi açıklamaktadır:

“Bütün gemicilerden daha güçlü kuvvetli bir gemi sahibi var. Ama kulağı iyi işitmiyor, gözü iyi görmüyor, denizcilikten de pek o kadar anlamıyor. Gemiciler gelince onlar da gemiyi sen daha iyi kullanırsın, ben daha iyi kullanırım diye birbirine girmişler ama hiç biri kaptanlığın ne olduğunu bilmez, bu sanatı ne zaman, kimden öğrendiğini söyleyemez. Üstelik bu sanatın öğrenilecek bir yanın olmadığını, var diyen olursa, ağzını, burnunu dağıtacağını söyleyecek kadar ileri gider. Bu gemiciler donatanın etrafını alıyorlar, yalvarıp yakarıyorlar, dümeni bana ver diye... Her biri bir başka ağızdan sıkıştırıyor onu. Donatan, geminin kumandasını kime verecek olsa, ötekiler onu öldürmeye, ya da gemiden sürmeye kalkıyorlar. Adamotuyla, içkiyle, daha başka şeylerle zavallı donatanı uyuşturup gemiyi ellerine geçiriyorlar, ne var ne yok aşırıyorlar, bol bol yiyip, kafaları çekiyorlar; gemiyi de böylesi gemiciler nasıl yürütürse öyle yürütüyorlar. Kimler donatanı sıkıştırır ya da kandırır, kendilerine kumandayı verdirirse, onları övgülere boğduruyor, büyük denizci, eşsiz kaptan, usta gemici sayıyorlar. Kimlerin yardımı dokunmazsa, onları da bir işe yaramaz diye kötülüyorlar. Bu arada akıllarından bile geçmiyor ki, gerçek

¹¹⁴ Platon, a.g.e., s. 172-174.

¹¹⁵ Platon, a.g.e., s. 175.

kaptan, havayı, mevsimleri, göğü, yıldızları, rüzgârları, daha birçok şeyleri bilen, gemiyi bunlarla yürüten adamdır. Gemicilerin kimini razı ederek, kimini ezerek başa geçen bu adamlar, ne gemiyi yürütme ne de baş olma sanatının öğretimle, görgüyle edinebileceğine bir türlü inanmazlar. Gemilerde böyle kargaşalıklar olunca, gerçek kaptanın başına gelecek nedir? Başa geçen tayfalar ona dalgacı, geveze, işe yaramaz kaçık derler.”¹¹⁶

Platon, yukarıda kullandığı metafordan yola çıkarak kendi dönemindeki (kuşkusuz günümüz de buna dâhildir) devletlerin başında olanları tayfalara, bu tayfaların işe yaramaz, dalgacı saydıkları insanları da, gerçek kaptanlara benzetmektedir.

Platon, en güzel değerlerle (filozoflar) yüklü insanların kötü eğitim gördüklerinde kötünün kötüsü olacağını yine metafor kullanarak açıklamaktadır: *“Tıpkı bitkilerde, bütün canlılarda, her tohumun, her fidanın yaşama gücü ne kadar büyük olursa, kendine uygun besini, mevsimi, yeri bulamayınca göreceği zarar da o ölçüde büyük olmasına benzer.”¹¹⁷*

Yani en iyi yaradılışa sahip olan filozoflar, gereğinden başka türlü beslenirse, normal yaradılışa sahip olan kişilerde daha kötü olur. “Filozof, yaradılışı kendine uygun eğitimi bulursa, gelişe gelişe bütün değerler ulaşır. Yok, eğer bu tohum kötü bir toprağa ekilir de orada kök salar, büyürse, vermeyeceği kötülük kalmaz.”¹¹⁸ İşlerin en iyisini başaracak, en güzel yaradılışı, o binde bir geldiğini söylediğimiz yaradılış (filozof ruhu) bu şekil bozulur, güme gider.¹¹⁹ Platon, filozofların bozulmasının diğer bir nedeni de, filozofların kendisine uygun bir devlet şeklinin olmamasına bağlar ve bu anlamda *“filozoflar, toprağa atılan yabancı bir tohumlardır”¹²⁰* diyerek metafor kullanır. Filozofa göre bugün bir devlet şekli olmadığından, filozof bozuluyor, kötü yola gidiyor. Yeni bir toprağa atılan yabancı bir tohum nasıl soysuzlaşır, o yeni toprağın özelliklerine uyarsa, bugünkü şartlar içinde filozof tabiatı olduğu gibi kalmaz, bir başka tabiata çevrilir.¹²¹ İşte platon, bu

¹¹⁶ Platon, *a.g.e.*, s. 175-176.

¹¹⁷ Platon, *a.g.e.*, s. 178.

¹¹⁸ Platon, *a.g.e.*, s. 179.

¹¹⁹ Platon, *a.g.e.*, s. 182.

¹²⁰ Platon, *a.g.e.*, s. 183.

¹²¹ Platon, *a.g.e.*, s. 184.

şekil bozulan filozoflar yüzünden felsefenin yalnız kaldığını ve felsefeden anlamayan kişilerin felsefeyle uğraştığını söyleyerek, bu konuyu metafor kullanarak açıklama yoluna gitmektedir: *“İşte bu adamlar, kendilerine yaraşan yoldan ayrılıp felsefeyi bir köşede yapayalnız bırakırlar. Kendilerine de, doğruluğa da aykırı bir hayat sürerler. O zaman anasını, babasını kaybetmiş bir yetim gibi ortada kalan felsefenin içine değersiz yabancılar girer, kirletir onu.”*¹²²

Platon’un felsefeyi ortada kalmış bir yetime benzeterek kullandığı bu metafor üzerinde düşünüldüğünde hiç de haksız olmadığı ortaya çıkar. Çünkü günümüzde bile, felsefeyle, felsefeyi bilen değil, felsefeyi bildiğini zannedenler uğraşarak, felsefeye karşı bir ön yargı oluşmasına sebep olmuşlardır tıpkı bizim de yıllarca felsefeyi felsefecilerden değil, felsefeyi yazanlardan gördüğümüz gibi. İşte bu durumda Platon’a göre, “felsefenin gözden düşmesi, onunla uğraşanların ona layık olmamaları yüzündendir. Felsefeye girecekler onun piçleri (yorumsuz) değil, öz evlatları olmalı.”¹²³ Bunun içindir ki halkın filozoflara karşı bir ön yargısı vardır. Platon’un felsefeye, felsefeden anlamayanların hücum etmesini kullandığı şu metafor tamamıyla yorumsuz olsa gerek:

*“Yüzlerine baksan, kel ve bodur bir demirci dersin. Biraz para kazanmış, zincirlerini yeni koparmış, hamama koşup yıkanmış, yeniler giymiş, genç bir güvey gibi süslenmiş, efendisinin kızını almaya gidiyor. Neden? Çünkü kız yoksul düşmüş, yetim kalmış.”*¹²⁴

Ayrıca bu ön yargının bir kısmını da filozof geçinenler oluşturmaktadır. Platon’a göre, bunlara en iyi örnek Sofistlerdir. Onlar öğrettikleri şeyin özünü bilmeden yalnızca hoşla gideni vermeye çalışırlar ve temelinde kimseye de bir şey öğretemezler. Platon, sofistlere karşı olan bu düşüncesini şöyle bir metaforla dile getirmektedir:

“Halkın Sofist dediği, parayla tutup gene halka karşı konuşturduğu bu adamların öğrettiği, bilim dediği, halkın kendi toplantılarında söyleyebildiği beylik inanışlardan başka bir şey değildir. Bir adam düşün, güçlü kuvvetli bir hayvana bakacak, hayvanın içgüdülerini, isteklerini inceden inceye gözetledikten sonra ona

¹²² Platon, a.g.e., s. 182.

¹²³ Platon, a.g.e., s. 219.

¹²⁴ Platon, a.g.e., s. 182.

nasıl yaklaşacağını, neresinden tutacağını, ne zaman şöyle, ne zaman böyle bağırdığını, hangi seste yatışıp hangi seste kızdığını iyice öğreniyor. Bütün bu öğrendiklerine de bilim adı verip kitabını yazıyor, başlıyor bu kitaptan ders vermeye. Verdiği öğütler, anlattığı istekler güzel mi, çirkin mi, iyi mi, kötü mü, haklı mı, haksız mı orasına bakmıyor. Daha doğrusu, bu yargıları koca hayvanın keyfine göre veriyor. Hayvanın hoşuna giden şeylere iyi, hayvanı huylandırان şeylere kötü diyor! Neden öyledir, neden öyle değildir, düşünmüyor. İyiyi, güzeli, tabiat zorunluluklarıyla karıştırıyor. Çünkü iyiyle zorunluluk arasındaki öz ayrılığını ne görmüştür ne de başkalarına gösterebilir.”¹²⁵

Platon, kullandığı bu metaforla, Sofistlerin, bir hayvanı iyice gözetledikten sonra ona karşı nasıl yaklaşılacağını öğrendikleri gibi, insanlara da bu şekil yaklaştıklarını yani bir nevi nabza göre şerbet verip onları uyuttuklarını söylemektedir. Platon, aslında burada hayvan davranışları ile insan davranışları arasında benzerlik olduğunu da göstermeye çalışmıştır bize. Öyle ki günümüz davranış bilimi (psikoloji) de bunun böyle olduğunu iddia ediyor. “Pavlov olsun diğer davranışçılar olsun, gerek hayvanların gerekse insanların davranışlarının uyaran/yanıt modeline göre işlediği sonucuna varmışlardır.”¹²⁶ Platon’a göre, halkın filozoflara karşı ön yargılarını değiştirmek her ne kadar zor da olsa, filozof kendisini en iyi şekilde ifade ettiği zaman bu önyargıların da ortadan kalkacağını söyler.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Platon felsefesinin ve biliminin temelini idealar oluşturmaktaydı. Platon’a göre adaletli bireyi yetiştirmek ve ideal devleti kurmak için filozofun ihtiyaç duyacağı bilgi, ideaların bilgisidir. Aynı şekilde filozofun hem kendisi için hem de devleti için adaleti tesis ederken her zaman göz önünde tutması gereken model de idealar ve idealaradaki adalet diye ifade edilen değişmez düzendir.

İdea, görüntü, görünüş, şekil, biçim, biçimlendirici, doğa, tip, tür, idea, düşünce, fikir ve tasavvur anlamlarına gelen Yunanca “Eidos” kavramıyla ifade edilmektedir.¹²⁷

¹²⁵ Platon, *a.g.e.*, s. 180.

¹²⁶ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay) Bilim ve Sanat Yay., İstanbul, 1999, s. 131.

¹²⁷ Francis E. Peters, *Antik Yunan felsefesi Terimler Sözlüğü Tarihsel Okuma*, (Çev. Hakkı Hünler), Paradigma Yay., İstanbul, 2004, s. 87.

Platon’a göre idealar, kendi başlarına gerçek âlemi oluşturlar. Bu âlemin önemi Sokrates’i uğraştıran ve Platon’da önemli yeri olan etik anlayışlar ve epistemolojik sorunlara dayanak teşkil etmesidir. Bilginin mümkün olması için değişmez olanı bilmek gerekir. Bu, duyularla sağlanamadığından duyuların ötesinde sabit, öncesiz ve sonrasız bir gerçekliğin olmasını zorunlu kılmaktadır. İdealar duyuyüstü hakikat olduğundan epistemenin dayanağı ve Platon’un tüm felsefesinin temelidir.¹²⁸

“İdea felsefesi Platon metafiziğinin merkezini teşkil eder. İdeaların zaman ve mekân içinde oldukları düşünülemez. Fakat zaman ve mekânla temas halinde bulunurlar. Yaratılmış, zaman ve mekân içinde bulunan ve çürüyen şeylerin ilk ataları ya da modelleri olduklarına göre zamanın başlangıcında mekânla temas halinde bulunmuş olmalıdırlar. İdealar, duyularımızla algılanamazlar. Duyumsanabilen şeyler, form ya da idealara benzedikleri gibi, aynı zamanda birbirlerine de benzerler. Çocuklar babalarının adlarıyla anıldıkları gibi duyumsanabilen şeyler de formlarının ya da idealarının adını taşırlar. Aristoteles’in dediği gibi onlara göre adlandırılırlar.”¹²⁹

İdea tamamen akli bir şeydir. Platon ideaların aklın prensipleri olarak görmektedir. O, ideaları zaman ve mekân içindeki varlıklardan ayırmış, ideaların duyumsanabilir şeyler arasında görülmesinin mümkün olmadığını anlatmak için bütün gayretini göstermiştir. Çünkü adaletin ve hakikatin göreceli olduğunu savunan, adalet güçlünün işine gelendir diyen sofistlere karşı değişmez bilgisini ve Tanrısal adaletin varlığını ispatlamasına ihtiyacı vardı. Bu hakikat idealar âlemindeydi.¹³⁰ Bu nedenle idealar teorisi, Platon felsefesinin olmazsa olmaz bir ögesidir.

Platon’da idealar, nesnelerin ilk örnekleri olup, onların pay aldığı kavramlar iken, daha sonraları nesneler sadece ideaların bir gölgesinden ibaret olur. Nous (Tanrı) ilk örneklerle bakarak nesneleri yaratmıştır. Yeryüzündeki nesneler, bu ilk örneklerin sadece kopyaları ve resimleridir. Kopyayı veya gölgeyi mümkün olduğunca ilk örnekleri olan idealara benzetmekle kişinin ruhunda ve devlette adalet

¹²⁸ Peters, *a.g.e.*, s. 87.

¹²⁹ Raimund Karl Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları I Platon*, (Çev. Mete Tunçay) 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989.

¹³⁰ Abdülhak Kemal Yörük, *Hukuk Felsefesinde Eflatun Doktrini*, İstanbul Hukuk Mecmuası XV, İstanbul, 1949, s. 318–337.

tecilli eder.¹³¹ Platon, duyulur dünya ile düşünülür arasındaki farkı belirtmek, birinden ötekine götüren ve art arda gelen basamakları saptamak, genellikle insanın durumunu ve özellikle filozofun görevini ortaya koymak için alegoriye başvurur. Buna göre, düşünülür dünya, duyulur dünya tarafından şekillendirilmiştir. Platon bu konuyu Mağara Metaforu ile anlatır:

Yeraltında mağaramsı bir yer, içinde insanlar. Önde boydan boya ışığa açılan bir giriş. İnsanlar çocukluklarından beri ayaklarından, boyunlarından zincire vurulmuş bu mağarada yaşıyorlar. Öyle sıkı sıkıya bağlanmışlar ki boyunlarını dahi oynatamıyorlar. Yüksek bir yerde yakılmış bir ateş parlıyor arkalarında. Buradaki insanlarla ateş arasında dimdik bir yol var, tıpkı kukla oynatıcılarının kendileri ile seyirci arasına, marifetlerini gösterdikleri koydukları duvar gibi. Bu alçak duvarın arkasında insanlar. Elllerinde türlü türlü araçlar, insana, hayvana benzer kuklalar taşıyorlar. Bu taşıdıkları şeyler bölmenin üzerinde gözüktüyor. Gelip geçen insanların kimi konuşuyor, kimi susuyor. İşte bu insanlar kendilerini ve yanlarındakini insanları ateşin mağarada karşılarına vuran gölgeleri alarak görebilirler. Ve gerçek nesneleri bu gölgeler zannederler. İşte bu adamlardan birini çözer gözlerini ışığa doğru kaldırırsak, bu hareketler ilkin ona acı verecektir. Gölgelerini gördüğü nesnelere gözü kamaşarak bakacak. Gerçek nesnelerin bunlar olduğunu söylediğimizde ise çok şaşıracaktır. Onu ışığın kendisine bakmaya zorladığımızda gözleri ağrıyacak, başını boyuna bakabildiği şeylere çevirecektir. Onu alıp götürdüğümüzde ise gün ışığında gözleri kamaşacak, be sefer de gördüğü nesnelerin hiçbirini göremez hale gelecektir. Ama alıştıktan sonra görebildiği ilk şeyler yine gölgeler, sonra insan ve hayvanların sudaki yansımaları ve en sonunda da kendilerini görecektir. Yıldızları, ayı ve gökyüzünü izleyecektir. Şimdi bu insan zindandaki arkadaşlarına bunları anlatmaya kalksa onlar tarafından öldürülmeye kalkılabilir. Hatta bu insan yeniden bu karanlığa alışmakta güçlük çekecektir. O halde göz iki halde kamaşmaktadır. İlki karanlıktan aydınlığa geçişinde, ikincisi ise aydınlıktan karanlığa geçişinde. Bunun gibi düşünce de bu iki durumdan birini yaşadığında açık seçik göremez, böyle bir durumda olan kişiye gülmemeli, onun

¹³¹ Gökberk, a. g. e., s. 66.

*hangi durum içinde olduğu anlaşılmalıdır. Birincisi övülecek, ikincisi acınacak haldedir*¹³²

Platon'un yukarıda verdiğimiz ünlü mağara metaforunu şu şekil yorumlayabiliriz. Platon' a göre içinde bulunduğumuz dünya duyulur dünyadır. Bedenin tutsağı olan ruh ise hiç kuşkusuz bu dünyadan kurtulmayı ölümle gerçekleştirecektir. Ama bu dünyanın, hiçlikten ve tutarsızlıktan kurtulması, daha yüksek bir dünyaya, varlık'ın gerçek dünyası olan düşünülür dünyaya, en yüce idea olarak iyi ideasının egemen olduğu idealar dünyasına bağlı olduğu ölçüde olanaklıdır. İdealar, duyulur dünyanın çokluğu içinde karşımıza çıkan 'şeyler'in, 'varlıklar'ın, nesnelerin ya da fizik ve manevi niteliklerin, gerçek, sürekli ve değişmez özellikleridir. Platon, duyulur dünya ve düşünülür dünya arasındaki ayrımı açıkça ortaya koyduktan sonra, insanoğlunun zihninin idealarla nasıl ilişki kurulabileceği, duyulur olandan düşünülür olana, düşünülür olandan bir başka düşünülür olana nasıl gidilebileceği üzerinde durur. Platon'a göre idealar, farklı derecelerde var olanların asıllarıdır ve bu var olanlar da onların kopyalarıdır. Platon, bu düşünceden yola çıkarak ve kopyanın modele olan bağıntısına dayanarak, nesnelerden ve ona tekabül eden bilgiden idealara ve iyilik ideası'na kadar ulaşan bir yol belirlemiştir. Bu belirlediği yolu yukarıda alıntıladığımız mağara metaforunda detaylıca anlatmıştır.

Platon, daha sonra eğitimin önemi üzerinde tekrar durarak, eğitimin, bilgiden yoksun bir ruha bilgi aşlamak olmadığını söyler ve bu duruma kör bir göze görme gücünü vermeye benzetir: *"Her ruhta iyi ve kötü yön vardır ve öğrenme gücü ile bu işe yarayan örge de ruhun içindedir. Eğitimin faydası da tam burada kötü yöne dönmüş bir ruhu iyi yöne çevirmektir. Tıpkı mağaradan çıkan adam gibi."*¹³³ Yalnız bu mağaradan çıkan adam, güçlüklerle göğüs gerip geri dönerek arkadaşlarını da gerçeğe tanıstırmak için ıkan etmeli, onları da zincirlerden kurtarmalıdır.

Platon, üzerinde durduğu eğitime dayanarak başa getirilecek olan filozofların, matematik, geometri, üç boyutlu bilim, astronomi ve armoni ile eğitilmeleri gerektiğini de söyler. Ayrıca filozof adayları beden eğitiminden sonra 20'sine gelen çocuklar arasındaki en iyilerden seçilmeli, 30'unda ise dialektikaya en yatkın, en

¹³² Platon, *a. g. e.*, s. 199-202.

¹³³ Platon, *a. g. e.*, s. 203.

seçkinleri alınmalıdır. Çünkü gençler için dialektika bir oyuncak gibi algılanır. Aşırıya giderler ve bu konuda yalnızca birbirlerinin savlarını çürütmekten o kadar hoşlanırlar ki sonunda kendileri de hiçbir şeye inanmaz olurlar. İşte bu durumun önüne geçilmelidir. Bununla filozof adayımız, 50'sine kadar olan bütün testlerden geçtikten sonra hala yaşıyorsa en son noktaya gelmiştir. Yani devlet adamı olmaya hak kazanmıştır.¹³⁴

Platon, zorba insanın özelliklerini anlatarak, zorba insanın mutsuz olacağı sonucuna varır ve zorba insanların devletlerin başına geçtiklerinde o devletin akıbetinin hiç de iyi olmayacağını söyler. Tabi ilk önce zorba insanın nasıl ortaya çıktığını da söyler. Platon'a göre, "zorunlu olmayan istekler, zevkler arasında bir de bozuk denilen istekler vardır. Bu istekler, doğuştan herkeste bulunur, ama kanunlar, iyi istekler geri iter bunları; insan akıl yoluyla da bunları içinden söküp atabilir, ya da sayılarını, güçlerini azaltabilir. Ama herkes yapamaz bunu, birçoklarında bu bozuk istekler artar da, eksilmez."¹³⁵ Ve bu istekler de biz uyurken uyanan isteklerdir. Bizi dizginleyen, yumuşatan, düşündüren tarafımız silkinip kalkar ayağa, boş bulduğu meydanda at oynatmaya, dilediğini yapmaya yeltenir. Nelere el atmaz o zaman, bilirsin: hiçbir hayâsı, ölçüsü kalmaz. Anasıyla yatmayı bile geçirir içinden: insan, Tanrı, hayvan, ne olursa olsun kirletmek ister. Dökmeyeceği kan, yapmayacağı yanlış kalmaz. Çılgınlığın, yüzüstülüğün son kertesine varır.¹³⁶ Kısacası Platon'a göre, hepimizin içinde korkunç, hayvanca, dizginsiz istekler vardır; akli başında görünen sayılı insanlarda bile rastlanan bu istekler, rüyalarda ortaya çıkar. Bu tür istekler, çevredeki kötü kişilerin yardımıyla da daha çok belirginleşir. İlk bu kişinin başına Platon'un değdi sevgi "*tıpkı bir yaban arısı gibi*"¹³⁷ musallat olur.

İşte bu kişi için "sevgi başa gelince, öteki istekler başlar vızır vızır onun çevresinde dönmeye. Duman duman güzel kokular, çiçekler, şaraplar, türlü türlü keyifler, eğlenceler sevgiyi besledikçe besler, kıvamına getirirler; ona şehvet iğnesini de batırdılar mı tamamdır; o zaman sevgi, gönlün bu güzel sultanı, çılgınlıkla kol kola girip delikanlıyı çileden çıkarır. Biraz sağduyu, biraz ölçü, hayâ kalmışsa içinde, onu da öldürüp atar dışarı. Böylece boşalttığı gönlünü bir acayip delilikle

¹³⁴ Platon, *a. g. e.*, s. 207-225.

¹³⁵ Platon, *a. g. e.*, s. 257.

¹³⁶ Platon, *a.g.e.*, s. 257.

¹³⁷ Platon, *a.g.e.*, s. 259.

doldurur.”¹³⁸ Platon’a göre zorba insan, bu şekilde ortaya çıkmış oluyor. Platon’un burada sevgiyi bir yaban arısına benzeterek yaptığı metaforla, aslında sevginin bildiğimiz masum manasıyla değil, daha çok şehvet uyandıran manasıyla kullandığından başa bela olduğunu söylemeye çalışmaktadır. Doğal olarak sevginin Platon için alamı şehvet, şehvet de insanı zorbalığa götürdüğünden, Eros’u (Aşk Tanrısı) da zorbaya benzetebiliriz. Çünkü Platon’a göre Eros’un baskısı altında, uyurken yaptıklarını, uyanırken ve durmadan yapar olmuştur. Artık hiçbir suçu işlemekten, hiçbir namussuzluktan kaçınmaz. İçindeki kargaşalık, düzensizlik ortasında Eros dizginlerini eline alır ve her istediğini yaptırır zavallıya”¹³⁹ ve Platon bu durumu, bir zorba bir devleti nasıl yürütürse Eros’un da onu öyle yürütmesine benzeterek açıklamıştır.

Platon, şimdi ise zorba birinin nasıl mutsuz olacağını benzetmeden yola çıkarak ispatlamaya çalışmaktadır:

Bazı toplumlarda bir sürü kölesi olan zenginler vardır ya, bunlardan birini alalım. Birçok insanı elinde tutmak bakımından bu zengin, devlet başındaki zorbaya benzer. Aradaki fark, kölelerin sayısıdır. Bu tür zenginler kaygısızca yaşar, kölelerinden yana bir korkuları yoktur. Korkularının olmasının nedeni devletin onları korumasındandır. Ama elliden fazla kölesi olan bir zengini Tanrılardan biri kaldırdı, çoluk çocuğu, malı mülkü, köleleriyle birlikte ıssız bir yere konurdu diyeli. Hiçbir hür insandan yardım göremeyecek olan bu adamın her ne korkular, ne kâbuslar içinde yaşayacağını düşün; köleleri kendini, çoluğunu çocuğunu ha öldürdü ha öldürecek diye. Korkuda bazı kölelerine yaranmak, türlü sözler vermek, gerektiğinde azad etmek, kısacası kölelerin dalkavuşu olmak zorundadır. Üstelik Tanrı bu zenginin yurdu çevresine birçok komşular yerleştirir, bu komşular da insanın insanı köle etmesini hoş görmez; böyle yapanı yakalayınca asıp keseceklerini söylerler. O zaman büsbütün berbattır hali; dört bir yanı düşman gözlerle çevrili demektir.¹⁴⁰

İşte zorba da buna benzer bir zindanda zincire vurulmuş bir şekilde yaşar. Türlü türlü tutkular, korkular, istekler ortasındadır. İsteddiği kadar gezme, görme merakı olsun bu adamın, hiçbir yere kıpırdıyamaz; yurttaşlar arasında yalnız o

¹³⁸ Platon, *a.g.e.*, s. 259.

¹³⁹ Platon, *a.g.e.*, s. 261.

¹⁴⁰ Platon, *a.g.e.*, s. 265-266.

serbestçe gezmek, herkesin merak ettiği şeyleri görmek keyfinden yoksundur. Çoğu zamanını bir kadın gibi evine kapanmış olarak geçirir, dışarılara çıkıp dolaşan, hoş bir şeyler ören kimseleri kıskanır. İşte kendi içini zor dizginleyen adamın bunlar gelir başlarına. Kendi hayatını yaşayacak yerde, kaderin sürüklemesiyle bir topluluğun zorbası olursa, kendi içine söz geçiremeyen bu adam başkalarını yönetmeye kalkarsa böyle olur. İşte en büyük mutsuzluk budur. Demek ki kim ne derse desin, insan ne kadar zorbaysa o kadar köledir. En kötü insanlara yaranmak isteyen, aşağıının bayağısı, kötünün kötüsü olur. İsteklerini biraz olsun doyuramaz bu adam. Her zaman birçok eksiği vardır; içini toptan gören bir göz için aslında fakirin fakiridir, ömrü boyunca da korkular, kaygılar içinde kıvrılır. Zorbanın hali böylece, ezdiği insanların haline benzer. Bu derlere demin sözünü ettiğimiz kötülükleri de katmak gerekir. Hani o içinde olup ta başa geçince büsbütün gelişen kötülükleri; kıskançlığı, ikiyüzlülüğü, haksızlığı, dostsuzluğu, imansızlığı, besleyip büyüttüğü daha nice illetleri. Bütün bunlar yüzünden zorba insanlar en mutsuzu olur ve yanına yaklaşanları da mutsuz eder. Akli başında olan herkes buna hayır diyemez.¹⁴¹

Platon, ayrıca tasarladığı bu kusursuz devlette şairlerinde benzetmelere yer veren Homeros ve Hesiodos olmak üzere, şairlerden kurtulmak gerektiğini söyler. Çünkü Platon’a gör, ölçüye, hesaba dayanan yanımız en iyi yanımızdır. Onunla çalışan da aşağı yanlarımızdan biridir. Ama resim ve benzetmesi sanat, bu yanlarımızdan doğrudan uzak kalır. Bilgelige karşı koyan yanımızla düşer kalkar, sağlam ve gerçek hiçbir şeyin ardına düşmez. İşte şairlerin şiirlerin benzetmeler kullanarak yaptığı budur. Yani şairlerin taptığı değersizle değersiz çiftleştirerek, değersiz bir şey ortaya çıkarmaktır.¹⁴² Platon, şairlerin şiirlerinde kullandığı bu benzetmeleri, ressamın aslını bilmeden çizdiği resimlere benzeterek dile getirmektedir: *“en yüksek değerleri anlatırken olsun, herhangi bir şeyi uydururken olsun, birer benzetmecidirler sadece; gerçeğin kendisine ulaşmazlar. Nasıl ki bir ressam kunduracılığın ne olduğunu bilmeden bir kundura resmi yapıyorsa, şairlerin de aslını bilmeden her türlü benzetmeler kullanırlar.”*¹⁴³

¹⁴¹ Platon, *a.g.e.*, s. 266.

¹⁴² Platon, *a.g.e.*, s. 290.

¹⁴³ Platon, *a.g.e.*, s. 287.

Ya da şair de ele aldığı sanata, kelimeler ve cümlelerle uygun renkler veriyor, aslını bilmediği şeyin öyle bir benzerini yapıyor ki, onun gibi yalnız kelimelerden anlayan kimseler, ölçüye, ritme, düzene kapılarak, şairin kunduracılığı da, savaş sanatını da tam olduğu gibi verdiğini sanıyorlar. Sözlerini öyle süslüyorlar ki sürüklüyor insanları. Fakat şairlerin söylediğini şiirin renklerinden sıyrıp da yalın söze çevirdin mi ne hale gelir?¹⁴⁴ İnsanı aşağılayan, kötüleyen, kılıktan kılığa sokan bir hale gelir herhalde.

Platon, ruh'un olduğunu söyler ve ölümsüz olan bu varlık'ın kısa bir ömürde doğruluğun ona ne gibi kazançlar sağlayacağı üzerinde durur. Öncelikle “dağıtan, yıkanın kötü; tutan, sağlaştıran da iyi olduğunu” söyler. İyi ile kötünü her şey de görülebileceğini ve özellikle kötü'nün her şeyde nasıl karşımıza çıktığını Platon kullandığı şu metaforla daha iyi açıklamaktadır:

*Gözde çapak, bedende hastalık, buğdayda karamuk, demirde, bakırda pas, ağaçta çürük gibi, hemen bütün varlıklarda kötü, marazlı bir taraf bulunur. Bu kötülükler bir varlığa musallat olunca, onu bozar, dağıtır, yok eder.*¹⁴⁵

Platon, bu metafordan sonra ruh'un ölümsüz olduğunu ispatlamaya çalışır. Bu ispatlamayı da kötülüğün yok olamayacağından yola çıkarak yapar. Platon'a göre, her varlığı yok eden içindeki kötülük, tabiatın ona kattığı illettir. Bu kötülük olmasa hiçbir şey yıkmaz onu. Çünkü iyinin bir şeyi yıkmasından korkulmaz; ne iyi ne kötü de yıkmaz hiçbir şeyi. Ruh'un içinde de yerleşmiş, ona karışmaz olan eğrilik ve daha baka kötülükler onu bozamaz, öldüremez, bedenden ayıramaz, öte yandan, kendi içindeki kötülüğün yok edemediği bir varlığı dışardan gelme bir kötülüğün yok edebileceği de düşünülemez. Şöyle ki, bedeni ölüme götüren, yiyeceklerin kötülüğü, bozukluğu, kokmuşluğu gibi şeyler değildir. Yiyeceklerin kötülüğü bedenin kendi kötülüğüne yol açmış olursa deriz ki, beden yiyecek dolayısıyla kendi kötülüğü, yani hastalığı yüzünden öldü. Kendine göre aynı yaradılışa olan bedenin, bir başka yaradılışlı yiyeceklerdeki kötülükten öldüğünü söyleyemeyiz; bu onda kendi kötülüğünü doğurdu diyebiliriz ancak. Gene bunun gibi, bedenin hastalığı, ruh'un kendi hastalığına yol açmamışsa, ruh'un yabancı bir kötülük yüzünden, kendi kötülüğü işe karışmadan yok olabileceğine inanmayalım. Ne sıtma, ne ne hiçbir

¹⁴⁴ Platon, *a.g.e.*, s. 287.

¹⁴⁵ Platon, *a.g.e.*, s. 296.

hastalık, ne vurulma ne de bedenin doğranıp parça parça edilmesi, ruh'un yok olmasını gerektirmez. Bedenin uğradığı bu hallerin ruh'u doğruluktan, iyilikten uzaklaştırdığı ortaya konursa o başka. Ama bir varlığa yabancı bir kötülük girer de onun kendi kötülüğü işe karışmazsa ne ruh ne de hiçbir varlık bundan ölür diyemez. O zaman kötülük hiç de korkunç bir şey olmaz; içinde kötülük olan ölür, dertten de kurtulur. Kötülük daha çok başkalarını öldürür elinden geldikçe. Kimin içindeyse onu dipdiri, hem de uyanık tutar kötülük. Öyle ki bir şeyi ne kendine özgü ne de kendine yabancı hiçbir kötülük öldürmezse hep var olacak demektir. Hep var kalmak da ölmezliktir. Demek ki ruh ölmezmiş.¹⁴⁶ Yani “ruh, basit bir varlıktır. Basit olan başlayamaz, bitemez, değişemez.”¹⁴⁷ Böylece platon, ruh'un ölümsüzlüğüne ulaşır.

Bunun yanı sıra ruh'un gerçek özünü bilmeye gelince, ruh'un gerçek özünü bilmek için, onu düşüncenin gözleriyle katıksız, yalın kendi başına seyretmek gerekir. Fakat Platon'a göre ruh, binlerce kötülük tarafından tanınmaz hale getirildiğinden ruh'un gerçek özünü görmek çok zordur. İşte Platon, ruh'un bu tanınmazlığını, başka bir kılığa bürünmesini metafor kullanarak anlaşılır hale getirmektedir: “*Asıl bedeninden orta klan tarafları sular yıpratmış, kırmış ya da bozmuştur büsbütün. Üstelik yeni bir şeyler eklenmiştir üstüne; deniz kabukları, yosunlar, çakıl taşlarıyla karışık bir şeyler. O kadar ki aslından çok herhangi bir hayvana çalar olmuştur. Bundan dolayı binlerce kötülüğün tanımaz hale getirdiği böyle bir ruh'tur bizim gördüğümüz.*”¹⁴⁸

Platon, devletini doğruluğun getirilerini ve kötülüğün götördüklerini anlatarak bitirmektedir. Doğruluk, kendiliğinden yalın ruh için en üstün iyiliktir ve ruh Gyges'in yüzüğü elinde, Hades'in miğferi başında olsun olmasın, doğru olanı yapmak zorundadır. Böyle olunca doğruluğa ve öteki değerlere kendi kavuştukları iyilikler dışında, hayatta ve ölümden sonra insanların ve Tanrıların verebileceği bütün armağanları versek, kim ne diyebilir buna? Doğruluk adına ne Tanrılar ne insanlar bunda aldanmaz, yani Tanrılar, insanın doğrusunda, eğrisinde aldanmazlar. Tanrılar aldanmazsa, doğruyu sever eğriye kızarlar. Bunun için Tanrılar sevdikleri birine her şeyi bol bol verirler, doğmazdan önce işlediği bir günah olmadıkça ona

¹⁴⁶ Platon, *a.g.e.*, s. 295-298.

¹⁴⁷ Bertrand Russel, *Batı Felsefesi Tarihi*, C. 1, (Çev. Muammer Sencer) Say Yay., İstanbul, 1997, s. 253.

¹⁴⁸ Platon, *a.g.e.*, s. 298.

cömert davranırlar. Öyleyse, doğru adam fakirliğe, hastalığa yahut kötü sayılan herhangi bir hale düşse de, hayatında ve ölümden sonra ister istemez doğruluğun faydasını görecektir; çünkü Tanrılar doğru olmaya çalışan, elinden geldiği kadar iyi olarak Tanrılara yaklaşmak isteyen bir adamı yüzüstü bırakmazlar ve “*Tanrılar, kendilerine benzeyen böyle bir adamı unutamazlar*”¹⁴⁹ diyen Platon, doru adamı doğruluğundan ötürü Tanrılara benzeterek, metafor kullanmak da geri durmamıştır. Bununla birlikte eğri adam için bunun tam tersidir. Platon, eğri adamı usta haydutlara ve bu haydutların bir yarışta iyi başlayıp kötü bitiren koşuculara benzeterek bu durumu anlatmıştır:

*“Usta haydutlar, iyi başlayıp kötü bitiren koşuculara benzer. İlk fırlayıpta yamandırılar; ama sonunda koşu yerinden kulakları düşük sıvışırlarken herkes güler onlara. Gerçek koşucularsa sonunu getirir ve çelengi takarlar başlarına. Doğrular, bunlara benzerler daha çok. Giriştikleri her işi, insanlarla alışverişlerini, hayatlarını dürüstlükle sona erdirir, er geç hayırla anılır, insanlardan iyilik görürler.”*¹⁵⁰

Başka bir ifadeyle doğrular, olgunluk çağların vardılar mı, isterlerse devletin şerefli katlarına çıkabilirler, diledikleri gibi evlenir, çocuklarını diledikleriyle evlendirebilirler. Kötülere gelince, gençliklerinde ne mal olduklarını saklamış olsalar bile, ihtiyarlıklarında kepaze olur, rahat yüzü görmezler; yerli yabancı herkes suratlarına tükürür, hem de hak etmiş olarak. Bütün bu felaketler gelir kötülerin başına.¹⁵¹ Platon, özellikle doğruyla eğrinin ölümlerinden sonra bekleyen karşılıklar yanında bütün bunlar sayıca da, önemce de hiç kalır diyerek ölüm sonrasını bir masalla anlatarak son noktayı koyar.¹⁵²

Böylece ne kendisinden önce olmuş ne de kendisinden sonra olacağı ve belki de en önemlisi hiçbir zaman gerçekleşemeyeceğini anladığı en iyi devleti Sokrates’le birlikte bu kitapta tasarlayan Platon, insanlara bütün duygu ve düşüncelerinin, bütün sevgi ve öfkelerinin, şüphe ve hayallerinin özetini metaforlar yoluyla veriyor. En iyi devletin ütopya olduğunu biliyor elbet, biliyor ama kurulsun kurulmasın, herkesin böyle bir devleti var sayıp onun kanunlarına göre yaşasın istiyor.

¹⁴⁹ Platon, *a.g.e.*, s. 300.

¹⁵⁰ Platon, *a.g.e.*, s. 300.

¹⁵¹ Platon, *a.g.e.*, s. 300.

¹⁵² Masal için bkz. *Platon*, *a.g.e.*, s. 301-306.

2.3.2. FARABİ ve MEDİNE'TÜL FAZILA

2.3.2.1. Farabi'nin Hayatı

Asıl adı Ebu Nasr Muhammed Bin Muhammed Tahran Bin Uzluk olan ve Batı kaynaklarında 'Alpharabius' adıyla anılan Farabi, ilköğrenimini Farab'da, medrese öğrenimini Rey ve Bağdat'ta gördükten sonra, Harran'da felsefe araştırmaları yaptığı yıllarda tanıştığı Yuhanna Bin Haylan'la birlikte Aristoteles'in yapıtlarını okuyarak gezimciler okulunun ilkelerini öğrendi.¹⁵³

Aristoteles'in ortaya attığı madde ve suret kavramını hiçbir değişiklik yapmadan benimseyen, eşyanın oluşumunda, yani yaratılışta madde ve sureti iki temel ilke olarak gören Farabi'nin fiziği de, metafiziğe bağlıdır. Buna göre, evrenin ve eşyanın özünü oluşturan dört öge (toprak, hav, ateş, su) ilk madde olan el-aklülfaalden çıkmıştır söz konusu dört öge birbirleriyle belli ölçülerde kaynaşır, ayrışır ve içinde bulunduğumuz evreni (el-âlem) oluştururlar.¹⁵⁴

Farabi, ilimleri sınıflandırdı. Ona gelinceye kadar ilimler trivium (üçüzlü) ve quadrivium (dördüzlü) diye iki kısımda toplanıyordu. Nahiv, mantık, beyan üçüzlü ilimlere; matematik, geometri, musiki ve astronomi ise dördüzlü ilimler kısmına dâhildi. Farabi ilimleri, fizik, matematik, metafizik ilimler diye üçe ayırdı. Onun için bu metodu, Avrupalı bilginler tarafından kabul edildi.¹⁵⁵

Hava en ibaret olan ses olayının ilk mantıki izahını Farabi yaptı. O, titreşimlerin dalga uzunluğuna göre azalıp çoğaldığını deneyler yaparak tespit etti. Bu keşfiyle musiki aletlerinin yapımında gerekli olan kaideleri buldu. Aynı zamanda tıp alanında çalışmalar yapan Farabi, bu konuda çeşitli ilaçlarla ilgili bir eser yazdı.¹⁵⁶

Farabi, insanı tanımlarken 'âlem büyük insandır; insan küçük âlemdir' diyerek bu iki kavramı birleştirmiştir. İnsan ahlakının temeli, ona göre bilgidir; akıl iyiyi kötüden ancak bilgiyle ayırır. İnsan için en yüksek erdem olan bilgi, insan beyninin çalışması sonucu elde edilemez; çünkü Tanrısaldır, doğuştandır (Vehbi). Bilimin ise üç kaynağı vardır: Duyu; akıl; nazar. Başka bir sınıflama da bilimleri

¹⁵³ Ahmet Cevizci, *Ortaçağ Felsefesi Tarihi*, Asa Kitabevi, 1. Basım, Bursa, 1999, s. 100.

¹⁵⁴ Cevizci, *Ortaçağ Felsefe Tarihi*, s. 101.

¹⁵⁵ Cevizci, *a.g.e.*, s. 102.

¹⁵⁶ Cevizci, *a.g.e.*, s. 103.

ikiye ayırır: Kurumsal (nazari) bilimlere; uygulamalı (ameli) bilimler, ahlak, siyaset, müzik, matematik uygulamalı bilimlere girer. Toplumlar da öz bakımından ikiye ayrılırlar. Erdemli toplumlar ve erdemsiz toplumlar. Bu toplumları yönetecek en kusursuz devletse, bütün insanlığı kapsayan dünya devletidir.

2.3.2.2. Farabi'nin Medine'tül Fazıla'sı

Farabi'nin kullandığı metaforlara geçmeden önce, Farabi'nin ünlü eseri olan Medine'tül Fazıla'sına değinmekte yarar vardır.

Halkının 'etkin akıl'la bağlantı kurduğu, erdemli kişilerce yönetilen toplumdur. Toplumu bir erdemli kişi veya meclis yönetir. Yönetici hem filozof hem de peygamberlik özelliklerini üzerinde taşıyabilen kişidir. Toplum bu kişiye göre şekillenir. Ama temel şart özelliklerin tek bir şahısta toplanmasıdır. Platon'dan etkilenen Farabi, 'Medine'tül fazıla' (Erdemli Şehir) adlı eserinde böyle ütöpik bir devlet tasarlamıştır. Ona göre, insanlar yardımlaşarak bir arada yaşamalıdır. Sağlıklı bir organizmada bütün organlar nasıl uyumlu bir şekilde çalışıyorsa, toplum da böyle olmalıdır. Kötü insanlar toplumdan çıkarılmalıdır. Erdemli şehirde gerçeklikler, doğruluklar, iyilik ve güzellikler birleşirler. Bunu sağlayan bu şehrin yöneticisidir. Yönetici, peygamber ile filozofun erdemlerini kendinde toplayan kişidir ve bu özelliklerini toplum yayarak devleti yönetir. Bireylerin de yöneticinin bilgilerine katılmasıyla mutlu bir şehir doğar.¹⁵⁷ Böylece Farabi'nin hayalindeki ideal toplum düzeni kurulmuş olur.

2.3.2.3. Medine'tül Fazıla'da Metaforlar

Farabi'nin devlet anlayışını ortaya koyabilmek için, onun devletin kökeni hakkındaki görüşlerinin bilinmesi gerekir. Çünkü 'Farabi, devlet meselesini ele alırken kâinat ve onun yaratıcısı, hâkimi ve idarecisinin durumunun da izah edilmesi gerektiği kanısındayız.

Farabi'ye göre devletin ilk ve en önemli kaynağı evrendeki düzenden gelmektedir.¹⁵⁸ Her şeyin evrensel bir'e bağlı olduğunu belirten Farabi, varlıktaki idari düzen ile toplumsal idari düzenin bir bütün olduğunu belirterek, devletin asıl kaynağını bu temel düzenden alması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Farabi,

¹⁵⁷ Farabi, *İdeal Devlet*, (Çev. Ahmet Arslan) Vadi Yay., Ankara, 2004, s. 66–115.

¹⁵⁸ Farabi, *İdeal Devlet*, s. 67.

devletin Psikolojik Kaynağına vurgu yaparak şöyle bir açıklama yapmaktadır: “insan, tabiatı gereği medenidir. Her insan yaşamak ve üstün mükemmeliyetlere ulaşmak için doğası gereği birçok şeye muhtaçtır. Bunların hepsini tek başına sağlayamaz. Her insan, bunun için birçok kimsenin bir araya gelmesine ihtiyaç duyar. Her birey bu ihtiyaçlardan ancak üzerine düşeni yapar. Bütün insanların birbirlerine karşı durumları böyledir. Böylece her birey tabiatındaki mükemmelleşme ihtiyacını, ancak başka insanlarla bir araya gelmekle elde edebilir.”¹⁵⁹ Farabi, devletin diğer bir kaynağının da adaleti temin etmesi olduğunu belirtmektedir. Adalet Allah’a aittir fakat her varlık kendi durumuna göre O’ndan bu cevheri almıştır. Dolayısıyla insanlarda bu cevher bulunmaktadır. İnsanlar kendi aralarında adaleti dağıtmak ve düzenlemek için bir otoriteye ihtiyaçlarından dolayı devlet mekanizmasını ortaya çıkarmışlardır.¹⁶⁰

Dolayısıyla Farabi için Devlet ve Toplum Felsefesi açısından en önemli nokta yardımlaşma kavramıdır. Farabi’ye göre insanlar, birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve en üstün mükemmelliğe ulaşmak amacıyla bir araya gelirler. Bir araya gelmelerinden ötürü de bazıları mükemmel bazıları da eksik, kusurlu olan toplumlar meydana gelir. Her insan kendini devam ettirmek ve en üstün mükemmelliğini elde etmek için birçok şeye muhtaç olan bir yaratılıştaki varlığa gelmiştir. Onun, bu şeylerin hepsini tek başına sağlaması mümkün değildir. Tersine bunun için o, her biri kendisinin özel bir ihtiyacını karşılayacak birçok insana muhtaçtır. Her insan başka bir insanla aynı durumdadır. Bundan dolayı insan, sahip olduğu tabi yaratılışının kendisine verilmesinin gayesi olan mükemmelliğine ancak birbiriyle yardımlaşan birçok insanın bir araya gelmesiyle ulaşılabilir. Bu insanlardan her biri, sözü edilen insanın özel bir ihtiyacını karşılar. Toplumun bütünün bu katkısı sonucunda herkesin varlığını devam ettirmek ve mükemmelliğe erişmek için muhtaç olduğu şeyler sağlanmış olur. İnsanların büyük sayıda varlığa gelmesinin ve bazıları mükemmel, bazıları eksik, kusurlu olan insani toplumlar dünyanın oturulabilir kısmında bir araya gelmelerinin nedeni budur.¹⁶¹

¹⁵⁹ Orhan Hülagu, *Farabi ve İbn-i Haldun’da Devlet Düşüncesi*, Kırkanbar Yay., İstanbul, 1999, s. 48.

¹⁶⁰ Farabi, *a.g.e.*, s. 18-19.

¹⁶¹ Farabi, *a.g.e.*, s. 89-90.

Farabi, daha sonra toplumları sınıflandırır. Büyük, bütün milletlerin bir araya gelerek oluşturduğu toplum. Farabi'nin bütün milletlerin bir araya gelmesi düşüncesinden yola çıkarak günümüz birleşmiş milletler düşüncesinin temelini yüzyıllar öncesinden ortaya attığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Orta, tek bir milletin bir araya gelerek oluşturduğu toplumdur. Aslında Farabi'nin burada da tek bir millete dayana toplum düşüncesiyle milli -milliyetçi- devletlerin temlini attığını da söylemek mümkündür. Küçük, köyler, mahalleler ve sokakların bir araya gelerek şehirleri oluşturduğu toplumdur. Farabi için büyük, orta toplumlar mükemmel toplumlar iken, küçük toplumlar ise, eksik, kusurlu toplumlardır. Mükemmel toplumlar büyük, orta ve küçük toplumlar olmak üzere üç çeşittir. Büyük toplum, oturulabilir dünyanın bütününde bütün milletlerin bir araya gelmesidir. Orta toplum, oturulabilir dünyanın bir parçasında tek bir milletin bir araya gelmesidir. Küçük toplum, herhangi bir milletin oturduğu topraklar üzerinde tek bir şehir halkının bir araya gelmesidir. Bir köy halkının, mahalle halkının, bir sokakta oturanların, nihayet bir ev halkının bir araya gelmesi – ki bu sonuncu, en küçük bir birliktir – kusurlu, eksik bir toplumu meydana getirir. Mahalle ve köyün her ikisi de şehir için vardır; ancak köyün şehirle ilişkisi; ona hizmet ilişkisidir. Buna karşılık mahalle, şehrin bir parçası olarak onunla ilişki içindedir. Sokak mahallenin, ev sokağın bir parçasıdır. Şehir, bir milletin yaşadığı toprakların bir parçası, millet üzerinde yaşanan dünyanın bütün toplumlarının bir parçasıdır.¹⁶²

Farabi, toplumları üçe ayırdıktan sonra temele yardımlaşma kavramını koyarak, mükemmelliğe ilk olarak şehirde ulaşılacağını söyler. Şehir mükemmel olursa, buradan tüm bir millet mükemmele ulaşır. Milletler mükemmel olduğunda tüm dünya mükemmel olur. Yani Farabi'ye göre Erdemli (Fazıl) bir dünya olur. Ona göre en üstün iyilik ve en büyük mükemmelliğe ilkin ancak şehirde ulaşılabilir. İnsanları kendileriyle hakiki anlamda mutluluğun elde edildiği şeyler için birbirlerine yardım amaçlayan bir şehir, erdemli, mükemmel, bir şehirdir (Madına Fadıla); insanların mutluluğu elde etmek için birbirlerine yardım eden millet, erdemli, içinde bulundurduğu bütün milletlerin mutluluğa erişmek için birbirlerine yardım ettikleri zaman ortaya çıkar.¹⁶³ Farabi'nin burada, şehirden başlatarak ulaştığı mükemmel

¹⁶² Farabi, *a. g. e.*, s. 90.

¹⁶³ Farabi, *a. g. e.*, s. 90.

dünya düşüncesini, deyim yerindeyse herkes evinin önünü temizlerse tüm sokaklar, mahalleler, şehirler derken buradan tüm dünyaya yayılan temiz bir dünya sloganına benzetebiliriz.

Farabi, şehir'i medeniyet açısından ideal bir form olarak tanımlar. Farabi'ye göre ideal 'şehir'in özellikleri; en üstün iyilik ve en üstün mükemmelliğe ancak önce şehirde ulaşılabileceği, insanları kendileriyle hakiki anlamda mutluluğun elde edildiği şeyler için birbirlerine yardım etmeyi amaçlayan bir şehir, erdemli bir şehirdi. Daha sonra Farabi, sağlıklı bir organizmada bütün organlar nasıl uyumlu bir şekilde çalışıyorsa, toplum da böyle olmalıdır diyerek; böyle bir şehri, birbirleriyle yardımlaşan tam ve sağlıklı bir bedene benzetmektedir: *“Erdemli, mükemmel şehir bütün organları canlı varlığın hayatını tam kılmak ve onu bu duruma tutmak için birbiriyle yardımlaşan tam ve sağlıklı bir bedene benzer.”*¹⁶⁴

Burada Farabi, devletin organlarını vücudun organlarına benzetir. Devletin vücuda gelişini biyolojik esaslara dayandırmaya çalışır. Farabi, devleti cansız bir alet ya da cansız bir makine olarak görmez. Devlet, biyolojik bir vakıa ve yaşayan organik bir varlığı andırır.¹⁶⁵

Farabi, devletlerin oluşmasındaki temel etkene (yardımlaşma kavramı) vurgu yaptıktan sonra, bunun temelde bir arada yaşama ihtiyacından doğduğunu ve birlikte yaşamanın bir amaç değil, mutluluğa ulaşabilmek için, olgunlaşmasını sağlayacak bir araç olduğunu savunmaktadır. Bunun da mutluluk yolunu düzenleyebilecek yetkin bir yönetici ile mümkün olabileceğini söylemektir. Başka bir ifadeyle Farabi, erdemli bir şehrin nasıl olması gerektiğini ortaya koyduktan sonra, böyle bir devlette, devlet başkanlığının da önemli olduğunu belirtmiştir. Devlet başkanlığının da ne kadar önemli olduğunu belirtmek için de devlet başkanlığını vücuttaki en önemli organ olan kalp'e benzeterek ortaya koymuştur. O devlet başkanı ve kalp arasındaki benzerliği izah ederken metaforlardan yararlanmıştır. Diğer bir ifadeyle sağlıklı millet ile beden arasında benzerlikler olduğunu belirtmiştir: *“Nasıl ki bedenin organları içinde amir bir organ-kalp varsa şehirde de amir olan bir insan (devlet başkanı) vardır.”*¹⁶⁶

¹⁶⁴ Farabi, a. g. e., s. 91

¹⁶⁵ Bayraktar Bayraklı, *Farabi' de Devlet Felsefesi*, Doğuş Yay., İstanbul, 1983, s. 36.

¹⁶⁶ Farabi, a. g. e., s. 91.

Farabi daha sonra, devlet başkanın şehirdeki diğer insanlardan üstün oluşunu yine aynı şekilde vücuttaki en önemli organ olan kalp'e benzeterek dile getirmektedir: *"Nasıl ki bedende emredici organ (kalp) kendisi ve özel nitelikleri bakımından bütün organların en mükemmeli ve en tamı ise şekilde şehrin yöneticisi de özel nitelikleri bakımından onun en mükemmel parçasıdır."*¹⁶⁷

Farabi, gerek şehrin yöneticisinin gerek de kalp'in bu mükemmeliyetini nedenini yine metafor yoluyla açıklamaktadır: *"Nasıl ki kalp ilk olarak meydana gelirse, daha sonra bedenin diğer organlarının varlığının, onların kuvvetlerinin meydana gelişinin, onların kendilerine has olan varlık sorası içinde ortaya çıkışlarının nedeni olursa ve bu organlardan biri bozulduğunda bu bozukluğun giderilmesini sağlayan kalbin kendisi ise; aynı şekilde şehrin yöneticisinin de ilk olarak varlığa gelmesi, sonra şehrin kısımlarının, bu kısımların iradi melekelerinin meydana gelişinin, onların kendilerine has olan varlık sırası içinde ortaya çıkışlarının nedeni olması gerekir. Şehrin herhangi bir parçası bozulduğunda bu bozukluğu giderme vasıtalarını sağlayan da odur."*¹⁶⁸

Farabi, devlet başkanlığının önemini vurguladıktan sonra, devlet kurumlarının birbiriyle olan ilişkilerini önem dereceleri bakımından da yine vücuttaki organlara benzeterek metafor kullanmaktadır:

"Nasıl ki bedende amir (kalp) organa yakın olan organlar, bu amir organın amacına uygun olan tabii fiiller arasında, tabiatları gereği, onların en şereflileri icra ederlerse, onların altında bulunan organlar ise daha az şerefli fiilleri yaparlarsa ve böylece en aşağı cinsten fiilleri yapan organlara kadar ulaşılırsa; aynı şekilde şehirde emredicilik bakımından şehrin yöneticisine yakın olan kısımlar en şerefli iradi fiilleri gerçekleştirirler ve böylece en aşağı cinsten iradi fiilleri yapan kısımlara kadar ulaşılır. Bu tür fiillerin aşağılığı, bayalığı, bazen son derece faydalı olmalarına karşılık-mesela mesane ve kalın bağırsağın fiilinde olduğu gibi-onların konularından ileri gelir. Bazen ise onların faydasız olmalarından veya yapılmalarının çok kolay olmasından ileri gelir. Aynı durum şehir ve parçaları tabiatları gereği birbiriyle muntazam bir biçimde bağlanmış, düzenlenmiş olan her

¹⁶⁷ Farabi, a. g. e., s. 92.

¹⁶⁸ Farabi, a. g. e., s. 92.

bütün için söz konusudur. Çünkü bunlar, diğer parçalara göre durumu sözünü ettiğimiz durum olan amire, yöneticiye sahiptirler.”¹⁶⁹

Yani Farabi'nin yukarıda kullandığı metafora göre, varlık zincirinde aşağıya doğru inince her mertebede sayı artar, yetkinlik azalır. İşi yalnız hizmetten ibaret olan varlıkların sonuna ininceye kadar bu böyledir. En aşağı olanlardan varlığı daha noksan olan yoktur.¹⁷⁰ Onların idareci olması muhaldir. Bu varlıklar arasındaki kaynaşma ve yardımlaşma sayıları itibarı ile çok olmalarına rağmen tek şey gibidirler.

Farabi, ayrıca mutluluğa ulaşmak için yaşamının gerekli olduğu şehrin yöneticisinin ne tür meziyetlere sahip olması gerektiği üzerinde de durmaktadır. Farabi'ye göre, bu şehrin yöneticisinden, yetki ve meziyetler bakımından, daha üstün hiç kimse yoktur. Bu kişide doğuştan on iki meziyetin olması gerekir.¹⁷¹

a) Vazifesini tam olarak yapabilmesi için, vücudunun tam ve her uzvunun tamam olması gerekir.

b) Kendisine söylenen her şeyi tam olarak kavraması ve maksada uygun olarak anlaması lazımdır.

c) Hafızası çok kuvvetli olmalı ve duyduğu, gördüğü, sezdiği hiçbir şeyi unutmamalıdır.

d) Uyanık ve zeki olmalıdır.

e) Güzel konuşabilmeli ve öğrenmeyi sevmelidir.

f) Öğretmeyi ve öğrenmeyi sevmelidir.

g) Yemeye, içmeye ve kadınlara düşkün olmamalıdır.

h) Doğruluğu ve doğruları sevmesi, yalandan ve yalancından nefret etmesi lazımdır.

i) Ulu ve şerefli olmalı, parayla satın alınamamalıdır.

¹⁶⁹ Farabi, *a. g. e.*, s. 93.

¹⁷⁰ Bayraklı, *Farabi'de Devlet Felsefesi*, s. 33.

¹⁷¹ Farabi, *a. g. e.*, s. 94.

i) Adaleti ve adalet ehlini sevmesi, istibdat ve zulümden kaçınması lazımdır.

j) Mutedil olmalı, adalet isteyene sinirlenmemeli, kendisini kötülüğe davet edeni azarlamalıdır.

k) Azim ve irade sahibi olmalıdır.¹⁷²

Farabi'ye göre, bütün bu özelliklerin tek bir insanda bir araya gelmesi zordur. Bu nedenle Farabi'ye göre, beş veya altı şartı kendisinde toplayan kimse yönetici olabilir.¹⁷³

Farabi, mükemmel ve mükemmel olmayan devlet olarak ikiye ayırır. Mükemmel olmayan devleti de dörde ayırır: Cahil devlet, fasık devlet, değişebilir (mübadele) devlet, sapık devlet. Cahil devlet ise kendi arasında altı bölüme yırmaktadır. Bunlar: Zaruri devlet, değiştirici devlet, hasis devlet, gösterişçi devlet, zorba devlet ve demokratik devlet.¹⁷⁴ Farabi için mükemmel devlet olmaya en müsait devlet şekli, demokratik devlettir.

Farabi, erdemli şehir halkının mutlu olabilmesini, bu şehir halkının kendi özel istekleri ile içinde bulunduğu toplumun isteklerini birleştirerek bir denge kurmasına bağlar. Farabi'ye göre kişi, bu şekil (kendi özel istekleri ile toplumun beklentilerinin uyumlu sentezini yaparak) davrandığında mutluluğa ulaşır ve bu davranışı ona, “üstün erdemli ruhsal istidat (yetenek) kazandırır ve o, bu davranışlarını ne kadar çok devam ettirirse, bu istidatı (yeteneği) o kadar güçlü ve mükemmel olur. Böylece de onun kuvvet ve mükemmelliği ortaya çıkar. Farabi bu düşüncesini de şöyle bir metaforla açıklamaktadır:

*“Nasıl ki iyi yazı yazma ile ilgili illerin düzenli olarak devam ettirilmesi, insana yazı yazma sanatında üstünlük kazandırıyorsa, bu insan bu fiilleri ne kadar çok devam ettirirse bu fiilleri meydana getiren sanat o kadar güçlü, o kadar mükemmel hale gelir ve böylece sürekli tekrarı ile onun kuvvet ve mükemmelliği de sürekli olarak da artar.”*¹⁷⁵

¹⁷² Farabi, a.g.e., s. 94-97.

¹⁷³ Farabi, a.g.e., s. 97.

¹⁷⁴ Farabi, a.g.e., s. 99-100.

¹⁷⁵ Farabi, a.g.e., s. 101.

Böylece Farabi, bu şekil davranan ruh sayesinde doğacak olan zevkin daha büyük olduğu ve insanın da bundan duyacağı memnuniyetin de daha fazla olacağını söyler. Bununla birlikte bu fiiller ne kadar artar ve tekrar edilirse ruh'un da bir o kadar üstün ve mükemmel olacağını söyleyerek ruh'un maddeden de ayrılacağını yani tamamen bağımsız olacağını söyler. Maddeden tamamen bağımsızlaşan bir ruh ise varlığını devam ettirmek için artık maddeye ihtiyaç duymaz. Ayrıca Farabi, bedenden tamamen ayrılmış olan ruh'un, bende ait olan noksanlıklardan da kurtulacağını söyler.¹⁷⁶

Bunun yanı sıra Farabi'ye göre, bir grup insan göçünce, bedenlerinin ortadan kalkacağından ötürü ruhları serbest kalacağından mutlu olur ve göçen bu grubun ardından aynı mertebede olan başkaları geldiğin de, ilk grubun yerini alarak onların fiillerini icra ederler. Bu grup gidince de başka bir grup gelir ve bu hep öyle devam ederek birbirlerinin yerini alırlar. Birbirine benzeyen bu maddeden ayrılmış olan ruhlar, ne kadar çoğalır ve bir akısalın başka bir akılsalla birleştiği tarzda birbirleriyle birleşirlerse, onların her birin duyduğu zevk de o kadar çoğalır ve artar. Onlara daha sonrakilerin herhangi birinin geldiği her seferinde, daha sonrakilerin onlarla buluşmasından ötürü zevk arttığı gibi, öncekilerin de daha sonrakilerin kendilerin katılmasından dolayı zevkleri artar. Çünkü bu durumda bu ruhların her biri hem kendi özünü hem de kendi özün benzerini birçok defa düşünmüş olur. Bunun sonucunda da düşündüğü şeyin niteliği artmış, çoğalmış olur.¹⁷⁷ Farabi, bedenlerinden ayrılmış olan bu ruhların sayısındaki artışı yine aynı şekilde yazı yazma işiyle meşgul olmaya benzeterek düşüncesine dayanak bulmaktadır:

*Bedenlerinden ayrılmış olan ruhların birbiriyle birleşmelerinden ötürü meydana gelen artış, yazı yazan birinin, yazı yazma işiyle sürekli meşgul olması sonucunda yazı yazma sanatı ile ilgili gücünden meydana gelen artışa benzer.*¹⁷⁸

Farabi, tür (aynı sanat dalının mensubu olmak), nicelik (aynı sanat dalının mensubu olan kişilerden birisinin bu sanat dalı ile ilgili bilgisinin daha çok diğerinin de az olması) ve nitelik (iki kişinin, aynı sanatının kısımlarına sahip olmakla ilgili olarak aynı durumda olmaları, ancak onlardan birinin sahip olduğu şey bakımından

¹⁷⁶ Farabi, *a.g.e.*, s. 102.

¹⁷⁷ Farabi, *a.g.e.*, s. 103.

¹⁷⁸ Farabi, *a.g.e.*, s. 103.

diğerlerinden daha güçlü ve daha tecrübeli, daha uzman olması) bakımlarından mutlulukların birbirinden üstün olduğunu söyleyerek bunları, da dünya da mevcut olan sanatların birbirlerinden üstün olmalarına benzemektedir:

“Sanatların tür bakımından birbirlerinden üstünlüğü, tür bakımından farklı sanatların var olması, onlardan bazısının diğerlerinden daha mükemmel olmasıdır. Mesela dokuma sanatıyla bezzazlık; atarlıkla çöpçülük; dansla fıkıh sanatı; felsefe ile hitabet sanatı gibi. İşte tür bakımından farklı olan sanatlar, bu şekilde birbirlerinden üstün olurlar. Mutluluklar da işte bu bakımlardan birbirlerinden üstündürler.”¹⁷⁹

Farabi, diğer şehirlerin (erdemli olmayan şehirler) halklarının fiilleri kötü olduğundan bu fiiller onların ruhlarına kötü ve kusurlu istidatlar kazandırır diyerek bu fikrini de metafor kullanarak açıklamaktadır:

“Yazı yazma sanatı işinde kötü istikamet takip edilince yazı yazma da kötüleşir. Neticede insanda kötü yazma sanatı gelişirse. Kötü davranışta bulunanlar, zamanla kötü istidatlar kazanırlar. Bu davranışlar onların ruhlarında kötü izler oluşturur. Sonunda bu durum onların ruhlarında bir hastalık halini alır. Giderek bu kötü temayüllerden zevk almaya başlarlar. Tıpkı sıtma hastası gibi, hoşla gitmeyen şeylerden zevk aldıkları gibi. Tatlı ve lezzetli şeylerin tadına varamaz. Ya da farklı şekillerde alırlar.”¹⁸⁰

Farabi’ ye göre ruhen hasta olan bu tip kişiler, daima kötüyü yapmaya istek duyduklarından güzel ve erdemli şeylerden tiksindir ve onları tasavvur bile edemezler.¹⁸¹ Farabi, ruhen hasta olan bu kişilerin durumunu, hastalığını bilmeyip de kendini sıhhatli hisseden kimselerin durumuna benzeterek metafordan yararlanmaktadır.”*Nasıl ki bedeni bakımından hasta olan insanlar arasında hastalığını bilmeyen bazıları varsa, aynı şekilde ruhi bakımdan sağlıklı, erdemli olduğunu zannedenler de vardır.”¹⁸²*

¹⁷⁹ Farabi, a.g.e., s. 103-104.

¹⁸⁰ Farabi, a.g.e., s. 104.

¹⁸¹ Farabi, a.g.e., s. 104.

¹⁸² Farabi, a.g.e., s. 105.

Farabi' ye göre bundan dolayı, bu kişiler herhangi bir doğru kılavuzun (yönetici) veya öğretmenin (yönetici) veya terbiye edici (yönetici) kişinin de sözlerine kulak asmazlar.¹⁸³

Farabi, devlet başkanlığı konusu üzerinde durarak bunu felsefeyle ilişkilendirmeye çalışır. Dolayısıyla felsefeye ihtiyacı olan insanların birebir halifeler olduğunu, yani bir anlamda faal akılla ilişki kuramayan ve vahiy gelmeyen yöneticilerin felsefeyi muhakkak öğrenmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kişi, insanları saadete ulaştıracak ki, zaten ideal devletin en büyük amacı da budur. Böylece temel rehberin felsefe olması gerektiğinin altını çizmektedir. Böylece Farabi devlet başkanının ilk ve temel şartının filozof olması gerektiği üzerinde durmaktadır. Bu konuda platonla hemfikirdirler. Farabi, ek olarak filozofluğun peygamberlikle birlikte var olmasının en yüce insan karakterini tasvir ettiğini belirterek Platon'un "Filozof-Kral" düşüncesine karşılık "Filozof-Peygamber" düşüncesini koyar.

En son olarak Farabi, cahil ve yanlış görüş içinde olan şehirleri, dinleri, eskilerin yanlış fikirlerinden doğan şehirler olarak tanımlar ve bu gibi şehirlerin birbirine zıt olduklarını söyleyerek her birinin diğerini ortadan kaldırmaya çalıştığı ve sürekli çatışma halinde olduklarını söyleyerek bu gibi şehirlerin birbirleriyle olan mücadelelerini hayvanlar âlemindeki 'güçlü olan zayıfı ezer' (tabi her ne kadar hayvanların bu kanundan haberi olmasa da) kanununa benzetmektedir:

*"Birçok hayvan başka hayvanlara saldırmakta, bunda herhangi bir görünen çıkarı olmadığı halde onları ortadan kaldırmaya, yok etmeye çalışmaktadır. Sanki o, tabiat tarafından tüm dünyada başka hiçbir hayvan var olmasın, sadece kendisi var olsun diye yaratılmıştır. Veya sanki başka herhangi bir hayvanın varlığı kendisi için zararlı olduğundan, onu ortadan kaldırmak için varlığa getirilmiştir. İşte birçok durumda bireyler arasındaki ilişkiler de bu kabiledendir."*¹⁸⁴

Daha önce de değindiğimiz gibi her şeyin evrensel bir'e bağlı olduğunu belirten Farabi, varlıktaki idari düzen ile toplumdaki idari düzenin bir bütün olduğunu belirterek bu bağlamda ütöpist devletini kurmuştur. Başka bir ifadeyle Farabi, evrensel bir'den yola çıkarak kendi devlet yapısı ile kâinatın yapısı arasında

¹⁸³ Farabi, a.g.e., s. 105.

¹⁸⁴ Farabi, a.g.e., s. 112.

benzerlik kurarak devlet tasarısını oluşturmuştur. Dolayısıyla Farabi, bu ütopist devletini dile getirirken de en iyi anlatım aracı olan metaforlardan sıklıkla yararlanmıştır.

2.3.3. THOMAS MORE ve UTOPIA

2.3.3.1. Thomas More'un Hayatı

Thomas More, 1478'de Londra'da doğdu. Sekiz yaşındayken girdiği St. Anthony okulunda dört okuduktan sonra, babası onu Kardinal Morton'un evine yerleştirdi. Bilgisini görgüsünü artırmak amacıyla çocuklarını başka bir ailenin yanına vermek, İngilizlerde bir gelenektir.¹⁸⁵

More, Oxford'da iki yıl okuduktan sonra, o sıralarda bir çeşit hukuk fakültesi yerini tutan 'New Inn ve Lincoln's Inn'de hukuk öğrenimini yaptı ve 1501'de yani 23 yaşındayken, Baroya girdi.¹⁸⁶

Thomas More, Baro'ya girdiği yıl, Saint Augustinus'un ünlü yapıtı *De Civitate Dei* (Tanrı'nın Beldesi) üstüne St. Laurence Kilisesinde yaptığı konuşmalarla Londralıların dikkatini çekmişti. Bundan iki yıl sonra, 25 yaşındayken Parlamento'ya girdi. Siyasal yaşantısında hiçbir ödün vermeye yanaşmayacağı daha o sırada anlaşıldı. Çünkü iplerini elinde tuttuğu kuklalar gibi, Parlamento üyelerine her istediğini yaptıran VII. Henry, kızını evlendirmek bahanesiyle Parlamento'dan haksız bir vergi koparmaya kalkıp da, üyeler de buna katlanır gibi olunca, Thomas More bir tek söyleyle kralın isteğini engelledi. 'Tüysüz bir oğlan' dedikleri genç Parlamento üyesine kızan kral, hıncını More'un babasından aldı. More'un parası olmadığı için, onun yerine babası yüz İngiliz lirası para cezası verdi ve bir süre hapis yattı. Saklanmak zorunda kalan More, sıkıntılı bir iki yıl geçirdi. 1508'de Paris'e ve Louvain'e bir yolculuk yaptı. 1509'da VIII. Henry tahta geçince, More, 'undersheriff' unvanıyla yargıçlığa atandı.¹⁸⁷ Thomas More, 1518'de King's Council'e girdi. Yani VIII. Henry'in danışmanı olarak görev aldı.¹⁸⁸

More, yükselme hırısından tümüyle arınmış bir insandı. Ne var ki, hiç istemediği halde, durmadan yükseliyordu. 1518–1529 yılları arasında, konumu çok

¹⁸⁵ Mine Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, Adam Yay., İstanbul, 1984, s. 18.

¹⁸⁶ Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, s. 19.

¹⁸⁷ Urgan, *a.g.e.*, s. 25-26.

¹⁸⁸ Urgan, *a.g.e.*, s. 27.

parlaklı. 1520’de Fransa Kralı I. François ile VIII. Henry’in, Calais dolaylarında, Camp du Drap d’Or denilen yerde, görkemli bir törenle buluşmalarına tanık oldu. Orada, çağın en ünlü Fransız Hümanisti Guillume Bude ile karşılaştı. 1521’de ‘Knight’ oldu, yani ‘Sir’ unvanını aldı. O yıl ve daha sonraları, çeşitli görevlerle dış ülkelere gönderildi. 1523’te, Kardinal Thomas Wolsey’in desteğiyle Avam Kamarası’nda ‘Speaker’ yani Meclis Başkanı oldu; ama hiç çekinmeden, Wolsey’in ve kralın haksız para isteklerine karşı çıktı. More’u bu mevkiden uzaklaştırmak için, ona daha da yüksek bir mevki verip elçi olarak İspanya’ya göndermek istediler. Ama More buna yanaşmadı. 1529’da Lancaster bölgesinin Chancellor’u oldu. Ve aynı yılın Ekim ayında çağın en yüksek devlet görevine, yani ‘Lord High Chancellor’luğa atandı. Gerçekte bu başbakanlıkla eşit bir görevdi; çünkü Lord Chancellor, baş yargıç sıfatıyla tüm adalet mekanizmasını denetimi altında bulundurur, sarayın başdanışmanı olarak halkın deyiimiyle ‘Krallın vicdanının bekçisi’ sayılır, en önemli belgelere basılan devlet mührünü elinde tutar ve o sıralarda Avam Kamarası’ndan çok daha önemli olan Lordlar Kamarası’nda başkanlık ederdi.¹⁸⁹

More’un Lord Chancellor görevinde kaldığı iki buçuk yıl içinde İngiltere’yi allak bullak eden bir sorun ortaya çıktı. VII. Henry’in büyük oğlu Arthur, çocuk denilecek bir yaşta, İspanyol prensesi Arragonlu Catherine ile nikâhlendirilmiş, bir yıl içinde de ölmüştü. VIII. Henry adıyla tahta geçen kardeşi, siyasal nedenlerden ötürü ağabeyinin dul eşiyle evlendi. Gelgelelim günün birinde Anne Boleyn’e gönlü düştü. Yengesiyle evlenmesinin dinsel yasalara aykırı düştüğü bahanesiyle, ne yapıp yapıp boşanarak, Anne Boleyn ile evlenmeyi aklına koydu. Bilindiği gibi, Katoliklerin boşanmaları, ancak Papa’nın nikâhı bozmasıyla gerçekleşebilirdi. Ne var ki Papa bu yetkisini kullanmaya yanaşmadı. Çünkü Catherine, İspanya’yı, Flemenk’i ve Almanya’yı egemenliği altında tutan V. Charles’in –Şarlken-yeğeniydi. Roma, bu güçlü imparatoru kızdırmayı göze alamazdı. Karısından ille kurtulmaya karar veren VIII. Henry, boşanmasının dinsel yasalara sözde uygun olduğu konusunda, Oxford, Cambridge, Paris, Bruges, Bolonya, Padua üniversitelerinden bir çeşit ferma kopardı. Bunu Parlamento’da okuttu. Sonra, hem papalığa fena halde öfkelenildiği, hem de Katolik Kilisesi’nin mallarına göz koyduğu için, ‘Act of Supremacay’ denilen yasayı ortaya çıkardı. Yani Papalığın egemenliğini

¹⁸⁹ Urgan, *a.g.e.*, s. 29.

hiçe sayarak, kendini İngiltere Kilisesi'nin başı ilan etmek istedi. İngiltere'nin belli başlı din adamları, VIII. Henry'den korkup bu oldubittiye boyun eğince, kralın boşanmasına öteden beri karşı çıkan Thomas More sağlık durumunu bahane edip, zaten zorla kabul ettiği Lord Chancellor'luktan çekildi. Ne yazık ki Sir Thomas More'un dünya işlerinden el etek çekip huzur içinde yaşlanmak isteği gerçekleşmedi. Ömrünün son üç yılı, en acı yılları oldu. O sıralarda VIII. Henry, kendini kilisenin başı yapan özel yasayı üyelere baskı yaparak Parlamento'dan geçirmekle yetinmemiş. Ülkenin ileri gelenlerinin bu yasaya boyun eğecekleri konusunda açıkça ant içmelerini istemişti. Böyle bir ant ise, Papa'yı tüm Hristiyan dünyasının başı sayan Katolik Thomas More'un vicdanına aykırıydı. More, derin bir sessizliğe gömülerek, bu tehlikeli durumdan belki de sıyrılabileceğini umdu. More temize çıktı ama durumu büsbütün güçleşti. Karalı İngiliz Kilisesi'nin başı saymaya yanaşmadığına göre, More' iyice sindirmekten bir yol tutmaktan başka çare kalmamıştı. More, 1534 yılının Mart ayında, yakın arkadaşı Piskopos Fişher ve başka Katolikler ile birlikte Londra Kulesi'ne kapatıldı. On beş ay, yani ölünceye kadar hapis yattı.¹⁹⁰

More, hapse girdiği ilk aylarda, kralı İngiliz Kilisesi'nin başı yapan yasaya yemin etmeyi iki kez reddetti. İki ağzı da keskin bir kılıca benzetmişti bu yasayı: İnsan buna evet derse, ruhunu; hayır derse, bedenini yitirecekti. More ise, ruhunu yok etmektense, bedenini yok etmeye çoktan razıydı. 1535 yılı Temmuz'unun birinci günü yapılan yargılanmasında, More inat etmeyip tutumunu değiştirirse, kralın bağışlayacağı kendisine bildirildi. Bıçak kemiğe dayandığı halde More gene direndi. Juri, sadece on beş dakika süren bir görüşmeden sonra More'un suçlu olduğuna karar verince Baş Yargıç Audely, onun ölüm cezasına çarptırıldığını bildirdi. 1535 yılının 6 Temmuz sabahı, başı kesilerek idam edildi.¹⁹¹

2.3.3.2. Thomas More'un Utopia'sı

More Ütopyayı, bir gemici olduğunu söylediği Raphael Hythloday'ın ağzından anlatır. Bir sohbet ortamında kendisi sorar gemici cevap verir. Raphael Hythloday denizci olması sebebiyle Ütopya Adası okyanusta kurulmuş bir ada devletidir. Bu adanın şehir yapısı oldukça detaylı olarak tarif edilmiştir. Yüzölçümü,

¹⁹⁰ Urgan, *a.g.e.*, s. 33-35.

¹⁹¹ Urgan, *a.g.e.*, s. 37.

başkenti, nüfus yapısı, şehir mimarisi, yollar vb. belirtilmiştir. Ütopya halkı adanın yerli halkı olup, adayı fetheden Kral Utopus'un medenileştirdiği insanlardır.

More, *Ütopia* adlı eserinde, mülkiyetin bireysel olduğu ve her şeyin parayla ölçüldüğü yerde adaletin ve mutluluğun olmayacağını söyleyerek bu düzende mülkiyet ve sınıf farkı olmayıp tüm insanların eşit olduğu, ailenin, toplumun temelini oluşturduğu, insanların paraya ve altına değer vermediği; herkesin mutlu olduğu, yöneticilerin, halkı çok iyi yönettiği, yasaların sayısının çok az olduğu, savaşların olmadığı, topluma barışın hâkim olduğu, değişik dine inanan insanlar arasında hoşgörünün var olduğu ve ruhun ölümden sonra yaşayacağına inanıldığı bir düzen tasarlar.¹⁹²

2.3.3.3. Utopia'da Metaforlar

Ütopya, 15-16'ncı yüzyıllarda İngiliz toplumunun sosyal, ekonomik ve siyasal yaşamını aksettiren ve eleştiren bir bölümle başlar. İngiltere'nin bu dönemde içinde bulunduğu koşullar hiç de iç açıcı değildir. 15'inci yüzyılın ikinci yarısındaki iç savaşlar ülkeyi kana bulamış ve yoksullaştırmıştır. Bu savaşlar başkaldıranların korkunç bir kırım ile sona ermiştir. Thomas More'un yaşadığı bu dönemde de durum henüz düzelmemiştir.¹⁹³ Bu durum More'u da rahatsız etmektedir.

Yukarıda değindiğimiz gibi Ütopya, 15-16'ncı yüzyıllarda İngiliz toplumunu eleştirerek başlar. More'a göre krallar, savaştan başka hiçbir şey düşünmezler, yeni ülkeler kazanmak için her şeyden, her durumdan yararlanırlar. Din, iman, akıl dinlemekte, günah işlemekten, kan dökmekten çekinmezler. Buna karşılık kazandıkları ülkelerin halklarını da iyi yönetmek için pek uğraşmazlar da.¹⁹⁴ Kralların danışmanları ise ya bilgisiz ya dalkavuk ya da kendini beğenmiş kimselerdir. Bununla birlikte bir kısım danışmanlar ise kendi düşüncelerine değer verir, kimseyi dinlemezler. Bunda şaşılacak bir şeyin olmadığını söyleyen More, bu gibi kişilerin (kendi düşüncelerine değer verenler) durumunu şöyle bir metaforla açıklamaktadır:

¹⁹² Thomas More, *Utopia*, (Çev. Vedat Günyol, S. Eyüboğlu, Mine Urgan) Kültür Yay., 2. Basım, İstanbul, 2000, s. 87-159.

¹⁹³ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yay., İstanbul, 2000, s. 118.

¹⁹⁴ More, *Utopia*, s. 91.

*“Doğa, herkese kendi yarattığını sevip okşama içgüdüsinü verir. Tıpkı karganın da, maymunun da kendi yavrularına gülümsediği gibi.”*¹⁹⁵

More, yükselme tutkusunun, para kaygısının ya da kendini beğenmişliğin ağır bastığı danışma kurullarının ise tüm yeniliklere kapalı olduğunu ve atalardan kalan en güzel kurumları yaşatmak ve geliştirmek için hiçbir çaba harcamadıklarını söyler. Buna karşılık More’a göre, biri çıkıp onları düzeltmek, yenileştirmek istedi mi yenileşmeye, ilerlemeye katılmamak için eskiye sarılırlar.¹⁹⁶

More’a göre, halk arasında büyük bir başıbozuk, hırsız, haydut güruhu türemiştir. Bunun bir nedeni, geçimini askerlik mesleğinden, savaşarak sağlayan birçok insanın savaş sonrasında işsiz kalması ve geçimlerini sağlayacak başka olanak bulamayınca da bu yollara başvurmalarıdır. More’a göre bu insanlar ölüm cezası dahi uslandırmaz. Bu insanlara ölüm cezası verilecek yerde, toplumun tüm üyelerine yaşama olanakları sağlamak çok daha yerinde olacaktır. Böylece kimse kellesi pahasına çalmak zorunda kalmaz.¹⁹⁷ More’a göre, halkın yoksulluğa düşmesinin bir başka nedeni de soyluların çokluğudur. More, bu yararsız soyluların *“bal vermez arılara”*¹⁹⁸ benzeterek metafor kullanmaktadır. Çünkü More’a göre bu bal vermez arılar, başkalarının alın teriyle geçinmekte, topraklarında çalışanları, daha fazla kazanabilmek için derilerine kadar yüzmektedirler. İşte bu insanlar ya açlıktan ölmek ya da çalmak durumunda kalmışlardır. More’a göre, her ne kadar bu aylakların tükenmez bir asker kaynağı olduklarını düşünenler varsa da, önemli olan savaş değil barıştır ve barışa önem vermeli, barış üstüne kafa yormalıdır. Bu aylak insanları şerefli bir zanaata sahip, ellerinin emeği ile yaşamaya alışmış çalışkan ve yararlı kişiler yapmalıdır.¹⁹⁹

More göre İngiltere’de, o dönemde kaygı yaratan olumsuzlukların nedeni yalnızca bunlar değil, asıl önemli olan toplumdaki ekonomik gelişmelerdir. En önemli neden, İngiliz koyunyünlerinin ihracatı ve bunun büyük gelir kaynağı haline gelmesinin, yerleşik ekonomik düzeni sarsmış olmasıdır.²⁰⁰ Ayrıca More, koyun

¹⁹⁵ More, a.g.e., s. 91.

¹⁹⁶ More, a.g.e., s. 91.

¹⁹⁷ More, a.g.e., s. 92.

¹⁹⁸ More, a.g.e., s. 93.

¹⁹⁹ More, a.g.e., s. 93.

²⁰⁰ More, a.g.e., s. 94.

sürülerinin (burada soyluların kastedildiği açık) İngiltere’yi saran başlı başına bir bela olduğunu söyleyerek, özellikle bu koyun sürüleriyle açgözlü, doymak bilmeyen insanları kastetmektedir:

*“Bütün İngiltere’yi saran koyun sürüleri, başka yerlerde o kadar tatlı, o kadar tokgözlü iken, sizin memleketinizde öyle açgözlü, öyle doymak bilmez olmuşlardır ki insanları bile yiyorlar, kırları, köyleri, evleri silip süpürüyorlar.”*²⁰¹

More’a göre, geniş tarım alanları boşaltılarak, otlak şekline dönüştürülmüştür. Bunun sonucunda toprak sahibi zenginleştirmiştir, ama bu topraklardan tarım yaparak geçinen birçok köylü ve yoksul insan aç ve işsiz kalmıştır. Eskiden yüzlerce kolun çalıştığı bu topraklarda koyunları otlatmaya bir tek çoban yetmekteydi. Zamanla her şeylerini yitiren çiftçiler için çalmaktan ve Tanrı buyruğu ile asılmaktan başka yol kalmamıştır. Bu gelişmenin bir sonucu da ekmek ve tahıl fiyatlarının alabildiğine artması olmuştur. Açlık, işsizlik bu insanları yaşadığı yollara itmiştir.²⁰² Bu da toplumsal kaosa yol açmıştır.

More, bu soyluların açgözlülüğünü ve halkın yoksulluktan ötürü suça iştirak etmesini *“bu toplumun vebalarından bu suç ve yoksulluk tohumlarından kurtarılması”*²⁰³ gerektiğini söyleyerek soyluların açgözlülüğünü ve halkın işlediği bu suçları veba’ya benzeterek bu düşüncesinin, metafor kullanma yoluyla önemini vurgulamaya çalışmıştır. More’a göre, öyle yasaların çıkarılması gerekir ki, çiftlikleri yıkan beyler ya hepsini yeniden ya da toprağı yeniden çiftlik kuracak insanlara bırakmak zorunda kalsınlar. Bununla birlikte zenginlerin cimri bencilliğinin frenilmesi, sömürme ve tekel kurma hakkını ellerinden alınması, ülkede aylak insanın bırakılmaması, tarımın büyük ölçüde geliştirilmesi, yün üretim tesislerinin ya da başka üretim kollarının yaratılması sayesinde, yoksulluk yüzünden bugüne dek hırsızlık, serserilik ya da uşaklık eden aşağı yukarı aynı kaderi paylaşan bir sürü insan oralara girip yararlı bir çalışma yoluna girsin.²⁰⁴

Toplumdaki düzensizliklerin bir başka nedenini de eğitime bağlayan More göre, milyonlarca çocuk, bozucu, körletici bir eğitimin pençesinde bırakılıyor, sonra

²⁰¹ More, a.g.e., s. 94.

²⁰² More, a.g.e., s. 95-96.

²⁰³ More, a.g.e., s. 96.

²⁰⁴ More, a.g.e., s. 96.

bunlar suç işleyince asılıyor, asma zevkini tadabilmek için hırsızlar yaratılıyor adeta.²⁰⁵ Daha sonra ölüm cezası sorununu tartışan More, ölüm cezası yerine zorunlu çalışma cezasının getirilmesinin daha yararlı olacağını savunur.

Siyaset ahlakı ilkelerinin hangileri olması gerektiğini inceleyen More, o dönemde geçerli olan siyaset ilkelerini de eleştirerek bunların yerlerine başka ilkelerin konmasını önerir. Bir ordu besleyen kralın ne kadar parası olsa azdır, kral uyruklarının ve mallarının ortaksız sahibidir, uyruklar herhangi bir şeyden ancak kralın keyfi istediği ölçüde yararlanabilirler. Halkın yoksulluğu kralın varlığını korur. Zenginlik ve özgürlük devlete başkaldırmaya, hor bakmaya götürür gibi ilkelerin yerine, başkalarının konması gerekir. Bunlar, kralın şeref ve mutluluğunun kendisinin değil, halkının zengin olmasına bağlı olduğu, kralların halkın iyiliği için başa getirildiği gibi ilkelerdir. Kralın en kutsal görevi kendi mutluluğundan önce halkının mutluluğunu düşünmesidir. Halkın yoksulluğunu kralın güvencesi saymak kadar yanlış bir şey olamaz. Kral, dilencilerin değil, zengin ve mutlu insanların başında olmakla yücelir.²⁰⁶

More, Raphael'in ağzından yukarıda verdiğimiz Ütopya'nın birinci bölümünde bunları anlattıktan sonra Ütopya'nın ikinci bölümüne geçer. Yani Ütopya adlı hayali devletini anlatmaya başlar. More, bunu yaparken de yukarıda da olduğu gibi yine Raphael'in ağzından anlatmaktadır hayali devletini.

Eskiden Ütopya bir ada değilmiş, ama bu kusursuz düzeni vaktiyle kuran ve adaya kendi adını veren akıllı ve erdemli Kral Utopus, ele geçirdiği toprakları karaya bağlayan 15 millik kıstağı yok edip Ütopya'yı bir ada yapmayı, savunma açısından daha doğru bulmuş. Uzunluğu 500 mil, en geniş yeri 200 mil olan bu adada, 54 tane büyük ve güzel kent vardır. Aynı plana uyularak kurulan ve birbirinin eşi olan bu kentlerin her biri, bir diğerinden 24 mil uzakta olduğu için, bir günde yürüyerek, birinden ötekine geçilebilir. Bunlardan Aamaraute'nin başkent yapılmasının tek nedeni, adanın ortasında bulunması ve herkesin oraya kolayca ulaşabilmesidir. Amaraute, Ütopya'nın öteki kentlerinden ne daha büyük ne de daha güzeldir.²⁰⁷

²⁰⁵ More, a.g.e., s. 96.

²⁰⁶ More, a.g.e., s. 96-106.

²⁰⁷ More, a.g.e., s. 114.

Eskiden Ütopya’da evler, çerden çöpten, tek katlı kerpiçtendi. Şimdiyse taş ya da tuğladan, üç katlı, sağlam ve rahat yapılar vardır. Her evin arkasında, Ütopyalıların çeşit çeşit ağaçlar, yaralı bitkiler, meyveler ve çiçekler yetiştirdikleri büyük bahçeler yer alır. Ütopyalılar her on yılda bir numara çekerek, evlerini değiştirirler, başka bir eve taşınırlar. Buradaki amaç mülkiyet duygusunun gelişmesini önlemektir.²⁰⁸

Ütopya’nın her kentinde, otuzar aile yılda bir, gizli oyla bir yönetici seçer. Bu yöneticiler de, halkın gösterdiği dört aday arasından, gene gizli oyla, kent başkanını seçerler. Halk, kent başkanını beğeniyorsa, onu değiştirmek zorunda değildir. Ama başarılı olmayan yönetici gelecek yıl seçilmez. Kent başkanlarından oluşan bir kurultay, ülkenin durumunu gözden geçirip kararlar almak üzere her üç günde bir, gerekirse her gün toplanır. Halka zarar verebilecek herhangi bir kararın alınmasını önlemek amacıyla, kurultay üyelerinin toplantı yeri dışında gizlice bir araya gelmeleri yasaktır. Bu yasağa uymayanlar ağır cezalara çarptırılır. Kurultay üyelerinin iyice düşünüp taşınmadan, duygularına kapılıp kararlar vermelerinin; ya da halkın yararlarını unutarak kendi kişisel görüşlerinin ağır basmasını önlemenin de çaresi düşünülmüştür. Önemli bir sorun, ancak üç ayrı toplantıda tartışıldıktan sonra bir karara bağlanır.²⁰⁹ Böylece yanlış yapma olasılığı azalır.

Ütopyalıların temel uğraşı tarımdır. Çocuklar bile bu işlerde eğitim görürler. Bu sayede bedenleri de gelişir. Her kentin yakınlarında, tarıma ayrılmış geniş topraklar vardır. Kadın erkek her Ütopyalı, bu topraklardaki çiftliklere gruplar halinde yerleşip, iki yıl süreyle nöbetleşe çalışmak zorundadır. Ütopyalılar, iki yıllık tarım hizmetlerini tamamlayınca, çetin kol işlerinde uzun süre yıpranmamak için, kentteki mesleklerine geri dönerler. Ancak, tarım işlerinden ayrıca hoşlananlar, izin isteyip çiftliklerde diledikleri kadar çalışabilirler. Ütopyalılar, tarım alanında ayrıca başarılıdırlar. Havanın kötü etkilerini önlemeyi, bilimsel yöntemlerle toprağı değerlendirmeyi, kıraç bölgeleri yeşertmeyi bilirler. Yeri geldiğinde imeceye de başvururlar. Çabuk yapılması gereken bir iş olunca, çiftliklerdeki yöneticiler, kentteki yöneticilere ne kadar işçi gerektiğini bildirirler. Bunun üzerine kırsal

²⁰⁸ More, a.g.e., s. 116-117.

²⁰⁹ More, a.g.e., s. 117.

bölgeye bitişik kentten, istenilen sayıda tarım işçisi gelir ve bir tek günde elbirliğiyle tüm işler yapılır.²¹⁰

Ütopya’da tembelliğe ve aylaklığa yer olmadığından herkes çalışmak zorundadır. More, başka ülkelerde çalışan insanları, “*sabahtan akşama kadar çalışan koşu hayvanlarına*”²¹¹ benzetirken, Ütopya’da çalışma sisteminin böyle olmadığını ve Ütopyalıların üç saati sabahleyin, üç saati öğleden sonra olmak üzere, günde yalnız altı saat çalıştıklarını söyler. Öğleyin iki saat de dinlenirler. Yöneticilerin başlıca görevlerinden biri, herkesin çalışıp çalışmadığını denetlemektir. Yolculuk sırasında bile, aylaklığa göz yumulmaz. Herhangi bir yerde bir günde fazla kalan bir Ütopyalının, orda kendi mesleğinde çalışması hemen sağlanır. Ütopya bir yana, tüm öteki ülkelerde nüfusun büyük bir yoğunluğu aylak yaşadığı için, işçi kitleleri sabahtan akşama dek ölesiye çalıştıkları halde, gene de yoksulluk vardır. Ama Ütopya’da sadece altı saat çalışmakla tüm Ütopya halkının bolluk içinde yaşamasına yeterdir.²¹²

Ütopyalılar, çalışma saatlerini dışında canlarının istediğini yapmakta özgürdürler. Orada meyhane, kumarhane, genelev gibi yerler bulunmadığı ve her Ütopyalı toplumun gözü önünde yaşadığı için, kötü işlerle boşuna zaman harcamanın yolu yoktur. Ütopyalılar, yazın bahçelerinde, kışın birlikte yemek yedikleri büyük odalarında toplanıp, satranç gibi akla dayanan oyunlar oynayarak, sohbet ederek, müzik dinleyerek, diledikleri gibi vakit geçirirler. Ama başlıca uğraşları; okumak, bilgilerini artırmak, zihinlerini geliştirmektir.²¹³

Ütopya’da bir kent dört eşit bölgeye bölünür. Her bölgenin bir parçası vardır. Gerekli eşyalar bu çarşılardan temin edilir. Bulaşıcı hastalıkları ve pisliği önlemek için, besin maddeleri bu çarşılarla gelmeden önce, kentin dışındaki akarsularda iyice yıkanıp temizlenir. Ütopyalılar, insan yaradılışının en güzel yanlarından biri saydıkları acıma duygusunun kan döke döke körleşmemesi amacıyla, yenilecek hayvanları kendi yurttaşlarına kestirmezler. Ayrıca Ütopya’da, para diye bir şey olmadığından her evin reisi çarşıya gidip, istediği kadar eşya ve yiyecek alabilir.²¹⁴

²¹⁰ More, a.g.e., s. 118.

²¹¹ More, a.g.e., s. 118.

²¹² More, a.g.e., s. 119.

²¹³ More, a.g.e., s. 119.

²¹⁴ More, a.g.e., s. 122.

Ütopyalıların oturdukları evlerin yanında, ortaklaşa kullanıp toplandıkları ve birlikte yemek yedikleri bir halkevi vardır. Herkes bu halkevlerinde yemek yer. Yemeklere başlamadan önce, dua yerine, doğruluk ve erdem üstüne yüksek sesle bir parça okunur. Kimse sıkılmasın diye, bu parçanın kısa olmasına dikkat edilir. Müzik eşliğinde yenilen bu yemeklerde, uzun uzun sohbet edilir. Hem bu sohbetin yaşlıların tekelinde kalmaması, hem de gençlerin kendi aralarında taşkınlık etmemeleri amacıyla, her gencin yanına bir yaşlı oturtmaya ayrıca özen gösterilir. Yaşlılar, gençlerin hiç çekinmeden konuşmaları, düşüncelerini açıkça söylemeleri için ellerinden geleni yaparlar.²¹⁵

Yöneticiler, çeşitli bölgelerdeki durumu inceleyip neyin nerede bol, nerede kıt olduğunu saptarlar. Belirli bir eşyanın ya da yiyeceğin bol olduğu kentler, bunların kıt olduğu kentlere, hiçbir karşılık istemeden yardımda bulunduğunu söyleyen More, *“böylece, bütün Ütopya bir tek aile, bir tek ev gibidir”*²¹⁶ diyerek bütün bir Ütopya’yı bir aileye ya da eve benzetmektedir. Bir yıl sonraki hasadın nasıl olacağı bilinmediği için üretim, Ütopya’nın tüm gereksinimlerini iki yıl karşılayacak biçimde ayarlanır. Fazlası ise, ya yabancı ülkelerin yoksullarına bedava dağıtılır; ya da insafli fiyatlarla dış ülkelere satılır.²¹⁷

Ütopyalılar, incilerle elmaslara aldırmadıkları gibi, altına da önem vermezler. Onlara göre, altınla gümüş, sırf ender bulundukları için, ahmakça değerlendirilmiştir. Çünkü More göre:

*“Tabiat, o eşsiz ana, altın ve gümüşü yararsız, boş nesneler olarak çok derinlere gömmüş; oysa havayı, suyu, toprağı, iyi ve gerçekten yararlı olan her şeyi gözler önüne sermiştir.”*²¹⁸

More, burada tabiat’ı bir ana’ya benzeterek kullandığı metaforunda, tabiat’ın yerin derinliklerine gömdüğü bu şeylerin neden insanlar için bu kadar kıymet taşıdığını, günümüzde bilim ve teknik alanında bunların ne kadar yararlı olduğunu bilmiş olsaydı (belki de biliyordu) herhalde bu düşüncesinden vazgeçerdi. Şu da bir gerçektir, bireysel mülkiyetin değil de, ortak mülkiyetin temele alındığı bir anlayışla

²¹⁵ More, a.g.e., s. 122-124.

²¹⁶ More, a.g.e., s. 125.

²¹⁷ More, a.g.e., s. 125.

²¹⁸ More, a.g.e., s. 126.

kaleme alınan bu devletin kusursuz olabilmesi için de elbette bu gibi şeylerin (altın, gümüş, para vs.) insanlar için önem taşıyaması lazım. Aksi halde tabiatta az bulunan bu maddeler bu devlette de önem taşıyaydı, More, kusursuz bir devlet tasavvuru mümkün değil kuramazdı. Çünkü gerek dün olsun gerek bugün olsun para ve para gibi değer atfedilen şeyler her zaman her masum şeyi kirletebilme gücüne sahip olmuştur.

Ütopyalılar, tabaklarla kupalarını, güzel işlenmiş topraktan ya da camdan yaparlarken, normal ev eşyasını da (lazımlık gibi) altından yaparlar.²¹⁹ Yani altın ve gümüşü kepace etmek için ellerinden geleni yaparlar. Urgan’a gör, altını gözden düşürmek için, bu elbette bir şakadır.²²⁰ Ama bize göre, pek öyle görünmüyor çünkü önemsiz olan bir şeyin böyle önemsiz şeylerde kullanılması gayet tabidir. Oysa More’a göre, *“başka yerlerde, insanın elinden altınlarını almak, ciğerini sökmek kadar acı bir şeydir.”*²²¹ More, altınların alınmasını ciğerini sökmeye benzeterek kullandığı bu metafor, insanların en can alıcı noktasının ne olduğunu çok iyi tespit etmesi olarak değerlendirilebilir. Neden mi? Kimse aşktan ölmemiştir, olsa olsa açlıktan ölmüştür de ondan. O zaman ha altınını (parasını) almışsın ha ciğerini sökmüşsün, ne fark eder.

Ütopyalılar, kıymetli taşları cilalayıp, oynasınlar diye küçük çocuklara verirler. Ama çocuklar büyüyünce bu nesneleri küçümserler ve bunları kendilerine yakıştırmayıp bir kenara atarlar. More, çocukların bu davranışını, *‘tıpkı bizde çocuklar büyüünce zıpızıplarını, bebeklerini attıkları gibi’*²²² diyerek metaforla açıklamaktadır.

Ütopyalılar, akli başında insanların, yıldızlar ve güneş dururken, incinin ya da bir elmasın cılız pırıltısına düşkünlüklerine şaşarlar. Ayrıca Ütopyalılara göre, *“bir eşek kadar bile kafası işlemeyen vicdansız, ahlaksız, budala zenginin biri, sadece birkaç torba altını var diye, akıllı, dürüst bir sürü insanı nasıl buyruğu altında köle gibi kullanabiliyordu.”*²²³

²¹⁹ More, a.g.e., s. 126.

²²⁰ More, a.g.e., s. 49.

²²¹ More, a.g.e., s. 126.

²²² More, a.g.e., s. 127.

²²³ More, a.g.e., s. 128.

Anlaşılan o ki More kullandığı bu metaforla, kendi dönemindeki zenginlerin akli durumunu ve bir o kadar değersizliklerini anlatmaya çalışmaktadır. Aynı şekilde insan, bugün için de bazı zenginlerin böyle mi diye düşünmeden edemiyor doğrusu.

Ütopya’da eğitim, belirli bir yaşta bitmeyip, ömür boyu sürer. Yani belirli bir yaşta başlayıp, biten bir süreç değildir.²²⁴ Ütopyalılara göre hoş yaşamak, dünyanın tadını çıkarmak iyi bir şeydir. İyi olduğu için de bunu hem kendimiz için, hem başkaları için istemeliyiz. Ütopyalılara göre, başkalarının acılarını dindirmek, onlara umut v yaşama sevinci vermek, dünyanın tadına varılmasını sağlar. O zaman, başkalarına ettiğimiz iyiliği, kendimize niçin etmeyelim diye düşünürler. Bedenimiz dünyanın bir parçası olduğuna, gerçek bilgeliğin de doğayla, dolayısıyla akılla uyumlu yaşamadan geldiğine inandıkları için, bedene karşı çıkmayı, doğaya nankörlük sayarlar çünkü keyif dedikleri şey, insanın doğal bir tat aldığı her ruh ve beden halidir.²²⁵

More’a göre insanlar, tabiat dışı birçok şeye zevk adını vermişler, “*tıpkı nesnelerin özünü, kelimeleri değiştirmek gibi.*”²²⁶ Çünkü tabiata aykırı olan bu zevkler, mutluluğa götürmediği gibi, mutluluğa engel bile oluyorlar. More’a göre, tabiat dışı bu zevklere kapılanlar, gerçek ve temiz zevkleri tadamaz olurlar. Bunlar düşünceleri uydurma bir zevkin yolundan çıkar. Tabiatın tat vermediği, hatta içlerine acılık kattığı nice şeyler vardır ki, gerçekten insanlar baş tacı etmiş, hayat için gerekli yüksek zevkler saymıştır onları. Oysa bunların çoğu hem özden hem de kötü tutkulara sürükleyicidir. More, soysuz olarak nitelediği bu zevkler arasında kendini beğenmişlerin boş gururunu koyar. Ona göre, böyleleri güzel bir giysi giyinmekle daha iyi olacaklarını sanırlar. Oysa gülünç olurlar bu süs budalaları. More’a göre bunun nedeni, bu tür budalaların sade giyinirken bulamayacakları saygıyı gösterişli giyinmekle elde edebileceklerini zannetmeleri, ikincisi kendi başarısızlıklarını ve aptallıklarını bu şekil giyinmekle örtbas edebileceklerini zannetmeleridir. Ayrıca More’a göre başka bir neden de, inci, elmas gibi değerli taş, inci boncuk düşkünlüklerinin de soyluluk budalaları arasında görülmesidir. Ütopyalılar arasında böyle değerler olmazken, soylu budalaları güzel bir taş ellerine geçirdiler mi,

²²⁴ More, a.g.e., s. 128.

²²⁵ More, a.g.e., s. 130-131.

²²⁶ More, a.g.e., s. 131.

kendilerini bir çeşit Tanrı gibi görürler.²²⁷ More, Ütopya ile dış dünya insanları arasındaki bu değer farklılığını şöyle bir karşılaştırmayla çok güzel ifade etmektedir, “aynı taş her yerde ve her zaman aynı değeri taşımaz. İncik boncuk meraklısı, bunları sadece birer taş olarak satın alır, o kadar ki bunların gerçekten birer taş olduklarına, sahici elmas, yakut ya da zümrüt olduğuna yeminler, belgeler isterler. Bunların sahte olması, gerçekten birer değerli taş olmaması bir felakettir onlar için. Oysa göz bir ayrılık görmedikten sonra, bir taş ha gerçek olmuş ha sahte, ne çıkar bundan? Her ikisinin değeri, gözü gören için de birdir, görmeyen için de.”²²⁸

More, cimri adamların para biriktirerek duydukları zevkin gerçek mi yoksa sahte bir zevk mi olduğunu da sorar. Bir de paralarını toprağa gömüp saklayan ve yüzünü bile görmeyen bir insan nasıl mutlu bir insan olabileceğini de sorar. Bu gibi kişiler, gömdükleri paralarını görmedikleri gibi hep yitirme korkusu içinde olurlar ve sonun da yitirirler. More, paranın ya da altının gömülmesini başkalarından çalınması olduğu kadar kendinden de çalınmasına benzeterek şöyle bir metafor kullanmaktadır, “*altını gömmek onu başkalarından çalmak olduğu kadar kendinden de çalmaktır.*”²²⁹ More’a göre, paranın gömülmesi ya da çalınması aynı şeydir ve bu nedenle paranın varlığı ile yokluğu arasında bir fark yoktur.

Ütopyalıların uydurma saydığı zevkler arasında av ve kumar zevkleri de vardır. Tabi Ütopyalılar bunları bilmezler. Sadece başkalarından duymuşlardır. Bu kumar çeşitleri arasında çok defa tekrarlanarak atılan zar atmanın ne keyif verdiğini bir türlü anlayamazlar. Nitekim More’a göre, “*nasıl ki bir sürü av köpeği av peşinde havlarken zevkten çok bıkkınlık veriyorsa aynı şeyi yüz kere tekrarlayarak atılan zar oyunu da bıkkınlık verir.*”²³⁰

More’a göre, bir köpeğin bir tavşanı kovalaması niçin bir tavşanın bir köpeği kovalamasından daha zevkli olsun? Eğer hoşumuza giden kovalamaysa, her ikisi de kovalamadır. Ama avcılara asıl keyif veren bu değil, bir hayvanın ötekini parçalayıp öldürmesidir. Oysa insan nasıl olur da, bu kan dökmeden, güçlünün güçsüzü, zalimin masumu alt etmesinden, azgın bir köpeğin ürkek bir tavşanı parçalamasından zevk

²²⁷ More, a.g.e., s. 131-132.

²²⁸ More, a.g.e., s. 132.

²²⁹ More, a.g.e., s. 132.

²³⁰ More, a.g.e., s. 132.

duyabilir? İşte bu nedenle Ütopyalılar avı yasak etmişler ve bu işi (kasaplık gibi işler) kölelere yaptırmaktadırlar.²³¹

Ütopyalılar için gerçek hazlar, bedenle ilgisi olmayan hazlardır. Bu hazlar; müzik dinlerken duyulan haz, özgürce düşünüp, düşünce yeteneğini sonuna değin geliştirebilme hazzı, doğaya ve akla uyarak erdemle yaşamının hazzı ve bencillikten tümüyle arınıp başkalarının mutluluğu uğruna yeri geldiğinde kendi mutluluğundan vazgeçebilmenin verdiği hazdır. Bununla birlikte Ütopyalılara göre, mutluluğun temelinde sağlık vardır. Çünkü onlara göre, sağlık olmadan insan hayatın hiçbir tadına, hiçbir keyfine varamaz. Onlara göre, “sağlığı olmayan beden bir ölü duyarsızlığı içindedir.”²³² Dolayısıyla Mor, sağlığın insanlara verdiği zevki, ateşin verdiği sıcaklığa benzeterek metafor kullanmaktadır, “*nasıl ateş ister istemez sıcaklık getirirse, tam bir sağlık da insana bir çeşit zevk verir.*”²³³ Bu metafordan nasıl ki ateş, ateş olması itibariyle zorunlu bir sıcaklık getirirse, sağlık da sağlık olması itibariyle insana zorunlu olarak zevk verir sonucunu çıkarabiliriz.

Tüm bu zevklerin yanında bilim ve sanatla da uğraşmak Ütopyalılara bir çeşit zevk verir. Örneğin Ütopyalılar hekimliği tabiat felsefesinin en yararlı, en soylu alanlarından biri olarak gördükleri gibi, onlara göre, hayatın sırlarını çözmeye çalışan hekim büyük zevklere ermekle kalmaz, hayat mucizesini yaratan yüce ustanın da gözüne girer. Ütopyalıların inancına göre, Yaradan, “*dünyadaki büyük ustalar gibi, buluşunu insanların gözü önüne serer; çünkü yaptığı işin büyüklüğünü anlayabilecek olan yalnız insanlardır.*”²³⁴

Dünyadaki büyük ustalara benzetilen Yaradan, “büyük eserine hayran olanı, onun sırlarını, kurallarını bulmaya çalışanı sever. Yarattığı yüce güzellik karşısında bir hayvan gibi duygusuz, coşkusuz kalan budala insanlara acıyarak bakar.”²³⁵

Ütopya’da ölüm cezası pek seyrek uygulanır. Ütopyalılar, biri suç işledi diye onu öldürmenin, hem bu adama haksızlık olduğuna, hem de topluma bir yarar sağlamadığına inanırlar. Köle durumuna düşüp özgürlükten yoksun kalmak ise, bir suçlu için ölümden beter bir cezadır, acıların en korkuncudur. Üstelik bir köle, hem

²³¹ More, a.g.e., s. 132.

²³² More, a.g.e., s. 133.

²³³ More, a.g.e., s. 134.

²³⁴ More, a.g.e., s. 136.

²³⁵ More, a.g.e., s. 136.

topluma yararlıdır, hem aynı suçu bir daha işlemesin diye örnek olur başkalarına, hem de günün birinde yola gelip doğru bir insan olması olanağı vardır. İşte bu yüzden bir köle artık pişman olduğunu, iyiliğe doğru yöneldiğini, davranışlarıyla kanıtlarsa, ya başkanın ya da halkın isteği üzerine kölelikten kurtulabilir. Ancak bir türlü yola gelmeyen, suç üstüne suç işleyen köleler, kudurmuş hayvanlara benzetilmektedir, “*gözü dönmüş azılı hayvanlar sayılıp ölüm cezasına çarptırılır.*”²³⁶ Ne tuhaftır ki günümüzde bu tür azılı hayvanlar ölüm cezasına çarptırılmadığı gibi gittikçe de sayıları çoğalmaktadır.

Ütopya’da yasa sayısı çok azdır. Ütopyalılar bir insanın, ya okuyamayacağı kadar çok ya da anlamayacağı kadar şaşırtıcı ve karanlık yasalarla bağlanmasını, hak ve adalete aykırı bulurlar. Onun için yöneticiler, çok az sayıda olan yasaları ilkin iyice kavramasına ayrıca özen gösterirler. İnsanlar da bu yasaların doğruluğuna inandıkları için, bunlara karşı koymayı akıllarının ucundan bile geçirmezler. Ütopyalılar, “*baba dedikleri*”²³⁷ ve onlara gerçek bir babanın sevecenliği ve anlayışıyla davranan yargıçlara sonsuz bir güven beslerler. Herkesin kendi kendini savunması daha doğru sayıldığından, mahkemelerde avukat yoktur. Avukatların olmayışı ve yasa sayısının azlığı sayesinde, çeşitli yasal hileler ve yasaların kötü amaçlar uğruna kurnazca yorumlanması da önlenmiş olur. Ütopya adaletinin bir ilginç yanı da, bir suçu düpedüz işlemekle, yalnız tasarlamak arasında hiç yarım gözetilmemesi ve bir suçu tasarlayanların o suçu işlemiş gibi ceza görmeleridir.²³⁸

Ütopyalılar savaşı hayvanca bir şeye benzetmektedirler, “*Ütopyalılar, savaştan da vuruşmadan da pek hayvanca bir şey diye tiksindir, iğrenirler, kaldı ki, bu işi insanların yaptığı kadar hiçbir hayvan yapamaz.*”²³⁹ Ayrıca Ütopyalılar, insanların kanını dökmek pahasına elde edilen zaferlerde şanlı bir yan görmediklerinden de bunlarla övünmeyi utanç verici bir davranış saydıklarından, dünyanın her bir yerinde hala geçerli olan kahramanlık töreleri, hiç mi hiç geçerli değildir. Ütopyalılar, kendi ülkelerini ya da dost bir ülkeyi savunmak için savaşa girmekten başka çare kalmadıysa, bu savaşı bedenleriyle değil, akıllarıyla yapmayı yeğ tutarlar. Gerçek yiğitlik onların gözünde budur. Aslanların, ayıların, yaban

²³⁶ More, a.g.e., s. 139.

²³⁷ More, a.g.e., s. 140

²³⁸ More, a.g.e., s. 141.

²³⁹ More, a.g.e., s. 142.

domuzlarının, kurtların, köpeklerin, yalnız bedenleriyle dövüşmesini bildiklerini; ama akıllarıyla dövüşebilen insanların, bu hayvanlardan daha güçlü olduğunu her zaman söylerler.²⁴⁰

Ütopya’da çeşitli dinler hâkimdir. Örneğin bazıları Güneş’e, bazıları Ay’a, bazıları da herhangi bir gezegene. Bunlara rağmen Ütopyalıların çoğunda tek Tanrı inancı hâkimdir. Onlara göre, bu Tanrı bilinmez, anlaşılmaz, açıklanamaz bir varlıktır. İnsan zekâsının sınırlarını aşan, bütün dünyayı bedeni, erdemi ve gücü ile kapsayan bu, “*Tanrı’ya baba derler.*”²⁴¹ Baba’ya benzettikleri bu Tanrı Ütopyalılara göre, her şeyin doğuşu, çoğalışı, gelişmesi, değişmesi ve son bulması ondan gelir. Onun dışında Ütopyalılar hiçbir varlıkta Tanrılık görmezler.

Ütopyalıların tümü, beden öldükten sonra ruhun yaşayacağına inanır. Ruhların yaşayacağına inandıklarından Ütopyalıların çoğunda ölüm korkusu yoktur. Varlığına inandıkları öteki dünyaya, sevinç ve umut içinde göçerler. Bir yakını öldü diye, hiç kimse ağlayıp sızlamaz. Ölenin cenazesi, güle oynaya, neşeli şarkılarla yakılır. Ütopyalılar, ancak ölümden korkanlar için yas tutarlar. Ancak böylelerin cenazesi, sessizlik ve gözyaşı içinde kaldırılır.²⁴²

Yukarıda anlattığımız More’un ütopya adlı eseri, her ne kadar Platon’un Devlet’i ya da Farabi’nin Medine’tül Fazıla’sında olduğu gibi sıklıkla metaforlardan yararlanmamış olsa da yine de bazı yerlerde metaforlardan istifade edildiğini görmek mümkündür. Dolayısıyla az da olsa More’un de metaforlarla anlatım biçimini tercih ettiğini söyleyebiliriz.

2.3.4. TOMASSO CAMPANELLA ve GÜNEŞ ÜLKESİ

2.3.4.1. Tomasso Campanella’nın Hayatı

Campanella, İtalya’ da Calabria bölgesinde stilo kasabasında dünyaya geldi. Daha küçük yaşta, üstün zekâsı ve okumaya olan aşırı tutkunluğuyla dikkat çekti. On üç yaşında çeşitli konularda şiirler yazıp, uzun uzun söylevler verdi. On beş yaşında Cosenza Dominiken manastırına girdi ve orada Aquino’lu Saint Augustinus’un Soma Theologica’sini defalarca okudu. Çok geçmeden manastırda okumadığı yapıt

²⁴⁰ More, a.g.e., s. 142-148.

²⁴¹ More, a.g.e., s. 148.

²⁴² More, a.g.e., s. 150.

kalmadı. Bilgiye olan susuzluğunu bir şiirinde şöyle dile getirmiştir: ‘Dünyanın bütün kitapları kafamın açlığını doyuramaz. Neler neler okumadım! Ama yine de zihnimin açlığından ölüyorum. Anlayışım arttıkça, bilgim eksiliyor.’

Dinsel konulardan kısa zamanda bıkan Campanella, kendini felsefeye verdi. Büyük İtalyan filozofu Telesio’da, aradığı önderi buldu. Doğruyu kitaplardan çok, doğanın gözleminde arayan Telesio, Aristoteles’in bütün bir çağı etkileyen felsefesine karşı doğa felsefesini savunuyordu. Bu amaçla da Academia Telesiana adıyla bir felsefe derneği kurmuştur. Telesio’nun temel düşüncesi şuydu: Bilim soyut kavramlardan değil, gerçek varlıklardan yola çıkmalıdır. Deney, bilimin başvurması gereken temel yöntemdir.

Campanella yirmi iki yaşında il yapıtını yazdı. Bu, Telesio’yu düşmanlarına karşı savunmak ve Aristoteles felsefesini çürütmek amacıyla kaleme aldığı *Philosophia Sensibus Demonstrata* adlı eseridir. Yapıt, Cizvitlerin saldırısına uğradı. Sapkınlık ve büyücülükle suçlanan Campanella, Papa’nın emriyle Cosenza’dan ayrılıp Stilo’ya dönmek zorunda kaldı. Stilo manastırında boş vakitlerini okumak, bilgisini arttırmakla değerlendiren Campanella, çok geçmeden, bu dar ve karanlık hapisneden kaçtı. On yıl, İtalya’yı baştanbaşa dolaştı. Venedik’te Galile’yle, daha birçok tarihçi ve filozofla tanıştı. İtalya’nın hemen bütün büyük kentlerini gördükten sonra, Stilo’ya döndü.

1600’larda bütün Güney İtalya, İspanya’nın bir sömürgesi haline gelmişti. Yurdunu İspanyol boyunduruğundan kurtarmayı düşünen Campanella bir ayaklanma tertiplemeye başlamıştı. Papa Paulus V, Urbanus VII, Bacon ve Richelieu gibi, astrolojinin özel etkilerine inanan Campanella, yıldızlardaki birtakım belirtilere bakıp, yeryüzünde, özellikle Napoli krallığında ve Calabria’da devrimler olacağını söylüyordu. Dinsel ve toplumsal alanda gerekli saydığı yenilik düşüncelerini birçok manastır rahiplerine benimsetmişti. Giannone’ye bakılırsa, üç yüzü aşkın rahip bu ayaklanmaya katılır. Birçok vaiz halkın arasına girip, özgürlüğe kavuşmak, parayla insan kanı akıtan, yoksulları ezen kral adamlarının işkencelerine son vermek için halkı birleşmeye çağırdılar. Napolili birçok soyluyla birlikte bir hayli piskopos da bu ayaklanmayı destekliyordu.

Campanella'nın hapis hayatı yirmi yedi yıl sürdü. Böylesine uzun bir işkence hayatına Campanella gibi ruh ve zihin olarak sağlam, inançlarında sarsılmaz bir insan dayanabilirdi. Nitekim işkencelerine karşı başı hep dik kalmış, onlardan ne bağışlanmasını istemiş, ne de yardım beklemiştir. İsteddiği tek şey, kitap, kâğıt ve kalem; yani, zihnini beslemek ve zihninin ürünlerini dışarıya saçmaktır.

Campanella'nın hapis hayatı 1626'da sona erdi. İspanya kralı Philip III'ün Ölümünden sonra, Papa Urbanus VIII'in beş yıl süren çabasıyla, serbest bırakılıp Roma'ya gitti. Çok geçmeden, pusuda bekleyen düşmanlarının saldırısına uğradı ve Fransız elçisinin yardımıyla Fransa'ya kaçtı. Kardinal Richelieu ve Louis XIII'den yakınlık ve yardım gören Campanella, ömrünün geri kalan kısmını Paris'te Dominikken manastırında sessiz ve rahat geçirdi. 1639'da, yetmiş bir yaşında öldü.²⁴³

2.3.4.2. Tomasso Campanella'nın Güneş ülkesi

Campanella, Thomas More'un düşüncelerinden esinlenmiştir. More, kendi düşüncelerini Raphael adlı bir seyyahın ağzıyla anlatmakta ve olaylar bir ada'da geçmektedir. Aynı şekilde Campanella da, kendi düşüncelerini Cenovalı bir kaptanın ağzıyla anlatmakta ve olaylar yine bir ada'da geçmektedir.

Campanella Güneş Ülkesini, bir Cenovalı Kaptan arasında geçen sorulu cevaplı konuşmayla anlatmaktadır. Güneş Ülkesi okyanusta kurulmuş bir ada devletidir. Güneş Ülkesi'nin halkı Hindistan'dan kaçıp gelen ve erdemli bir yaşam sürmek isteyen insanlardan oluşmaktadır.

Güneş Ülkesi'nde İtalyan düşünür Campanella, yaşadığı dönemin İtalya'sındaki bozukluklardan yola çıkarak ütöpik bir devlet anlayışı tasarlamıştır. Güneş Ülkesi, çoğunlukla gök cisimlerinin etkisi altında yönetilen ve halkının tüm yaşamını kontrol eden bir devlet politikası anlayışı geliştirmiş, eşitlik ve ortaklık anlayışıyla şekillenmiş bir devlettir. Ülkede, bireylerin mal mülk ortaklığı yanında kadın ve çocukların da ortak olması anlayışı benimsenmiştir. İşte Campanella, böyle bir anlayış çerçevesinde ütöpik devletini oluşturmuştur.²⁴⁴

²⁴³ Tomasso Campanella, *Güneş Ülkesi*, (Çev. Vedat günyol-Haydar Kazgan) Sosyal Yay., 1. Basım, İstanbul, 1985, 7-14

²⁴⁴ Bkz, Campanella, *Güneş Ülkesi*, s. 17-121.

2.3.4.3. Güneş Ülkesi'nde Metaforlar

Campanella'nın yaşadığı dönem, Avrupa Katolik dünyasının parçalanmaya başladığı, modern dünyayı hazırlayan politik, ekonomik ve kültürel olayların ortaya çıktığı günlere rastladı. Daha XII. Ve XV. Yüzyıllarda, Katolik kilisesinin katı dogmalarına, büyük ve haksız zenginliğine, derebeylik düzeninin kötülüklerine karşı, çeşitli tarikatların önderliğinde, yer yer baş gösteren ayaklanmalar Avrupa'yı baştanbaşa saran bir nitelik kazanmıştır. Bir yandan kilisenin, bir yandan da krallık kuvvetlerinin bastırıp ortadan kaldırdığı bu tarikat ayaklanmaları, başka yerlerde, başka adlarla yeniden örgütlenip harekete geçiyordu. Bütün bu tarikatlar, dinsel yenilikler yanında, daha haklı bir toplumsal düzen kurma çabası içindeydiler. Dinsel törenlerin birçoğunu atmakla kalmıyor, din reformunu mal ortaklığına dayanan toplumsal bir devrimle tamamlamak istiyorlardı.²⁴⁵

İşte, Campanella bu toplumcu görüşten, bu devrimci ilkelerden yola çıkarak, “ben doğacak yeni sabahların çan sesiyim”²⁴⁶ diyordu. Ne yazık ki, ufukta beliren bu yeni sabahı göremeyecekti. Ama onun adı, felsefede ve sosyal doktrinler tarihinde, bir müjdecisi olarak yaşamıştır.

Güneş Ülkesinde ağırlıklı olarak işlenen bilimsel gelişmeler, astroloji, metafizik ve teoloji konuları, toplumsal değişim ve geçiş süreciyle doğrudan ilişkilidir. Campanella, geç Rönesans'ın bağlantı figürü olarak karşımıza çıkar. Çünkü yaşamda etkili olacak görüşler sarf etmiştir.²⁴⁷

Campanella bu eseri, More'un Ütopyası ve Güney İtalya'daki İspanyollara karşı yapılan isyanın başarısızlığı temelinde ilişkilendirerek yazmıştı. Güneş Ülkesi'nde İspanya yanlısı tutum ve papalık yazıları genel kabul görmedi. İtalya ütopya geleneğinin bir ifadesi olan bu eser, daha sonraki çalışmalara kaynaklık etmiştir. Bütün İtalya ütopyalarının en iyisi olmasına rağmen, modern ütopya çalışmalarının yanında oldukça küçük kalır.²⁴⁸

²⁴⁵ Campanella, *a. g. e.*, s. 11.

²⁴⁶ Campanella, *a. g. e.*, s. 7-8

²⁴⁷ John M. Headly, *Tomasso Campanella and the Transformation of The World*, Princeton, New Jersey Princeton University Pres, 1997, p. 399.

²⁴⁸ Thomas Renna, *Campanell's City of Sun and Late Renaissance Italy*, Utopian Studies, 1999, Vol. 10, Issue 1, p. 1.

Campanella Güneş Ülkesi'ni, Cenovalı bir kaptan ile bir Ospitalario'nun (kutsal topraklarda hastalanan hacılara bakmak amacıyla kurulmuş bir kuruma bağlı kimselere verilen addır.) ağzından anlatmaktadır. Tıpkı Platon'un Devlet'ini Sokrates'in ağzından ya da More'un Ütopya'sını Raphael adlı bir denizcinin ağzından anlatması gibi.

Campanella'ya göre Güneş Kent'in büyük bir parçası, geniş bir ovanın ortasında yükselen bir tepenin üzerinde kurulmuştur ve bu tepenin doruğunda, usta elinden çıkmış büyük bir tapınak vardır. Bununla birlikte Kent, yedi halkaya ya da çembere bölünmüş, bunların her biri yedi gezegenden birinin adını taşıyor. Ayrıca bu çemberlerin duvarları; burçlar, kuleler, hendekler ile türlü savaş ve savunma araçlarıyla donatıldığından düşman tarafından da ele geçirilmesi imkânsızdır.²⁴⁹

Campanella'nın deyimiyle Metafizikçi, halkın Hoh dediği Kent'in en büyük yöneticisi bir başrahiptir. Yetkisinin mutlak ve verdiği yargıların kesin olduğu Güneş Kent'teki bu yönetici, dünya ve Ahiret işlerinin başıdır.²⁵⁰ Burada görüldüğü üzere Güneş Ülkesi, tam anlamıyla Mutlak Monarşi ile yönetilen bir ülke konumundadır. Campanella'ya göre Hoh denen bu yönetici, metafiziği, teolojiyi, bütün bilim ve sanatları bilen yani geniş ve çeşitli bilgilere sahip olduğundan yönetici olmayı hak eder.²⁵¹ Güneş Ülkesi'ndeki yönetici, taşıdığı bu özellikler sebebiyle tıpkı Platon ve Farabi'de gördüğümüz gibi bir filozof olma özelliğine de sahiptir.

Ayrıca Hoh denen bu yöneticinin, Güç (Pon), Akıl (Sin) ve Sevgi (Mor) adlı eşit yetkide üç yardımcısı vardır. Güç; barış ve savaşla ilgili bütün işleri yönetir. Akıl; bilim, sanat, eğitim ve tüm meslek işlerini yönetir. Sevgi; halkın üreme işini düzenlemekle görevlidir. Başlıca işi, kadınla erkeğin kusursuz bir soy yetiştirecek yolda birleşmelerini sağlamaktır.²⁵² Campanella, her kavrama sembolik bir anlam yükleyerek, metaforik bir anlatıma başvurur.

Yukarıda değindiğimiz gibi Güneş Ülkesi yedi çemberden oluşmaktaydı. Halkın bilgilenebilmesi için bu çemberlerin iç ve dış duvarları bilim, sanat, meslek grupları ve Güneş Ülkesi'nin ya da diğer ülkelerin haritaları gibi resimlerle

²⁴⁹ Campanella, *a. g. e.*, s. 18-19.

²⁵⁰ Campanella, *a. g. e.*, s. 21.

²⁵¹ Campanella, *a. g. e.*, s. 30.

²⁵² Campanella, *a. g. e.*, s. 21-24.

donatılmıştır. Örneğin; Musa, Orisis, Lykurgos, Pompilius, Pythagoras, Zamlox, Solon ve daha niceleri gibi bilim, savaş ve yasa işlerinde ün salmış üstün zekaların resimleriyle donatılmıştır. Hatta bunların içerisinde Hz. Muhammed'in resmi bile var. Fakat Cenovalı Kaptan'a göre Güneş Kentliler ona karşı pek büyük bir saygı beslemiyorlar, kötü bir yasacı gözüyle bakıyorlar ona. Bunun aksine Hz. İsa ve on iki havarinin resimlerini en yükseğe asmışlar. Güneş kentliler havarileri öbür insanlardan üstün tutuyor, onlara yüce yaratıklar gözüyle bakıyorlar.²⁵³ “anlayışım arttıkça, bilgim eksiliyor”²⁵⁴ diyen Campanella'nın ‘anlayışım arttıkça, bilgim eksiliyor’ şeklindeki dizesi, ‘bilgim arttıkça, anlayışım eksiliyor’ şeklinde düzeltilmesi gerekir. Çünkü insanların bir bölümü için peygamber olarak kabul gören birinin herhangi mantıki bir kanıt olmadan ağır eleştirilere maruz bırakılması, ancak çok büyük bir önyargının ve bir o kadar da anlayış eksikliğinin ürünü olabilir. Görünen o ki Campanella'nın 27 yıllık hapis hayatı, onu derinden etkilemiştir.

Campanella'ya göre, filozofça ve ortak bir toplum kuran bu ülkenin insanları Hindistan'dan gelmiştir. Onlarda her şey ortak olup bu paylaşma işini yöneticiler görür. Bu ülkede dünya nimetleri eşit bir şekilde dağıtıldığından fakirlik ve zenginlik kavramları yoktur. Onlara göre, insanın bir evi, bir karısı, kendi çocukları oldu mu, mal mülk derdine düşer ve bundan da bencillik doğar. Bunun yerine Güneş Ülkeliler, ortak yaşama sevgisini koyarak bu bencilliği ortadan kaldırmışlardır.²⁵⁵

Aristoteles'in, ortak yaşam koşulları altında hiç kimsenin çalışmaya yanaşmayacağı ve geçimini sağlamak için başkalarının çalışmasına bel bağlayacağı düşüncesine karşılık Güneş Kentliler, yurtlarına inanılmayacak kadar büyük bir sevgi ile bağlı oldukları ve bu yurt sevgisi, kişisel çıkarlardan vazgeçildiği ölçüde artacağı inancında oldukları için böyle bir şeyin olmayacağını söylerler. Campanella, tarihinin bunu bize açık bir şekilde verdiğini söyleyerek örnek olarak da Eski Romalıları göstermektedir. Campanella, “eski Romalılar özel mal mülkü hor gördükleri ölçüde kendilerini seve seve yurtlarına feda etmişlerdir”²⁵⁶ diyerek, Güneş Kentlileri bu büyük yurt sevgisi bakımından Eski Romalılara benzeterek metafor kullanmaktadır. Ayrıca Campanella din adamları ve papazların, eşlerine dostlarına olan aşırı

²⁵³ Campanella, *a. g. e.*, s. 21-24.

²⁵⁴ Campanella, *a. g. e.*, s. 8.

²⁵⁵ Campanella, *a. g. e.*, s. 25.

²⁵⁶ Campanella, *a. g. e.*, s. 26.

sevgileri, yükselme tutkusu ve dünya malına düşkünlük olmadığında bozulmayacağını ve bu kişilerin yaşam biçiminin ermişlere yaraşır bir yaşam biçimi olacağını, bu yaşam biçimini de, “*tıpkı havariler ve günümüzde birçok insanların*”²⁵⁷ yaşamına benzeterek yine metafordan yararlanmaktadır.

Aristoteles’in ortak yaşam ile ilgili eleştirisine karşılık Campanella’nın ‘tartışmam çünkü tartışma sanatını bilmiyorum’ demesi ve bunun yanında tarihten bir örnek (Eski Roma ile ilgili örnek. Eski Roma’da insanların gerçekten yurt sevgisine sahip olduğu için mi yoksa başka nedenlerden dolayı mı kendilerini feda etmişlerdir? Bu bile tartışılır.) ile ‘ Ermiş Augustinus da aynı şeyi söylemişti’ şeklinde cevap vermesi, Campanella’nın öne sürdüğü bu düşüncelerine dayanak bulamadığının bir göstergesidir. Çünkü tartışma sanatını bilmemek, tartışılmayacağı anlamına gelmez. Tartışma ancak bilgi olduğunda yapılır. Bilgi yoksa bu gibi ifadeler kaçıştan başka bir şey olamaz. Aynı şekilde Eski Roma’da böyleydi ya da Ermiş Augustinus da böyle demişti şeklindeki cevaplar da ne kadar tatmin edici olabilir? Campanella görülüyor ki, bazı konularda susmayı, bazı konularda da işine geldiği gibi davranmayı tercih etmiştir.

Güneş kentte kadınlarla erkeklerin kılığı nerdeyse aynı olup, kadınların dizleri kapalı, erkeklerin ise açıktır. Bunun nedeni ise bu giyim tarzının savaşa daha elverişli olmasıdır. Erkek ve kız çocuklar, hiçbir ayırım yapılmaksızın, her türlü zanaat eğitiminden geçerler. Dört bölüğe ayrılan çocukların başında bir başkanla, yaşlı bir öğretmen bulunur. Bir süre sonra çocuklara güçlenmeleri için güreş, koşu ve disk atma gibi çeşitli spor hareketleri yaptırılır. Daha sonra çeşitli oldukları saptanır.²⁵⁸

Campanella’ya göre Güneş Kent’in yöneticisinin (Hoh) uçsuz bucaksız bilgisi, onu kötü, hain ve zorba olmaktan alıkoyduğu gibi böylesine geniş bir bilgiye ulaşan Hoh, bununla dehasının yüceleceğini göstermiş, en çetin görevlere, özellikle devlet yönetimine elverişli olduğunu ispatlamıştır. Fakat Campanella’ya göre diğer ülkeler, böylesine bilime önem vermedikleri yetmezmiş gibi, Aristoteles’in ya da başkalarının gramer ve mantık kurallarını en çok bilene de bilgin derler. Bu nedenle Campanella böylesine bir bilimi, “*sadece domuzuna yorulma ve kölece ezbercilik*

²⁵⁷ Campanella, *a. g. e.*, s. 26.

²⁵⁸ Campanella, *a. g. e.*, s. 28-29.

isteyen bir işe”²⁵⁹ benzeterek metafor kullanmaktadır. Bu metafora baktığımızda Campanella’nın, daha o dönemde ezbere dayanan bir eğitim sistemini tasvip etmediğini görürüz. Çünkü Campanella’ya göre ezbere dayanan bir eğitim sistemi, “insanın düşüncesini körlettiği gibi onu olayların derinine inmekten de alıkoyar.”²⁶⁰ Daha o dönemde bile böyle bir eğitim sisteminin yanlış olduğu görülürken, maalesef gelişmemiş ülkelerde halen böyle bir eğitim sistemi üzerinde ısrar sürmektedir.

Güneş Kentlilerin evleri, odaları, yatakları ve gerekli bütün eşyaları ortaktır. Bununla birlikte bütün kol ve kafa işlerinde erkekler gibi kadınlar da çalışır. Yalnız toprağı belleme, ekip biçme, hasat, bağ bakımı gibi ağır işleri erkekler yaparken, hayvan sağma, peynir yapma, sebze, meyve ekip toplama gibi işler de kadınlara düşmektedir.²⁶¹

Güneş kent’te üremeye çok önem verilir. Bu nedenle üreme için aranan yaş erkeklerde yirmi bir, kadınlarda on dokuzdur. Öte yandan, cinsel istekleri aşırı olan bazı erkeklerin, doğaya aykırı yollara sapmalarını önlemek amacıyla, bu yaştan önce de kadınlarla olmalarına izin verilir. Yalnız, bu kadınların gebe, ya da kısır olması gerekir. Bunun dışında Cinsel sapıklık yaparken yakalananlar ağır cezalara çarptırılır ve doğa yasalarına aykırı davrandıklarını, başlarının yerine ayaklarını geçirdiklerini herkese göstermek amacıyla iki gün pabuçları boyunlarında asılı gezmeye mahkûm edilirler. Aynı suçu yeniden işlediler mi, cezaları arttırılır. Bu ceza idama kadar da gidebilir.²⁶²

Campanella’ya göre Güneş Kentliler, her üç gecede bir çiftleşebilirler ve çiftleşme belirli bir kurala göre yapılır: Boylu boslu güzel kadınlar iri yarı, güçlü kuvvetli erkeklerle; şişman erkekler sıksa kadınlarla; zayıf kadınlar da şişman erkeklerle birleştirilir ve böylece, aşırılıklar arasında denge kurularak soylarının bozulmamasına dikkat edilir. Çünkü Güneş Kentlilere göre, nesli devam ettirmek, savsaklamaya gelmeyen ciddi bir iştir. Çünkü bütün erdemlerin gelişmesi beden yapısındaki mutlu dengeye bağlıdır. Bu denge olmadan erdemli olamaz insan. Dengesiz bir beden yapısıyla doğanları Tanrı ve yasa korkusu kötü yollardan alıkoyabilir belki; ama bu kurtarıcı korku kalktı mı, o zaman ciddi düzensizlikler ve

²⁵⁹ Campanella, *a. g. e.*, s. 31.

²⁶⁰ Campanella, *a. g. e.*, s. 31.

²⁶¹ Campanella, *a. g. e.*, s. 32-35.

²⁶² Campanella, *a. g. e.*, s. 35-36.

karışıklıklar devleti temelinden sarsar.²⁶³ Madem Güneş Kent'te soyların bozulmamasına bu kadar önem veriliyorsa, güzel, çirkin, şişman, zayıf kadınlar ve güçlü kuvvetli, şişman, zayıf erkeklerin varlığı nasıl açıklanabilir? Ya da bunların varlığı, soyların bozuk olduğunu göstermiyor mu? Demek ki Campanella'nın tasavvur ettiği ütöpik devletin temelinde bir bozukluk var. O halde temeli sağlam olmayan bir devlet, nasıl olurda kusursuz olabiliyor?

Campanella'ya göre gurur, korkuların en ürkücüdür. Bu nedenle gurur taslayan kimse en sert cezalara çarptırılır. Her iş bir toplum görevi sayıldığından hiçbir Güneş Kentli, mutfakta, tarlada çalışmak, sofrta hizmetinde bulunmak ya da hastanelerde hastalara bakmak gibi görevleri hor görmez. Campanella'ya göre, nasıl ki vücuttaki organların yaptığı işlevler ayıplanmıyorsa, Güneş kent'te de herkesin yaptığı bu tür farklı işlerde ayıplanmaz diyerek bu bakımdan Güneş Kent'te yapılan işleri vücuttaki organların işlevlerine benzeterek düşüncesini metaforla dile getirmektedir: *“Güneş Kent'te, ne yaya yürümek ayıptır, ne büyük abdestini etmek, ne gözle bakmak, ne de dille konuşmak. Nasıl ki kimi organın tükürük, kiminin gözyaşı, kiminin de dışkı salması ayıp olmadığı gibi.”*²⁶⁴

Güneş Kent'te, yararlı işler, sanatlar, bilimler, çeşitli toplum görevleri bütün yurttaşlar arasında eşitçe paylaşılmakta ve adam başına günde dört saat düşmektedir. Günün geri kalan saatleri çekici bilgilere, okumaya tartışmalara, gezmelere, kısaca, beden ve kafanın gelişmesine yarayan faydalı ve hoş işlere harcanmaktadır. Kumar, kâğıt, satranç, zar gibi, oturarak oynanan oyunlar yasaktır. Top, bilye, mızrak, ok, cirit, güreşle vakit geçirmelerine izin verilmez.²⁶⁵

Güneş Ülkelilere göre, yoksulluk insanları alçaltır, hilelere, kurnazlıklara, hırsızlıklara, yalancılıklara, serseriliğe götürür, onlarda yurt sevgisini azaltır. Zenginlikse insanları kolayca, gururlu, cahil, küstah, palavracı, hain, kendini beğenmiş, bencil, iftiracı yapar. Oysa her şeyin ortak olduğu Güneş Ülkesi'nde, herkes aynı zamanda hem zengin, hem yoksuldur. Zengindir, çünkü Kent bütün ihtiyaçlarını karşılar; yoksuldur, çünkü hiç kimsenin özel malı mülkü yoktur, her şey

²⁶³ Campanella, *a. g. e.*, s. 36-38.

²⁶⁴ Campanella, *a. g. e.*, s. 42.

²⁶⁵ Campanella, *a. g. e.*, s. 42.

ortaktır. Güneş Kentliler mala mülke köle olmazlar, sadece ondan yararlanırlar. Onun için de, Hristiyanlığı, özellikle havarilerin hayatını övüp dururlar.²⁶⁶

Mal mülk ortaklığına dayanan bu toplum düzeninde ayrıca kadınlar da ortaktır. Campanella'ya göre kadın ortaklığı, yatak ortaklığını da içine alır. Bu ortaklık, ilk rastladığı kadının üstüne hayvan gibi saldırarak değil, soyun üremesiyle ilgili kurallara göre uygulanan bir ortaklıktır.²⁶⁷ Campanella, kadın ortaklığı ile ilgili düşüncelerini mantıki temellendirme yerine yine başkalarının düşüncelerine dayanarak kanıtlama yoluna gitmiştir. Campanella, kadın ortaklığı işle ilgili ilkin Clementus'un sözlerine yer vererek düşüncelerini açıklamaya çalışmaktadır. Papa Clementus'a göre, Havariler, her şeyin, hatta kadınların bile, ortak olduğunu söylemişler ve ortakça bir hayat sürmüşleridir. Tevrat'ın ilk bölümünü yorumlayan bütün kilise uluları aynı şeyi söylemişlerdir çünkü Tanrı hiç kimseye özel olarak bir şeyler vermemiş, insanlar üreyip çoğalsın, yeryüzünü doldursun diye her şeyi ortak olarak önlerine sermiştir. Campanella'ya göre İsodorus'da, 'Doğal Hukuk' adlı eserinin başlarında aynı şeyi yazmaktadır. Ayrıca Campanella, Havarilerle ilk Hristiyanların aynı biçimde yaşadıklarını Ermiş Lukas, Clementus, Tertillianus, Chrysostomus, Augustinus, Ambrogius, Origines'de ve başkalarında açıkça görebileceğimizi iddia eder.²⁶⁸ Birkaç kişinin aynı düşünceyi paylaşması, bir düşüncenin doğru olduğunu ispatlamaya yetmez. Yetmeyeceği gibi yüce bir varlık olarak görülen Tanrı'ya, bu gibi fikirlerin mal edilmesi de ne kadar doğru olabilir? Bunun yanı sıra Tanrı, bu dünyayı sadece erkekler için mi yarattı? Eğer öyleyse Tanrı, yarattığı her şey gibi kadınları da erkeklerin hizmetine sunmuş oluyor. Ya da mal mülk ortak olduğu gibi kadınlar da eğer ortaksa, bu durumda kadınlar ya maldır ya da mülktür. Bu durumda diğer bütün mal mülkler gibi alınabilir, satılabilir veyahut değiş-tokuş edilebilirler. Hangi din veya öğreti bunun doğruluğuna icazet verebilir? Ya da hangi sağlıklı düşünce böyle sapkın fikirler üretebilir? Görünen o ki 27 yıllık hapis hayatı Campanella'nın sağlıklı düşünmesine de mani olmuştur.

Ruhun ölümsüzlüğüne inanan Güneş Kentliler, bu nedenle ölümden korkmazlar. Onlara göre, bedenden ayrılan ruh yeryüzü hayatındaki iyi ya da kötü

²⁶⁶ Campanella, *a. g. e.*, s. 42-43.

²⁶⁷ Campanella, *a. g. e.*, s. 43.

²⁶⁸ Campanella, *a. g. e.*, s. 99-100.

davranışlarına göre, iyi ya da kötü ruhlarla buluşur. Bir bakıma Brahmanların be bazı noktalarda da Pythagorasçıların felsefi ilkelerini benimsemiş olmalarına rağmen, Güneş kentliler, bazı haller dışında, ruhların Tanrı'nın özel buyruğu ile göç ettiğine inanmaktadırlar.²⁶⁹

Campanella'ya göre Güneş Kentliler devletin, dinin ve insanlığın düşmanlarına karşı acımadan savaşır. Bununla birlikte Güneş Kentlilerin onurlarına dokunuldu mu, iftiraya uğradılar mı bir yağmacılıkla karşı karşıya kaldılar mı, devletlerden biri saldırdı mı ya da bir zorbanın buyruğu altındaki bir kent onları yardımına çağırdı mı, hiç çekinmeden savaşır.²⁷⁰ Bu nedenlerden ötürü savaşa erkekler gibi kadınlar ve özellikle silahlı ve atlı bir çocuk birliği de katılır. Böylece çocuklar, bu yolla savaşmayı öğrenirler, *“tıpkı kana alıştıırılan aslan ve kurt yavruları gibi.”*²⁷¹ Çocukların küçük yaşta savaşmalarını aslan ve kurt yavrularına benzeterek metafor kullanan Campanella'ya göre Güneş Kentliler, her ne kadar savaşa karşı olsalar da yine beklenmedik tehlikelere karşı hazırlıklı olmak gerektiğini söyler. Bu nedenle iyi savaşçı olmak için de küçük yaşta bu eğitimin alınması gerekir.

Her ne kadar Güneş Kentliler ticarete pek o kadar önem vermezlerse de yine de çeşitli paraların değerini biliriler. Hatta elçilerin ve gezginlerin yabancı ülkelerde kullanmaları için yeterince para da basarlar. Dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen tüccarları kabul ederler ve onlara ihtiyaçlarından arta kalan malları satarlar. Ama Güneş Kentliler para kabul etmezler. Mallarını, kendilerinde olmayan mallarla değiş tokuş ettikleri, kimi zaman da bu malları parayla satın alırlar. Güneş Kentte çocuklar, az bir para karşılığında kucak dolusu mal veren yabancı tüccarlara katıla katıla gülerler. Ama yaşlılar buna gülmezler. Güneş Kentliler, kölelerle yabancıların kötü alışkanlıklarıyla kentin ahlakını bozmalarını önlemek için, her çeşit alışverişi kentin dışında yaparlar. Savaşta aldıkları tutsakları yine oralarda satarlar. Satamadıklarını da kentin dışında çukur kazmada ya da çeşitli ağır işlerde kullanırlar.²⁷²

Güneş Ülkeliler tarıma çok önem verdiklerinden bu ülkenin her bir karış toprağı ekilidir. Bununla birlikte Güneş Kentliler tarlalarda, bostanlarda gübre ve

²⁶⁹ Campanella, *a. g. e.*, s. 46.

²⁷⁰ Campanella, *a. g. e.*, s. 47.

²⁷¹ Campanella, *a. g. e.*, s. 49.

²⁷² Campanella, *a. g. e.*, s. 54.

benzeri şeyler kullanmazlar. Çünkü Güneş Kentlilere göre gübre ve benzeri şeyler, toprak ürünlerini bozar, bu ürünleri yiyenler de güçsüz ve kısa ömürlü olur. Campanella'ya göre gübreyle beslenen toprak, *“güzelleşmek için bedenlerini işletecek yerde, düzgün süren ama dünyaya çelimsiz çocuklar getiren kadınlar gibidir.”*²⁷³ Günümüze baktığımızda gerçekten gübre ve benzeri olan suni ilaçlar kullanılması nedeniyle topraklar eski verimini kaybettiği gibi topraktan elde edilen ürünler de doğal tadı vermez oldular. İşte yapay yöntemler yüzünden artık her türlü yiyecek doğallığını kaybettiğinden hormonlu bir yaşam tarzı hâkim olmuştur.

Campanella'ya göre Güneş Kentliler, denizciliğe de büyük önem verirler. Bu nedenle yelkensisiz ve küreksiz, ustaca bir mekanizmayla yüzen gemileri, direkli kadirğaları olduğı gibi, yelkenli gemileri de vardır. Gemilerin arkasında, yelpaze biçiminde büyük bir çark vardır. Bu çarkın ucundaki bir sırığa denge sağılasın ağır bir nesne konulmuştur. Çark, bir çatal direk üstüne kolayca dönen eksenin hareketiyle işler. Bundan başka, bir de arkadan çarklı gemiler var. İki çark geminin ön tarafına yerleştirilmiş büyük bir çarka zincirlerle bağılıdır. Büyük çark döndü mü, arka çarklar da döner ve gemi yürümeye başlar. Campanella'ya göre bu mekanizma, *“Calabria’da ve Fransa’da, kadınların keten ipliğı bükmek için kullandıkları çıkırığa benzer.”*²⁷⁴ Başka bir ifadeyle Campanella, bu mekanizmayı, Calabria’da ve Fransa’da, kadınların keten ipliğı bükmek için kullandıkları çıkırığa benzeterek metafor kullanmaktadır.

Güneş Kent’te her ayın başında ve trasında, dinsel törenden sonra Büyük Kurultay toplanır. Yirmi bir yaşını dolduran her yurttaş Kurultay’a katılır herkes teker teker devlet işlerinde gördüğü eksiklikleri, yöneticilerin görevlerini yerine getirip getirmediğini söylemek hakkına sahiptir. Ayrıca her sekiz günde bir, başta Metafizikçi (yönetici) olmak üzere, Güç, Akıl ve Sevgi ile her birine doğrudan doğruya bağılı üçer yönetici bir araya gelip toplanırlar. Bu kurultayda devleti ilgilendiren sorunlar görüşülür ve daha önce Büyük Kurultay’ın çeşitli görevlere aday gösterdiği kişilerin seçimine girişilir. Bununla birlikte her gün, Hoh ile üç yardımcısı toplanıp günlük işleri görüşür. Büyük Kurultay’da alınan kararları –

²⁷³ Campanella, *a. g. e.*, s. 56.

²⁷⁴ Campanella, *a. g. e.*, s. 57, 85.

gerekirse – değiştirir, onaylar ve uygular, kısaca kentin bütün ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırlar.²⁷⁵

Campanella’ya göre, yukarıda söylenen bütün bu yetki dağılımında Hoh (yönetici) ayrı bir öneme sahiptir. Campanella Hoh’u, en yüksekte kişi olduğundan bir güneşe benzeterek metafor kullanmaktadır, “*Hoh yani Güneş tıpkı bir memur gibi, ülkenin bütün işlerini yüksekte yönetir.*”²⁷⁶ Campanella’ya göre, nasıl ki güneş en tepede olup her şeyi aydınlatıyorsa, aynı şekilde Hoh da en tepedeki kişi olduğundan bütün ülkeyi yönetmesinin yanında ilmiyle bütün ülkeyi bilgilendirmektedir. Bunun için Campanella, Hoh’u bir güneşe benzetmektedir.

Güneş Kent’te yargılama işi şöyledir: her yurttaş, doğrudan doğruya, işinin ya da zanaatının başındaki görevlinin yargı yetkisi altındadır. Böylece, her zanaat ve mesleğin başındaki kimse yönetimi altındakileri yargılama yetkisine sahiptir, azarlama, ortak sofraya oturma, tapınağa girme, kadınla yatma yasağı, kamılanma ve sürgün cezaları verebilir. Ama cezaları hafifletmek yargıçların elinde değildir. Bunu yalnız Metafizikinin üç yardımcısı yapabilir. Ama cezanın değiştirilmesi değil de bağışlanması istenirse, o zaman Metafizikiye başvurulur. Metafizikçi isterse cezayı bağışlar. Çünkü yalnız o bağışlama hakkına sahiptir. Düşmanların, başkaldıranların kapatıldığı bir kuleden başka hapishane diye bir yer yoktur. Güneş Ülkesi’nde duruşmalar tutanaklara geçmez. Önce taraflarla tanıklar yargıın önüne gelirler. Yargıç onları dinler, sonra sanık savunmasını yapar. Duruşmalarda üç büyüklerden Güç hazır bulunur. Karar bir oturumda verilir. Hükümlü karara karşı Güç’e başvurursa, yeni karar ertesi gün verilir. Üçüncü gün, Metafizikçi hükümlüyü ya bağışlar ya da kararı onaylar. Bağışlama halinde, hükümlü davacı ve tanıklarla kucaklaştırılarak barıştırılır.²⁷⁷ Dikkat edilirse Güneş Kent’te yargılama, tıpkı günümüzdekine benzer yapıdadır. Çünkü günümüzde de bir sanık önce savunmasını yapar, hâkim dinler. Bunun yanında sanık, aleyhinde verilen karar sonucunda da bir üst mercilere (burada üst merci Güç oluyor) başvurma hakkına da sahiptir.

Güneş Kent’te ölüm cezasını yalnız halk verir. Suluyu vurarak ya da taşlayarak öldürür. İlk taşı sulayanlarla tanıklar atarlar. Zaten ölüm kararı ancak

²⁷⁵ Campanella, *a. g. e.*, s. 61-62.

²⁷⁶ Campanella, *a. g. e.*, s. 62.

²⁷⁷ Campanella, *a. g. e.*, s. 63.

suçluyu ölmesinin gerekli olduğu anlatıldıktan ve ölümünü ister duruma getirdikten sonra uygulanır. Ama suç devletin özgürlüğüne, Tanrı'ya ya da yüksek yöneticilere karşı işlenmişse, suçlu, hiç acınmadan hemen öldürülür. Dinin bir gereği olarak, ölüm cezasına çarptırılan kimse halkın önüne getirilir ve kendini temize çıkaracak sözü varsa söylemesi, aynı suçu işleyip de meydana çıkmamış kimseler varsa onları da ele vermesi istenir. Ayrıca, vicdanı emrederse, yöneticileri de suçlayabilir, onların da kendisi gibi, ölmelerini isteyebilir. Sözleri haklı görülürse, ölüm cezası sürgüne çevrilir.²⁷⁸ Ayrıca suçlunun cezasının hafiflemesinin başka bir yolu daha vardır. Bu da suçlunun, işlediği suçunu kendi başkanına direk itiraf etmesidir. Yani suçlu suçunu başkanına itiraf ederse suçu az da olsa hafifler. Tıpkı günümüzde suçlun kaçmak yerine kendisinin teslim olması gibi.

Campanella'ya göre Güneş Kent'teki insanlar, *“aynı organizmanın organları gibi, birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdırlar. Her biri adeta öbürünün hayatını yaşar.”*²⁷⁹ Dolayısıyla Campanella, Güneş Kent'teki insanların birbirine olan bağlılığını vücuttaki organların birbirine olan bağlılığına benzeterek metafor kullanmaktadır. Çünkü nasıl ki vücudumuzdaki herhangi bir organın sağlığı bozulduğunda tüm bir vücudu etkiliyorsa yani bütün vücut aynı ölçüde bundan rahatsızlık duyuyorsa, aynı şekilde Güneş Kent'te de herhangi bir kişinin işlediği suç ya da bir kötülük, bütün bir Güneş Kent'teki insanları aynı oranda etkilemekte, rahatsızlık vermektedir. Bu nedenle Güneş Kent'teki her insan diğer bir insanın hayatını yaşamaktadır.

Güneş Ülkesi'nde pek az sayıda yasa vardır. Kısa ve herkesin kolayca anlayabileceği bir dille bronz levhalara yazılmış olan yasalar, tapınağın sütunlarında asılıdır. Bu sütunlarda ayrıca, Tanrı, melekler, yıldızlar, dünya, insan ve kaderi, erdem vb. gibi kavramların özünü belirten yazılar da asılıdır. Bu yazılarda bütün erdemler teker teker tanımlanmıştır. Her erdem levhasının altında bu erdemi temsil eden yargıçlar oturur.²⁸⁰ Baş yöneticilerin hepsi aynı zamanda rahiptirler. Metafizikçi ise en yüksek rahiptir. Bunların görevi vicdanları bütün günahlardan temizlemektir. Rahip niteliği taşıyan yöneticiler, yurttaşların günahlarını çıkarırlar ve bu arada halk arasında en yaygın kötülüklerle günahları öğrenmiş olurlar. Bu yöneticiler de, üç

²⁷⁸ Campanella, *a. g. e.*, s. 63-64.

²⁷⁹ Campanella, *a. g. e.*, s. 64.

²⁸⁰ Campanella, *a. g. e.*, s. 64.

büyük yöneticiye içlerini açıp günahlarını söyler.²⁸¹ Görüldüğü üzere günah bağışlama tıpkı Hristiyanlıkta olduğu gibidir. Hristiyanlıkta da kişilerin işlediği günahları bağışlama yetkisi rahiplerin elindedir.

Güneş Kentlileri astronomiye de büyük önem verirler. Dünyanın yapısını, nasıl yaratıldığını, yok olup olmayacağını, olacaksa ne zaman olacağını ancak bu bilimle öğrenebileceklerine inanırlar. Kıyametin, İsa'nın haber verdiği gibi, Güneş'le Ay'da ve yıldızlarda birtakım lekelerin belirmesiyle kopacağına inanırlar. Campanella, kıyametin tıpkı bir hırsız gibi, buna inanmayan avanakları ansızın yakalayacağını söyleyerek, kıyameti bir hırsıza benzemektedir: *“kıyamet, günün birinde, onları gece yarısı, tıpkı eve giren bir hırsız gibi, apansız avlayacaktır.”*²⁸² Onun için, Güneş Kentliler dünyanın nasıl değişip yenileşeceğini bekliyorlarsa, sonunu da bekliyorlar.

Göksel olaylardaki anormalliklerden, dünyanın sonsuzluğu düşüncesine karşı birçok kanıtlar çıkaran Güneş kentliler, Güneşe ve yıldızlara, canlı varlıklar gözüyle bakarlar. İşte Güneşe ve yıldızlara, canlı varlıklar gözüyle bakan Güneş Kentliler, bu varlıkları da, Tanrı'nın canlı mihrabına benzemektedirler: *“Güneş ve yıldızlara, canlı varlıklar, Tanrı'nın canlı mihrabı gözüyle bakıyorlar.”*²⁸³

“Güneş kentliler, her ne kadar Güneş ve yıldızlara canlı varlıklar olarak baksalar da onlara tapmıyorlar, sadece saygı duyuyorlar. Güneş'e karşı içten bir saygı duymakla birlikte, Tanrı'dan başkasına tapmayı da yersiz bulurlar. Campanella Güneş kentlilerin Güneş'e duydukları bu saygının nedenini şöyle bir metaforla dile getirmektedir:

“Güneş, yüce Tanrı'nın bir görüntüsüdür onlarca. Yaradan'ın yüzü, canlı heykelidir. Çünkü O'dur ışığı, sıcaklığı, hayatı veren. Bütün dünya ürünlerinin kaynağıdır O, bütün nimetleri döker kucağımıza. Onun için Güneşliler, Tanrı sunağını Güneş biçiminde yapmışlar. Rahipler Güneş'te, Tanrı'ya taparlar. Gökyüzü onlarca Tanrı'nın tapınağı, yıldızlar da sunaklarıdır. Güneşliler yıldızlarda yaşayan iyi meleklerle yalvarır, Tanrı Katında onlardan şefaet beklerler. Tanrı gökyüzüne,

²⁸¹ Campanella, a. g. e., s. 65-66

²⁸² Campanella, a. g. e., s. 70

²⁸³ Campanella, a. g. e., s. 70.

özellikle de Güneş'e bütün zenginliğini, parlaklığını ve güzelliğini saçıp dökmüştür.”²⁸⁴

Yukarıda Yaradan'ın yüzüne ya da canlı heykeline benzetilerek kullanılan metaforla Güneş'in Campanella için tıpkı bir Tanrı kadar öneme sahip olduğunu görmekteyiz hatta Campanella'nın hayali devletine neden 'Güneş Ülkesi' adını verdiği, buradan tümüyle anlaşılmaktadır.

Daha sonra Campanella, Hristiyanlığa olan inancını vurgulamak ve Hristiyanlığın geneline hâkim olan kadercilik görüşünü de ettiğini, kullandığı metaforlar yoluyla ifade etmektedir, “aşağı yarattıkları meydana getiren iki fiziksel öge vardır. Biri erkek öge: Güneş; öbürü de dişi öge: Dünya.”²⁸⁵ “hava, gökyüzünün saf olmayan kısmıdır. Ateş Güneş'ten gelmiştir. Deniz Dünya'nın teri ya da bağrındaki nesnelerin yanıp erimesinden meydana gelen bir sıvıdır. Su, ayrıca havayla toprağı birleştirir, tıpkı bedenle ruhu birleştiren kan gibi”²⁸⁶ Campanella, Dünya'yı da metaforla anlatma gereği duyar, “Dünya kocaman bir hayvandır. İnsan onun bağrında yaşar, tıpkı biz insanların karnında yaşayan kurtlar gibi.”²⁸⁷

Campanella, Tanrı-insan ilişkisini de baba-oğul metaforuyla dile getirir, “böylece kaderimiz Tanrı'nın elindedir; yıldızlara, dünyaya ya da güneşe değil, yalnız ve yalnız Tanrı'ya bağlıdır. Gezegenlere kıyasla, bizim dünya yüzüne gelişimiz ve rasgeledir ve bizler onların dirimsel güçlerinin sadece ilinekli birer ürün yüzüdür. Tanrı'ya kıyasla da, gezegenler onun bilgeliğinin birer aracıdır. Tanrı bizleri bir büyük amaç için, geleceği kapsayan bilgisiyle hazırladığı bir plana göre yaratmıştır. Demek varlığımızı yalnız ona borçluyuz, bir evladın varlığını babasına borçlu olması gibi.”²⁸⁸

Güneş Ülkesi'nde, daha önce gördüğümüz kadınların ortak kullanma düşüncesini ortaya atan Campanella, daha sonra bu düşüncesini herhalde telafi etmek ihtiyacını hissetmiş olmalı ki, bu anlamda kadınları övmeyi de ihmal etmemiştir. Örneğin Campanella, kadınların devlet yönetiminde söz aldıklarında başarılı olmalarının yanında yönettikleri yerlere bolluk getirdiklerini söyleyerek o sıralarda

²⁸⁴ Campanella, *a. g. e.*, s. 70-71.

²⁸⁵ Campanella, *a. g. e.*, s. 71.

²⁸⁶ Campanella, *a. g. e.*, s. 71.

²⁸⁷ Campanella, *a. g. e.*, s. 71.

²⁸⁸ Campanella, *a. g. e.*, s. 71-72

bu özellikleri taşıyan kadınlardan örnekler vermektedir, “çağımızda kadın egemenliğinin ağır basması bunu göstermiyor mu? Avrupa’da, örneğin Türkiye’de Safiye Sultan, Polonya’da Bone, Macaristan’da Maria, İngiltere’de Elizabeth, İskoçya’da Mary, Toscana’da Bianca, Belçika’da Marguerite ve İspanya’da – Yeni Dünya’nın keşfine yardım eden – İsabella buna örnek gösterilemez mi?”²⁸⁹ buna karşılık kendi zamanındaki erkeklerin e gittikçe yozlaştığını şöyle ifade etmektedir, “erkekler ise, davranışlarında ve seslerinde, gittikçe kadınlaşıyorlar.”²⁹⁰

Campanella eserinin sonunda, neden böyle bir kitap yazma gereği duyduğunu dile getirir, “Güneş Ülkesi’ni, daha iyi bir hayatın sırrına ermeği uman ve aklın gereklerine göre yaşadığı için böyle bir hayata hak kazanan insanlar için tasarladık.”²⁹¹ Ayrıca, “biz bu devlet düzenini herkesin elden geldiği kadar benimseyebileceği bir örnek olarak sunduk, onun için, yazdıklarımız faydasız ve boşuna değildir”²⁹² dedikten sonra, şunları eklemektedir, “bu devletin bünyesine uygun bir yer kolayca bulunabilir, bulunmazsa, modelde bir değişiklik yapılabilir.”²⁹³

Kendinden iki bin yıl kadar önceleri yaşamış olan Aristoteles, kadınların ortak mal sayılmalarını eleştiren düşünceler ileri sürmüştü. Campanella, Aristoteles’in bu eleştirel düşüncelerini bir metafor kullanarak cevaplamaktadır, “*Aristoteles’in kadın ortaklığına karşı ileri sürdüğü kanıtlar yersizdir. Bu, bir kimsenin tek ayakla yürümek istemesine, tek telden bin nağme çıkaracağım demesine benzer.*”²⁹⁴

Görüldüğü üzere Campanella’nın bu devlet tasarısı tümüyle bir hayalden ibaret olmakla birlikte komünist yönetim yanlısı tavır sergilemesi de kendi döneminin şartlarıyla ilgilidir. Böyle ütöpik bir devlet fikri ortaya atan Campanella’nın ifade aracı olarak da metaforlardan yararlandığını da görmekteyiz.

²⁸⁹ Campanella, *a. g. e.*, s. 82.

²⁹⁰ Campanella, *a. g. e.*, s. 82-83.

²⁹¹ Campanella, *a. g. e.*, s. 92.

²⁹² Campanella, *a. g. e.*, s. 94.

²⁹³ Campanella, *a. g. e.*, s. 95.

²⁹⁴ Campanella, *a. g. e.*, s. 120-121.

2.3.5.FRANCİS BACON ve YENİ ATLANTİS

2.3.5.1.Francis Bacon'un hayatı

1561 yılında Londra' da doğdu. Babası Kraliçe I. Elizabeth'in baş mühürdarlığını yapıyordu. 1573'te Cambridge' de felsefe ve hukuk öğrenimine başladı; 1576'da Paris'te diplomat olarak görev yaptı. 1578'de ise babası ölünce mecburen Avukatlık mesleğine başladı. 1593'te Avam Kamarası'na seçildi. 1579'de Denemeler'i yayınladı.

1613'te başsavcı, 1616'da kralın özel danışmanı, 1617'de baş mühürdar, 1618'de baş yargıç oldu. Aynı yıl Verulam baronu, 1612'de de Saint Albans vikontu payelerini aldı. Bütün bunlar olurken felsefi çalışmalarını da sürdürüyordu. 1609'da Eskilerin Bilgeliği, Yeni Organon'u yazdı.

1621'de rüşvet alma ve adam kayırma gibi suçlardan dolayı bütün resmi görevlerinden uzaklaştırma ve sarayı terk etme cezasına çaptırıldı ve hapse girmekten sadece kralın iyilikseverliği sayesinde kurtuldu.

Bacon bütün bunlardan sonra köşesine çekilme kararı aldı. Böylelikle Bacon'un felsefi üretkenliği doruk noktasına ulaştı. 1621' de Büyük Yenilenmenin önsözünü kaleme aldı ve ertesi yıl VII. Henry'inin tarihini anlatan bir kitabı tamamladı. Fakat Bacon'un ömrü Büyük Yenilenme'yi tamamlamaya yetmedi ve 1626' da öldü.²⁹⁵ Maceralı bir hayat süren Bacon, felsefi anlayışı yanında siyasal düşünceleri ile iz bıraktı.

2.3.5.2. Francis Bacon'un Yeni Atlantis'i

Utopia niteliğinde olan bu eser Rönesans devrinin bir devlet ütopyası olarak kabul edilmektedir. Ben Salem adasında kurulan bu devletin temeli ilk önce bilim ve araştırmaya sonra dine dayanır. Ben Salem kral tarafından idare edilir.

Bacon'un Yeni Atlantis'i ütopyaalar arasında önemli bir yere sahiptir. Hikâyeye göre, Peru'dan kalkan gemi Japonya yolu ile güney okyanuslara açılmakta, uzun bir müddet sonra güzel bir adaya rastlamaktadır. Bu adanın ismi Yeni Atlantis'

²⁹⁵ Francis Bacon, *Yeni Atlantis*, (Çev. Hamit Dereli) Akyüz Yay., 2. Basım, İstanbul, 2002.s. 7-11.

tir (Ben Salem). Bu adanın güzel insanları, gemi tayfasını içindeki hastalar iyileşinceye kadar misafir olarak kabul ederler. Yerlilerden biri, gemi personelinin birine adanın tarihini anlatır: Adanın yüzlerce sene evvel ölen sevgili hükümdarı Kral Süleyman çok hürmet görmüş, hükümdarın kurduğu ‘Süleyman Evi’ adanın idaresini başarıyla üstlenmiştir. Bu kurum, içinde hiçbir politikacı olmayan bir kuruluştur. Bu sebepten kurum içinde hiçbir zümre ve parti ihtilafı, çekişmesi söz konusu değildir. Boş laflar ve nutuklar burada asla kendine yer bulamaz. Kurumda bulunanlar, teknisyenler, mimarlar, astronomiler, jeologlar, doktorlar, kimyagerler, iktisatçılar, biyologlar, toplum bilimcileri, psikologlar ve filozoflardır. Bütün bu bilimlere sahip olanlar eşya ve hadiselerin illetini bulmak üzere bir araya gelmişlerdir. Bu illetleri bilmek ada halkını tabiata hâkim kılacak, böylece insanlar mutlu olacaktır.²⁹⁶

Yeni Atlantis, birçok kimsenin içinde yaşamaya pek imrenemeyeceği bir mutlu adadır. Ancak, yazıldığı çağda bilimsel düşünceye getirdiği yenilik o günkü koşullar içinde büyük bir devrimdir

2.3.5.3.Yeni Atlantis’te Metaforlar

Bacon eserine bir gemi yolculuğundan söz ederek konuya giriyor. Pasifik Okyanusu’ndan yola çıkarak Çin ve Japonya’ya ulaşmak isteyen bir gemi, rüzgârın ters esmesi yüzünden Güneye gidecek yerde Kuzeye sürüklenir. Sonra karşılarına bir kara parçası çıkar ve sahile yanaşırlar. İşte tesadüfen çıktıkları bu kara parçası, 1900 sene önce kadar iyi kalpli, milletini seven Süleyman isimli bir kral tarafından kurulmuş olan Ben Salem adasıdır.²⁹⁷

Onları, ellerinde asalar bulunan birtakım insanlar karşılar ve bu insanlar ilkin karaya çıkmalarına izin vermek istemez. Her nedense daha sonra karaya çıkmalarına izin verilerek, bütün gemi yolcularının ihtiyaçları en iyi şekilde temin edilir. Buraya gelmelerinden birkaç gün sonra da, mavi elbiseli ve üzerinde kırmızı taç bulunan beyaz kavuklu bir adam, papaz olduğunu söyleyerek, onlara rehberlik ve yardım edeceğini ve kendilerini ancak altı hafta süreyle burada kalmalarına izin verebileceğini ama işler için daha fazla zaman gerektiği takdirde, bir süre daha izin verilebileceğini belirtir. Ayrıca onlara, her türlü ihtiyaçların karşılanabileceği ve çok

²⁹⁶ Francis Bacon, *Yeni Atlantis*, s. 22–71.

²⁹⁷ Bacon, *a. g. e.*, s. 32.

rahat olan ‘ Yabancılar Evi’ denilen misafirhanede kalabilecekleri de söylenir. Bununla birlikte gemide bulunan ticaret mallarına gelince, istenildiği takdirde karşılığında ya mal ya da altın ve gümüş olarak alabilirsiniz denilir.²⁹⁸

İlkin adaya çıkmalarına bile izin verilmeyen gemi yolcuları, daha sonra bütün bu iyi muamele karşısında “ ne söyleyeceğimizi bilemiyoruz Şükranlarımızı ifade edecek söz bulamıyoruz. Cennete kavuşmuş gibi olduk; çünkü biraz önce ölüm tehlikesi geçiren bizler şimdi ferahlık ve teselli bulduğumuz bir yere getirildik”²⁹⁹ derler ve burayı (Ben Salem Adası) melekler şehrine benzeterak metafor kullanmaktadırlar, “Bizler melekler diyarına gelmişiz. Onları her gün gözlerimizle görüyoruz. Hiç ummadığımız her rahatlığı daha aklımıza gelmeden bize temin ediyorlar.”³⁰⁰

Bununla birlikte gemi yolcuları, bu adayı melekler şehrine benzettikleri gibi, yabancı olundukları halde, bu insanca muamele ve ülkenin bu ihtişamı karşısında şöyle demektedirler, “Devamlı olarak görmeye ve anlatmaya değer birçok şeylerle karşılaşılırdık. Dünyada bakılacak bir ayna varsa, o da bu memlekettir”³⁰¹ diyerek, burayı yani Ben Salem adasını bir aynaya benzeterak de metafor kullanmaktadırlar. Çünkü Bacon’ a göre bu ada, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel anlamda çağdaşı olan diğer bütün ülkelerin örnek alması gereken bir devlettir. Bu nedenle Bacon, bu Ben Salem adasını bir ayna’ya (gerçeği olduğu gibi veren bir araç) benzeterak gerçek bir devlet alınması gereken bir devlet olduğunu ima etmeye çalışmaktadır.

Bacon’a göre, bu ülkeden her on iki yılda bir, içinde “Süleyman Evi’nin” öğretim üyelerinden veya mensuplarından üç kişilik bir heyet bulunan iki gemi yola çıkmaktadır. Bu gemide bulunan kişilerin görevleri de gittikleri ülkelerin bilim, sanat ürünleri, buluş ve keşifler hakkında bilgi toplayacakları gibi, çeşitli kitaplar, aletler ve örnekler getirmeleridir.³⁰² Çünkü Bacon’a göre ada halkının tek istediği, “altın, gümüş veya elmas yahut ipek, baharat veya maddi mal ticareti değil, yalnız

²⁹⁸ Bacon, a. g. e., s. 22-31.

²⁹⁹ Bacon, a. g. e., s. 31.

³⁰⁰ Bacon, a. g. e., s. 32.

³⁰¹ Bacon, a. g. e., s. 47.

³⁰² Bacon, a. g. e., s. 45-46.

Tanrı'nın ilk yarattığı şey olan ışıktır. Dünyanın her yerini aydınlatacak ışık"³⁰³ metaforuyla Bacon, bilim ve sanatı kastetmiştir.

Aileye (evlilik) büyük bir önem verilen bu adada, aynı şekilde aile reisliği de büyük bir öneme sahiptir. Ada halkı, doğanın emrine büyük saygı ve güven gösterir. Bu nedenle Aile reisliği de onlar için böyle bir konuma sahip olduğundan, aile reisine büyük bir saygı ve güven gösterirler. Tüm bu saygı ve güven belirtisi olarak da aile reisine, kendisinden sonraki oğulları arasından aile reisini seçme hakkı verilir. İşte bu yeni aile reisi olacak kişi, asma filizi'ne benzetilmektedir, " *Aile reisi de oğulları arasından kendisiyle aynı evde yaşayacak birini seçer ki, ona bundan sonra 'asma filizi' derler.*"³⁰⁴

Bacon, yukarıda yeni aile reisini asma filizine benzeterek kullandığı metaforun nedeni ise şöyle açıklamaktadır; ailede altından yapılmış üzüm salkımı vardır. Mor ve sarı renge boyanmış olan bu altın üzüm salkımı, ailede bulunan bireylerin sayısını göstermektedir. Erkeklerin sayısı mor, kadınların sayısı sarı renkteki üzümlerle belirtilirken, ileride aile reisi olacak kişi ise ' asma filizi' ile belirtilmektedir. Böylelikle yeni aile reisi, babanın yanında hem şeref göstergesi olarak hem de herkese ileride aile reisi olacağını elinde 'asma filizi' ile dolaşarak kanıtlamaktadır.³⁰⁵

Ben Salem adasında birkaç Yahudi ailesi de yaşamaktadır. Bu Yahudiler kendi dinlerini korumakla beraber Hz. İsa'ya da büyük bir saygı göstermektedirler. Bu yönleriyle ada dışında yaşayan diğer Yahudilerden farklıdırlar. Bu adada yaşayan Yahudi bir tüccara göre, yeryüzünde Ben Salem milleti kadar iffetli ve namuslu bir millet olamaz. Üstelik buranın halkı, Avrupa'daki evlilik kurumunun olmayışına hayret ettikleri gibi, onlara kızmaktadırlar. Çünkü Avrupalı milletlerde evlilik dışı ilişkiler ve daha bir sürü çirkin şeyler olduğundan, bu gibi şeyler; Ben Salem Halkı tarafından ayıplanmaktadır.³⁰⁶ Nitekim Ben Salemlilere göre, " *Meşru olmayan şehvet bir fırına benzer, alevlerini büsbütün bastırırsanız söner. Fakat onu biraz havalandırırsanız kudurur...*"³⁰⁷

³⁰³ Bacon, a. g. e., s. 46.

³⁰⁴ Bacon, a. g. e., s. 48.

³⁰⁵ Bacon, a. g. e., s. 50

³⁰⁶ Bacon, a. g. e., s. 53..

³⁰⁷ Bacon, a. g. e., s. 54.

Daha sonra Yahudi tüccar şöyle demektedir: Ben Salem adasında evlenme yasaları akıllıca ve mükemmeldir. Birden fazla kadınla evlenmeye izin verilmez. Anne ve babanın izni olmadan evlenilebilir fakat böyle bir durumda da doğan çocuklar mirastan az pay (mirasın üçte biri) alırlar. Avrupa' ise eşlerin evlenmeden önce birbirlerini çıplak görmelerine izin verilir. Oysa ada halkına göre, birbirlerini bu kadar yakından bildikten sonra reddetmek hakaret olur. Fakat adada, kadın ve erkeklerin vücut kusurlarını anlamak için daha farklı bir yol vardır. Âdem ile Havva ismini verdikleri havuzlarda, erkeğin arkadaşlarından birine ve kadının arkadaşlarından diğer birine onları ayrı ayrı çıplak olarak yıkanırken görmelerine izin verilir.³⁰⁸

Süleyman Evi'nin başkanın anlattığına göre Ben Salem adasında; derin ve geniş mağaralar vardır. Bu mağaralarda cisimler, katılaştırılır, sertleştirilir, dondurulur ve korunur.. Ayrıca bu mağaralarda, birleşimler ve malzemelerle yeni suni madenler de elde edilir. Bazen de hastalıkların tedavisi için ve orada kendi istekleriyle yaşamayı kabul etmiş kişilerin hayatlarını uzatmak için de kullanılır. Bu adada kuleler vardır. Bu kuleler, hava (meteorolojik) olaylarını tahmin etmek için kullanılır. Tuzlu veya tatlı suları olan büyük göller vardır. Bunlar, balık ve kuş türlerinin çoğaltılması için kullanılır. Havuzlar var ki, bazıları tuzlu suyu süzerek tatlı su yaparlar, diğerleri ise sun'i olarak tatlı suları tuzlu suya çevirirler. Bunlar arasında yapılan ve 'cennet suyu' denilen bir su var ki, sağlık ve ömrü uzatmak için kullanılır. Büyük ve geniş evler vardır. Buralarda kar, dolu, yağmur bazı cisimlerin sun'i olarak yağdırılması, gök gürültüleri, yıldırımlar gibi atmosferik görünümeleri; kurbağa, sinek vesaire şeylerin hava içinde doğup üremeleri taklit edilir ve gösterilir. Her türlü hayvanlar vardır. Bu hayvanlar, deney ve tecrübeler için kullanılır. Örneğin hayati sanılan bazı kısımlar, çürümüş ve çıkarılmış olmasına rağmen yaşatılıyor ve diğer bakımlardan ölmüş olanlar da diriltiliyor.³⁰⁹

Yine bu adada, fazla çeşitte bitki ve yaşayan yaratıklar olduğundan, Avrupa'dakinden daha fazla ilaç çeşidi bulunmaktadır. Avrupa'da olmayan türlü makineler vardır. Bu makinelerle; kâğıt, bez, iplikler, kumaşlar ve boyalar üretilmektedir. Optik laboratuvarlar vardır. Bu laboratuvarlarda, bütün ışık ve

³⁰⁸ Bacon, *a. g. e.*, s. 55.

³⁰⁹ Bacon, *a. g. e.*, s. 59-62.

radasyonlar, bütün renkler, renksiz ve şeffaf şeyler incelenir ve gözlenir. Aynı zamanda uzak mesafeleri uzaklaştıran ya da yakınlaştıran (dürbün) aletlerin yanında küçük ve en ufak cisimlerin açık bir şekilde görülmesi (mikroskop) için araçlar vardır. Ayrıca başka hiçbir yerde yapılmayan idrar ve kan tahlilleri yapılmaktadır. Her türlü sesin taklit edilebildiği ses evleri vardır. Makine evleri vardır. Bu makine evlerinde, her türlü harekete elverişli makine ve aletler üretilir. Kuşların uçuşu taklit edildiği gibi bir dereceye kadar havada uçabilen (uçak) araçlar vardır. Suların altında (denizaltı) geçebilecek gemiler vardır. Son olarak matematik evi vardır. Orada her türlü geometri ve astronomi aletleri (teleskop) aletleri vardır.³¹⁰

Yukarıda görüldüğü üzere Francis Bacon, çağının çok ilerisi olan bir devlet tasavvur etmiştir. Çünkü Francis Bacon, o sıralarda olmayan birçok aletlerden ve araçlardan söz etmektedir. Örneğin uçak, denizaltı ve mikroskop gibi araçlar kendisinden sonra icat edildiği halde Francis Bacon, ileriye dönük bir devlet hayalini daha o sıralarda kurmuştur. Francis Bacon'un, her ne kadar ileriye dönük düşüncelerinin hepsi gerçekleşmese de çoğu düşünceleri gerçekleşmiştir denilebilir. Tüm bunların yanında Francis Bacon, devletini dile getirirken de çok az da olsa metaforlardan yararlanmıştır.

2.4. KARŞI ÜTOPYALARDA METAFORLAR

Ütopyalarda, yaşayışın temeli eşitlik ve kusursuz bir sisteme dayanır. Söz konusu bu kusursuz dünya, elbette yazarların kendi görüşleri çerçevesinde kusursuzdur. Bazı yazarların kusursuz olarak gördükleri hayli dünyalar, bazıları tarafından tam bir cehennem olarak görülmüştür. Ütopyalardaki yaşamı böylesine eleştiren bu yazarlar, karşı görüşlerini 'Karşı Ütopyalar' olarak adlandırılan ve tamamen ütopyalarda anlatılan yaşamı eleştiren eserlerinde anlatmışlardır. Karşı ütopyalar, totaliter ve baskıcı toplumları ifade eder. Bu anlayışın örnekleri; George Orwell'in 1984'ü ve Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya'dır. Ters ütopya, ütopyacı bir eğilim ve amaçlarla yola çıkıldığında ortaya çıkabilecek olumsuz ve baskıcı bir toplum düzenidir. Ütopyacı eğilime dayalı bir çıkışın ters ütopyaya dönüşebilmesinin başlıca nedeni, ütopyaların kendi içinde seçeneksiz oluşlarıdır. Ütopya ile ters ütopyanın ortak tarafı bu seçeneksizliktir. Ütopya, haksızlık içeren olumsuz toplum

³¹⁰ Bacon, *a. g. e.*, s. 64-68

düzenine karşı bir seçenek olarak sunulur. Bu seçenek, eşitlik ve ortak mutluluk adına katı ve kesin bir örgütlenmeye ve planlamaya dayalıdır. Eşitlik ve toplum mutluluğu adına bireysel eğilimlerin ve değerlerin geri plana itilmesi, bunlara hiç yer verilmemesi, bir nevi ferdin topluma boğdurulması ütopya anlayışını ters ütopya çeviren başlıca kritik adımdır. Ütopyalarda toplum mutluluğu ile birey özgürlüğü bir ikilem olarak sunulur ve ikisinden biri tercih edilmeye çalışılır. Sonunda tercih, toplum mutluluğundan yanadır. Bu seçimden sonra, yani bireyin özgürlüğünden ve değerlerinden vazgeçilmesinin ardından, toplumsal düzen adına yapılmayacak şey kalmaz. Ters ütopya, işte bu anlayışın yarattığı bu toplumsal düzendir.”³¹¹ Bu düzende bireyin hakları, devletin bekası adına göz ardı edilir.

2.4.1. ALDOUS HUXLEY ve CESUR YENİ DÜNYA

2.4.1.1. Aldous Huxley’in Hayatı

1894’te Surrey’de, Godalming yakınlarında doğan Huxley, 1963’te California’da öldü. Yirmili yaşlarının başında şiirler ve kısa öyküler yazmaya başladı, ancak kendisinin edebî ürünün yerleştiren ilk romanı *Crome Yellow* (1921) oldu. Bunun ardından süratle *Antic Hay* (1923), *Those Barren Leaves* (1925) ve *Poinr Cointer Point* (1928) – Huxley’nin çağdaş toplumun kusurlar üzerine nükteli olmakla birlikte amansızca hüküm verdiği parlak, zekice yergiler – geldi. 1920’lerin büyük bölümünde Huxley İtalya’da yaşadı, oradaki yaşantılarının bir anlatımına *Along the Road*’da (1925) rastlanmaktadır.

İkinci dünya savaşına götüren yıllarda Huxley’in eseri tehlikeli bir biçimde denetim dışına savrulmakta olduğunu düşündüğü bir toplumun karışıklığına tepki olarak daha kasvetli bir nitelik aldı. En önemli eseri *Brave New World* (1932) ‘de yayımlanmıştır, Bilimsel ve maddi ‘ilerlemenin makineleştirici taraflarına karşı uyarıyordu. Barışçı roman *Eyeless in Gaza* (1936) gibi büyük düşünce romanlarına, *Music at Night* (1931) ve *Ends and Means* (1937) gibi başlıklar altında kitap olarak bir araya getirilen, ustaca ve son derece zekice bir dizi makale eşlik ediyordu.

Huxley 1937’de, ürünün doruğunda, California’da yaşamak üzere Avrupa’dan ayrılarak bir dönem Hollywood’da senaryo yazarı olarak çalıştı. Batı

³¹¹ Alexandre Vexliard, “Ütopya’nın Psikolojisi”, D.T.C.F. Felsefe Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, C. V, Ankara, 1967, s. 80.

kendini savaş için güçlendirirken, Huxley, dünyanın sorunlarını çözenin yolunun bireyi mistik aydınlanma sayesinde değiştirme saklı olduğunu giderek daha fazla inanmaya başladı.³¹²

2.4.1.2. Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya'sı

A. Huxley'in teknolojinin gelecekte toplumu nasıl yok edeceğini vurgulayarak, bilim ve teknolojiye karşı insanı uyarmak amacıyla yazdığı Yeni Dünyada yapay yöntemlerle üretilen insanlar, “alfa”, “beta”, “epsilon” adı verilen sınıflara ayrılmıştır. Hastalanmak ve ölmek yoktur. Yalnızca çalışma ve eğlence vardır, duygulanma ve düşünme söz konusu değildir. Kısaca bilimsel ve maddi ilerlemenin makineleştirici taraflarına karşı, daha 1930'lu yıllarda kaleme aldığı bu eserle Huxley, gelecekte insanların hangi tehlikelerle karşı karşıya olduğunu vurgular.

Başka bir ifadeyle, Romanın kurgusu Londra'da 26. yüzyılda geçmektedir ve distopik bir atmosfer mevcuttur. Romanda üreme teknolojisi, ojenik ve hipnopedi (uykuda öğretim) sayesinde toplum değiştirilmiştir. Aslında tanımlanan dünya bir ütopya olarak da gözükebilir, fakat ironik bir ütopya. Zira insanlık sağlıklı, teknolojik açıdan gelişmiş, savaşlar ve yoksulluk yok edilmiştir; tüm ırkların eşit olduğu ve herkesin mutlak olarak mutlu olduğu bir dünya vardır. Fakat ironik biçimde, tüm bu gelişmeler birey için çok önemli olan birçok değer yok edilmesi, kaldırılması ile başarılmıştır; aile, kültürel çeşitlilik, sanat, edebiyat, din ve felsefe artık yoktur. Ayrıca salt zevki önüne gelenle seks yapmada ve uyuşturucu kullanmada bulan toplum hazcı (hedonistik) bir topluma dönüşmüştür.³¹³ Huxley, insanlığın gelecekte böyle bir tehlike yaşayacağı kaygısını bu eseriyle gündeme getirmiştir.

2.4.1.3. Cesur Yeni Dünya'da Metaforlar

Uzak gelecekte, Dünya Denetçileri nihayet ideal toplumu yaratmışlardır. Tüm dünyaya yayılmış laboratuarlarda Genetik Bilimi insan ırkını kusursuzluğa ulaştırmıştır. Alfa-artı Mandarin sınıfından, ayak işlerini yapmak üzere tasarlanmış olan Epsilon-eksi yarı moronlara kadar insanlar, önceden belirlenmiş rollerine seve

³¹² Aldous Huxley, *Krom Sarısı*, (Çev. Berat Çelik) İthaki Yay., 1. Baskı, İstanbul, 2001, s. 1.

³¹³ Aldous Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, (Çev. Ümit Tosun) Papirüs Yay., İstanbul, 1999, s. 22–295

seve razı olmaları için yetiştirilir ve eğitilirler. Fakat Londra Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi'nde Bernard Marx mutsuzdur. Yalnızlık için duyduğu özlem, zorunlu cinsel özgürlüğün bitmek bilmeyen hazlarından duyduğu hoşnutsuzluk, kaçma duygusunu güçlendirir. Eski, ilkel yaşama biçiminin hala sürdürüldüğü az sayıdaki Vahşi Bölgelerinden birine yapacağı ziyaret derdine çare olmasa da dönerken beraberinde Londra'ya getirdiği 'vahşi', Teknik Uygarlığı farklı bir gözle değerlendirir, onlara neleri kaybettirdiklerini hatırlatır ³¹⁴ diyen Huxley, roman kurgusuyla önümüze serdiği ütopyasını, aynen diğer ütopyalarda olduğu gibi kendini daha iyi ifade edebilmek için metaforlar kullanmıştır. Bunun yanı sıra Huxley, ütopyasında hemen hemen baştan sona kadar metaforlardan yararlanmıştır da diyebiliriz. Ama Huxley'in kullandığı bütün metaforları işlemeye gerek yoktur. Konunun anlaşılmasını sağlayacak örneklerle yetinilmiştir.

Huxley, ilk olarak şu anki toplumun değiştiğini ve bunun nasıl yapıldığını anlatarak işe başlar. Yani Huxley, gücü elinde bulunduran Yeni Dünya sahiplerinin toplumdaki bireyleri üreme teknolojisi ile öjenik ve hipnopedi (uykuda öğretim) sayesinde toplumun değiştirildiğini söylemektedir. Değişimi yaparken de Yeni Dünya sahiplerinin bunu örgütlü bir şekilde yaptıklarını söylemekte ve bu örgütü de isimlendirerek metafor kullanmaktadır: "*Londra Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi.*"³¹⁵ Huxley'nin burada ifade ettiği, insanların daha doğarken mevcut şartların olumsuz sosyal değerlerine uyum sağlamak zorunda bırakıldıklarını belirtmeye çalışmasıdır. Bu uyum süreci adeta yapay bir ortamda (Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi) yapıyormuş gibi gösterilmeye çalışılmıştır.

Huxley, bu merkezi ve bu merkezde (Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi) çalışan görevlileri şöyle tasvir etmektedir: "*Zemin kattaki devasa oda kuzeye bakıyordu. Odanın kendisinin bütün tropik ısisına karşın pervazların ötesinde tüm yaz boyunca soğuk kalan ince sert bir ışıık; pencerelerden süzölüp aç gözlerle, üzerine kumaş örtölü bir figür, soğuktan titreyen soluk siluetli bir akademisyen arıyor, ancak yalnızca bir laboratuarın cam, nikel ve solukça parıldayan porselenini buluyordu. Kış donukluğuna yine kış donukluğu karşılık veriyordu. Elleri soluk ceset rengi lastik eldivenler giymiş işçilerin tulumları beyazdı. Işıık bir hayaletti,*

³¹⁴ Aldous Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 121–60.

³¹⁵ Huxley, *a. g. e.*, s. 23.

*donuk ve ölü. Sadece mikroskopların sarı gövdelerinden belli bir parlak ve canlı bir toz ödünc alıyordu, çalışma masaları boyunca cilalı tüplerin arasında uzun bir silsile halinde birbirini izleyen enfes çizgiler tereyağı gibi duruyordu.”*³¹⁶

Huxley, bu yapay merkezi (Kuluçka ve Şartlandırma merkezi), bütün değerlerden arınmış soğuk ve aç gözlü insanlara benzetirken, bu merkezde çalışanları (yani geçmişi yok edilmiş, bütün değerleri ortadan kalkmış bir toplum hayatına insanları uyarlamaya çalışanlara yardımcı olanlar) da aynı şekilde, bütün değerlerden arınmış duygusuz varlıklara benzetmiştir. Aslında Huxley’in bu merkezde çalışan akademisyenler diye tabir ettiği kişiler, mevcut düzene ayak uyduran ve hiçbir eleştiride bulunmayan düşünürlerdir. İnsanlık tarihinde, mevcut şartların olumsuzluklarını görüp, her zaman eleştiren düşüncelere rağmen, burada bunca olumsuzluklara rağmen hiçbir şekilde seslerinin çıkmadığı gibi onların da bu olumsuz şartlara ayak uydurmaları, bu düzene yardımcı olmaları eleştirilmiştir diyebiliriz.

Bu merkezde (Kuluçka ve şartlandırma Merkezi) yapılan işlem, kuluçka makineleri sayesinde toplumu oluşturacak bireyleri (alt-orta-üst sınıfına mensup olacak bireyler) döllemektir. Ayrıca bu yapılan işleme de tümüyle ‘Bakanovski İşlemi’ denmektedir. “Bakanovski işlemi, toplumsal istikrarın en önemli araçlarından biridir.”³¹⁷ “Tektip gruplarda standart erkek ve kadınlar. Küçük bir fabrikanın tüm çalışanları Bakanovskileştirilmiş tek yumurtanın ürünleri olabilir”³¹⁸ Bakanovski işleminde kısaca yapılan, Yeni Dünya toplumunu oluşturan bireyleri alt-orta-üst gibi istedikleri tarzda yetiştirmektedir.

Bunun yanında bu merkezde yetiştirilen bireyler üstünlüklerine göre sıralanarak Alfa adı verilenler dünya sahipleri ve Epsilonlar adı verilenler ise sömürülenlerdir: “Aynı zamanda yazgılarını belirleyip şartlandırıyoruz. Bebeklerimizi şişeden sosyalleşmiş insanlar olarak çıkarıyoruz, Alfalar ya da Epsilonlar olarak, geleceğin kanalizasyon işçileri ya da geleceğin... Geleceğin

³¹⁶ Huxley, *a. g. e.*, s. 23.

³¹⁷ Huxley, *a. g. e.*, s. 28.

³¹⁸ Huxley, *a. g. e.*, s. 28.

Dünya Denetçileri.”³¹⁹ Burada Alfalar en üst sınıfı temsil ederken, Epsilonlar en alt sınıfı temsil etmektedir.

Merkezde çalışan Beta’lar (işçiler) merkez görevlilerine (devlet memurları) benzetilmektedir diyebiliriz: “*Genç bir Beta-Eksi tamirci, elinde tornavida ve somun anahtarı.*”³²⁰

Huxley’ e göre bu Yeni Dünya’nın dışında kalan toplumdaki bireyler, en alt sınıfı temsil eden Epsilonlardan bile daha aşağı olarak görülür ve hatta ellerinden hiçbir iş gelmeyen aptallara benzetilmektedir: “*Epsilon işi bile yapamayacak kadar aptal oluyordu.*”³²¹

Huxley’e göre merkezde üretilen bireyler tamamıyla ne yapacaklarına dair daha doğarken şartlandırılır. Bu şartlandırmaya Hipnopedya denilir ve bu Hipnopedya toplumdaki sosyalleştirici yegâne güçtür. Yani “Tüm zamanların en yüce ahlaklandırıcı ve sosyalleştirici gücüdür.”³²²

Bu arada Huxley Hipnopedya’yı, sıvı balmumu damlalarına benzetmektedir: “*Hipnopedya daha çok sıvı balmumu damlalarına benzer, yapışan, kabuk başlayan, üzerine düştüğü şeye-kaya sonunda, kızıl bir kütleye dönüşene kadar-derinlemesine işleyen balmumu damlalarına.*”³²³

Huxley’e göre şartlandırma yoluyla yetiştirilen bireyler ilk olarak Yeni Dünya’nın en önemli silahı olan haz (erotizm) ile donatılırlar. Oyun adı altında bir araya getirilen çocuklar cinsellik normalmiş gibi gösterilmeye çalışılır ve buna isteksiz olanlar da ya uyarılır ya da cezalandırılır. Tabi bu oyuna da ‘erotizm oyunu’ adı verilmiştir: “Sadece bu küçük oğlan her zamanki erotik oyuna katılma konusunda biraz isteksiz.”³²⁴

Yeni Dünya’da duygusallığa ve aile içerisindeki samimi ilişkilere yer olmadığı gibi, özellikle annelik gibi önemli bir olguya da karşı çıkılır. Hatta Yeni Dünya için asıl ‘müstehcenlik’ budur diyen Huxley, evi (aileyi)bir tavşan deliğine benzeterek metafor kullanmaktadır:

³¹⁹ Huxley, *a. g. e.*, s. 36.

³²⁰ Huxley, *a. g. e.*, s. 36.

³²¹ Huxley, *a. g. e.*, s. 38.

³²² Huxley, *a. g. e.*, s. 52.

³²³ Huxley, *a. g. e.*, s. 52.

³²⁴ Huxley, *a. g. e.*, s. 57.

“Ev, fiziksel açıdan olduğu kadar ruhsal olarak da perişan durumdaydı. Ruhsal açıdan bir tavşan deliği, balık istifli bir yaşantının getirdiği sürtüşmeler yüzünden kavrulmuş, duygusallıktan kokuşmuş bir mezbelelik. Aile üyeleri arasındaki boğucu samimiyetler, delice müstehcen ilişkiler! Anne manyak bir şekilde çocuklarının üzerine titrerdi.”³²⁵

Yeni Dünya toplumdaki bireylerin doğması tamamıyla yapay üreme sonucu olduğundan evlilik söz konusu değil, annelik ve babalık gibi kavramlar da olamaz. Bu kavramların ortadan kaldırılmasının nedeni ise, toplumdaki her tür mutsuzluğun ve sapkınlığın nedeni olarak görülmesindendir. “Dünya babalarla doluydu –o yüzden de mutsuzlukla doluydu; dünya annelerle doluydu –yani sadizmden namusa kadar uzanan bin bir türlü sapıklıkla doluydu; erkek ve kız kardeşlerle, amcalar ve halalarla doluydu –yani delilik ve intiharla doludur.”³²⁶

Huxley Yeni Dünya’da anneler ve babalar, erkekler ve kız kardeşler, kocalar, karılar, âşıklar, tekeşlilik ve romantizm olmadığı için bütün bunları dar bir kanala benzetmektedir: “Aile, tekeşlilik, romantizm. Her yerde bir özel hayat, her yerde bir ilgi odaklanması, itki ve enerjinin dar bir kanala yönlendirilişi.”³²⁷ Huxley’e göre Yeni Dünya’da cinsellik, normal görüldüğünden kadınlar bir et parçasından baksa bir şey değillerdir. Kadınların da bundan şikâyetçi olduğu da söylenemez diyen Huxley, kadınları koyun eti’ne benzetmektedir: “Burada onunla birlikte ol, orada onunla birlikte ol. Koyun eti misali. İyice koyun etine indiriyorlar onu.”³²⁸

“İstikrar, toplumsal istikrar olmadan uygarlık olmaz. Bireysel istikrar olmadan da toplumsal istikrar olmaz.”³²⁹ Huxley, ‘bunun içindir ki Yeni Dünya’da toplumsal düzenin varlığı istikrarlı olmasına bağlıdır’ diyerek istikrarı bir makineye benzeterek metaforla dile getirir: “Makine işler, işler ve işlemeye devam etmelidir sonsuza dek. Hareketsiz kalırsa ölüm demektir.”³³⁰

³²⁵ Huxley, a. g. e., s. 64.

³²⁶ Huxley, a. g. e., s. 66.

³²⁷ Huxley, a. g. e., s. 67.

³²⁸ Huxley, a. g. e., s. 74.

³²⁹ Huxley, a. g. e., s. 70.

³³⁰ Huxley, a. g. e., s. 71.

Yeni Dünya dışında kalan yerlerde yaşayanlar ‘Vahşi’ olarak nitelendirilirken³³¹ bu bölgelerde yaşayan herkesin yaptıkları her şey de anormal olarak görülmektedir.³³² Böylece kendileri dışındakileri hiçbir şekilde hoş görmezler.

Huxley’e göre Yeni Dünya’da ‘eski’nin asla yeri yoktur. Eskiye dair her şey, yeni olan bireylere asla verilmez. Tıpkı yırtılan eski elbiseler yamanmak yerine atıldığı gibi: “Eski elbiseleri daima çöpe atarız. Atıp kurtulmak onarmaktan iyidir.”³³³ Çünkü ‘yeni’ refahtır. ‘yama’ ise refah değildir. Ne kadar çok yama olursa o kadar az refah olur.³³⁴ Başka bir ifadeyle yama yani onarmak, anti sosyalliğin göstergesidir.

Huxley’e göre Yeni Dünya’da herkes çalışır, boş durmak zordur. Boş vakitlerde bireyler düşünmesinler diye bir madde kullanmaya alıştırmışlardır. Bu madde insana her şeyi unutturur ve buna ‘soma’ (bugünkü tabiriyle ‘esrar’) denir: “Şimdilerde –gelişme işte budur- yaşlı insanlar çalışıyor, çiftleşiyor, keyiften başlarını kaldıracak zamanları yok, oturup düşünecek tek bir saniyeleri yok, ya da olur da elle tutulur meşgalelerin ortasında küçük bir zaman boşluğu açılırsa o zaman da soma yardıma koşar, şahane soma, yarım gramı yarım tatil, bir gramı bir hafta sonu, iki gramı muhteşem doğuya bir yolculuk, üç gramı ayda karanlık bir edebiyattır; dönünce kendilerini boşluğun diğer tarafında bulurlar, bir oynaşmadan diğerine koştururlar, taş gibi kızın birinden diğerine bir elektro-manyetik Golf Sahası’ndan diğerine...”³³⁵

Huxley’e göre Yeni Dünya’daki herhangi bir bireyin hissetmesi, (düşünmesi) toplumun sendelemesine yani toplumun tehlikeye düşmesi olarak görülmektedir: “Birey hissederse, topluluk sendeler.”³³⁶ Çünkü kurulu olan bir düzenin dışına çıkabilmenin tek yolu içinde bulunan mevcut düzen üzerine kafa yormaktır. Kafa yorulduğu takdirde ise birçok yanlışlıkların farkına varılacağından bu da büyük bir tehlike olacaktır. Başka bir ifadeyle Yeni Dünya’da davranış bozukluğu, (düşünmek, hissetmek) en tehlikeli ve en büyük sorundur. Dolayısıyla Yeni Dünya’da uyumsuz

³³¹ Huxley, *a. g. e.*, s. 77.

³³² Huxley, *a. g. e.*, s. 165.

³³³ Huxley, *a. g. e.*, s. 78.

³³⁴ Huxley, *a. g. e.*, s. 82.

³³⁵ Huxley, *a. g. e.*, s. 86-87.

³³⁶ Huxley, *a. g. e.*, s. 132.

davranışlarda bulunan kişi bütün bir toplumu olumsuz yönde etkileyeceğinden, toplumun selameti için bu kişi derhal tasfiye edilir.

Huxley'e göre Yeni Dünya' da üst sınıftaki insanların alt sınıftaki insanlara benzemesi ya da ilişkiler kurması aşağılık olarak görülmektedir. Alt sınıfların üyeleriyle kurduğu ilişkiler de üzücü bir şekilde algılanır.³³⁷ Huxley'e göre alt sınıflar, sayıca üstün olduklarından siyah karınca sürülerine benzetilmektedir: “*Alt sınıflar, siyah karınca sürüleri gibi kıpırdaşarak tek raylı istasyonuna yaklaşmaktaydılar.*”³³⁸ Böylece Yeni Dünya'da katı bir ayrımı karşımıza çıkar.

Huxley'e göre Yeni Dünya'daki tasarlanan bütün bu kusursuz işleyişe rağmen bazen sorunlar oluşmuyor değil. Yani Yeni Dünya'nın bütün şartlandırmalarına tepki vermeyen insanlar (yenidünyanın direttiklerini kabul etmeyen insanlar) da olabilir. Bu sebeple Huxley'e göre bu insanlar, tepki vermeyen gergedanlara benzetilmektedir: “*Bir gergedana hiçbir numara öğretemezsin.*”³³⁹ Başka bir ifadeyle: “*Bazı insanlar gergedana benzerler; şartlandırmaya gerektiği gibi tepki vermezler.*”³⁴⁰

Huxley'e göre Yeni Dünya dışında Vahşi Ayrık bölgesinde yaşayan insanlar ise, Yeni Dünya'daki insanları şehvet düşkününü, eşi benzeri olmayan bir yılanla benzetmektedirler: “*Bir adam durmadan gülümseyebilir, ama yinede yılanın biri olabilir. Vcdansız, hain, şehvet düşkününü, eşi benzeri olmayan bir yılan.*”³⁴¹

Huxley, yoğun³⁴² bir metaforik dil kullanmıştır. Örnek olması bakımından şehvetle ilgili yaptığı betimlemeye bakılabilir:

“*Ne kokarca, ne de kirlenmiş at, böyle gürültücü bir iştahla şehvetlenir. Üst tarafı kadın olsa da, belden aşağısı Kentauros'tur. Tanrı mirasıdır belden yukarısı. Altıysa zebaniler mekânı. Cehennem orada, karanlık ve sülfür kuyusu da, yanar kuyu, durmadan, haşlar, leş kokar ve ölüm; ayıp, utanmanız yok mu hiç, ayıp, iğrenç, iğrenç! Biraz misk kedisi yağı ver bana, sevgili eczacı, hayal gücüm tatlansın.*”

³³⁷ Huxley, a. g. e., s. 97.

³³⁸ Huxley, a. g. e., s. 107.

³³⁹ Huxley, a. g. e., s. 125.

³⁴⁰ Huxley, a. g. e., s. 125.

³⁴¹ Huxley, a. g. e., s. 179.

³⁴² Huxley, a. g. e., s. 255.

Vahşi Ayırık bölgesinden gelen tabiri caizse bir vahşi, mutluluğu ‘sahte’liğe benzeterek, Yeni Dünya’daki ilişkileri özetler niteliktedir: “*Mutsuzluğu, burada yaşadığın sahte, yalancı mutluluğa yeğlerim.*”³⁴³

Görüldüğü üzere Huxley, hem Teknik Uygarlık insanları ile Uygarlık dışı insanlar arasındaki derim uçurumu hem de Teknik Uygarlık’ın insanlara neler kaybettirdiklerini roman kurgusuyla gözler önüne sererken direkt anlatım yerine dolaylı anlatım yolunu seçmiştir.

2.4.2. GEORGE ORWELL ve 1984

2.4.2.1. George Orwell’in Hayatı

Büyük Britanya İmparatorluğunun bir dominyonu olan Hindistan’da 1903 yılında doğan Eric (George Orwell), 1950’de Londra’da ölür. Aile 1907’de İngiltere’ye döner, Orwell 1917’de Eton’a girer, orada yayınlanan çeşitli okul dergilerinde sürekli olarak yazıları çıkar. 1922 ile 1927 arasında, o tarihte yine bir Büyük Britanya sömürgesi olan Birmanya’da (bugünkü adıyla Myanmar) imparatorluğun Hindistan Emniyet İdaresinde çalışır. İlk romanı olan *Burmese Days* (Birmanya Günleri, 1934) o yıllarda yaşadıklarından esinlenerek kaleme aldığı bir yapıttır. Bunun arkasından yıllarca süren bir yoksulluk dönemi gelir. Paris’te iki yıl geçirdikten sonra İngiltere’ye geri döner ve bir yandan sırasıyla özel öğretmenlik, kitapçı dükkânı tezgâhtarlığı gibi işler yaparken öte yandan da pek çok süreli yayında eleştiri ve makaleleri çıkar. *Down and Out in Paris and London* (Paris ve Londra’da Beş Parasız) başlıklı kitabı 1933’te yayımlanır. Toplumcu ve barışçı hareketlere öncülük eden yayıncı ve yazar Victor Gollanez tarafından 1936 yılında Lancashire ve Yorkshire’de işsizliğin çok yoğun olduğu bölgeleri gezip incelemekle görevlendirilir. 1936 sonlarında İspanya’ya giderek Cumhuriyetçiler safında yer alır ve orada yaralanır. *Homage to Catalonia* (Katalonya’ya Selam, 1938) İspanya iç savaşını anlatır. 1938’de bir hastaneye kaldırılır ve tarihten sonra sağlığı hiçbir zaman düzelmez. Fas’ta altı ay geçirir e orada *Coming up for Air* (1939) adlı geçmişe özlemiyle savaş ve nazizm tehdidi altında gördüğü gelecekle ilgili tedirginliğini anlatan kitabını yazar. İkinci Dünya Savaşı sırasında sivil savunmada görev alır ve 1941-1943 arasında BBC’nin dış haberler servisinde çalışır. Tribune gazetesinin

³⁴³ Huxley, *a. g. e.*, s. 235.

yazın bölümü sorumlusu olarak sürekli bir politika ve yazım yorumları sayfası hazırlar. Bununla aynı zamanda önceleri Observer, sonra Manchester Evening News gazetelerinde de çalışır. Tek siyasi simgesel yapıtı olan Animal Farm (Hayvanlar Çiftliği) 1945'te yayınlanır; kendisine dünya çapındaki ününü kazandıran, Niten Eighty-Four (Bin Dokuz Yüz Seksen Dört, 1949) olur.³⁴⁴

2.4.2.2. George Orwell'in 1984'ü

Orwell 1984'te, bilim ve teknikteki ilerlemenin ve tek partili bir düzenin baskıcı rejimini çıkarına çalıştığı zaman ne tür felaketlerin doğacağını ortaya koymaya çalışmıştır.

1984'te, tıpkı Yeni Dünya'da olduğu gibi, duygusal hayat, aile, bireysel yetenekler ve geleneksel toplumsal normlar tümüyle ortadan kalkmıştır. İnsanlar arasında güven duygusu kalmamıştır. Toplumsal hayat içindeki her türlü iş ve etkinlik partinin denetimi altındadır. Her şeyi partinin başı olan "koca ağabey" yönetir; ondan habersiz hiçbir iş yapılmaz. Çünkü her yerde 'koca ağabey herkesi gözetliyor.'

1984'te, ileri boyuttaki teknik araç ve gereçlerden yararlanılarak kurulmuş olan son derece sert ve despotik bir anlayış karşımıza çıkmaktadır. Bu toplumda geçmiş yoktur. Gelecek ise, koyulan yeni kurallarla çizilmiştir. Bütün kuralları koyan ve onları denetleyen 'koca ağabey'dir. Toplumda suç işleyenler ortadan kaldırılır. Bu yöntemle herkes yeniden bağlı duruma getirilmiştir. Düşünmek en büyük suçtur bu toplumda. Bu toplumun çoğunluğunu oluşturan ayak takımı (alt sınıf) ise, gününbirlik yaşayan, her şeyden habersiz düşüncesiz yığındır.

1984, Winston Smit adlı birinin yaşadıkları etrafında ele alınmıştır. Winston Smit Gerçek Bakanlığı denen devlet bünyesinde çalışmaktadır. Düşünmenin en büyük suç olduğu bu toplumda, Winston Smit, yavaş yavaş bu düzenin yanlışlıkları üzerine düşünmeye başlamıştır. Fakat en sonunda düşünce polisleri tarafından yakalanarak aynen diğerleri gibi ortadan kaldırılmıştır.³⁴⁵

³⁴⁴George Orwell, Paris ve Londra'da Beş Parasız, (Çev. Z. Zühre İlkelen) İthaki Yay. İstanbul, 2004, s.1.

³⁴⁵ Bkz. George Orwell, *Bidokuzyüzseksendört*, (Çev. Haldun Derin) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1. Basım, Ankara, 1985, s. 1-300.

Huxley’de olduğu gibi Orwell da bu eserinde, gelecek üzerine korkularını dile getirerek insanları, modern dünyanın tehlikeleri üzerinde düşünmeye yöneltmek istemiştir.

2.4.2.3. 1984’te Metaforlar

George Orwell, ‘Koca Ağabey Sizi Gözetliyor’ diyerek söze başladığı anti-ütöpik romanı, totaliter bir merkezi tek Parti’nin yönetiminde korku, propaganda ve beyin yıkama ile halk manipüle edilerek Düşünce Polisleri tarafından her an yakalanma korkusu altındaki insan hayatını konu edinir. Orwell, anti-ütöpik ütopyasını bir roman tadında bize sunarken, anlatımın daha etkili olması bakımından diğer ütopya yazarları gibi çoğu kez metaforlardan yararlanmıştır.

1984’te ilk olarak karşımıza çıkan elbette romanda söze başlarken kullanılan ‘Koca Ağabey Sizi Gözetliyor’ metaforu olacaktır. Koca Ağabey her yerdedir, hangi tarafa kımıldarsanız kımıldayın peşinizi bırakmaz. Koca Ağabey, bu toplumdaki en büyük tek güçtür çünkü her yerde, “Koca Ağabey Sizi Gözetliyor.”³⁴⁶

Koca Ağabey’in her yerde olduğunu şu cümleler daha iyi açıklar umuyorum, “cebinden yirmi beş sentlik madeni para çıkardı. Onda dahi, minimini kabarık harflerle aynı şiarlar yazılı idi. Öbür yüzünde, Koca Ağabey’in başı vardı. Gözler, paranın içinden bile, insanı takip ediyordu. Paralarda, pullarda, kitap kaplarında, bayraklarda, yaftalarda, sigara paketinin sargısı üzerinde – her yerde, daima insanı gözetleyen gözler, kuşatan ses. İster uyur, ister uyanıkken; ister çalışır, ister yemek yerken; ister ev içinde, ister açık havada; ister hamamda, ister yatakta olsun – kurtuluş yok. Kafatasınızın içindeki birkaç santimetre küpten gayri şeye sahip değilsiniz.”³⁴⁷

Ve Orwell’e göre, Koca Ağabey gözetleme işi yaparken donuk bir aynaya benzetilen görüntü ya da ses cihazı denilen ‘Telescreen’ ile yapar. Bu cihaz ham sesleri alır, hem de yayın yapar. ‘Telescreen’ denilen cihaz, evlerde, sokaklarda, iş yerlerinde, kısaca hayatın her alanındaadır. Onu kapatamaz ya da ondan kaçamazsınız, “*donuk aynaya benzer, beyzi bir metal levha idi. Ses oradan geliyordu. Telescreen*

³⁴⁶ Orwell, *Bindokuzyüzseksendört*, s.1.

³⁴⁷ Orwell, a.g.e., s. 27.

*adı verilen bu aleti ancak yarı yarıya kısılabilirsiniz. Fakat tamamıyla kapatma imkânı yoktur.”*³⁴⁸

Orwell’e göre her an takip edilme ve yakalanma korkusuyla geçen bir hayatta Telescreenlerden küçük bir olasılık kaçabilirsiniz. Bunun yanında, belki de en korkutucusu; düzene karşı her türlü karşıt duygular beslediğiniz an sizi alıkoyan birileri de vardır. Bu birileri de Telescreen’ler gibi hemen hemen her yeredirler. Bunlar ‘Düşünce Polisleri’dir, “şu sıra gözetlenmediğini bilmeye bittabi imkân yoktu. Birini takip için Düşünce Polisi ne kadar zamanda bir yahut hangi usule göre fiş sokardı? Buna dair ancak tahmin yürütülebilirdi. Herkesin devamlı olarak gözetlendiği dahi kabul edilebilirdi. Ama herhalde, takip için diledikleri vakit fiş sokabiliyorlardı. Çıkardığınız her sese kulak misafiri olunuyor, karanlıktaki hareketlerden gayrisi takip ediliyor, farz ederek yaşamak zorunda idiniz, öyle yaşıyordunuz. Bu alışkanlık içgüdü haline gelmişti.”³⁴⁹ Çünkü böyle bir düzende en büyük suç düşünce suçudur. Orwell, düşünce suçunu ölümün kendisine benzetmektedir, “*düşünce suçu ölüme sebep olmaz: Düşünce suçu ölümün ta kendisidir.*”³⁵⁰

İnsanlığın var oluşundan beri dünya üç çeşit sınıfa bölünmüştür. Düzenin devamı için, bu bölünme temel şarttır. Çünkü “bu sınıf birbirine ihtiyaç duyar ve birbirini dengeler’ anlayışında olan Orwell konuyu şöyle açıklamaktadır:

*“Tarihin kaydettiği zaman boyunca, ihtimal ki Cilalı Taş Çağının sonundan bu yana, dünyada üç çeşit insan yaşamıştır: Üstegelenler, Ortahalliler, Aşatabaka. Bunlar, birçok şekillerde tali bölümlere ayrılmışlar, birbirlerinden farklı sayısız adlar taşımışlar, birbirine nispetle gerek sayıları, gerek takındıkları tavır, çağdan çağa değişmiş; ama toplumun esas bünyesi hiçbir vakit başkalaşmamıştır. Pek büyük karışıklıklardan, geri çevrilemez gibi görünen değişikliklerden sonra dahi, aynı kalıp varlığını her zaman yeni baştan duyurup, muhafaza etmiştir. Tıpkı muavezene çarkının bir yöne ya da öbürüne doğru ne derece itilirse itilsin, daima dengeye avdet etmesi gibi.”*³⁵¹

³⁴⁸ Orwell, a.g.e., s. 1-2.

³⁴⁹ Orwell, a.g.e., s. 2-3.

³⁵⁰ Orwell, a.g.e., s. 28.

³⁵¹ Orwell, a.g.e., s. 209-210.

Orwell'e göre, bu toplumun yüzde 85'ni oluşturan 'Ayaktakımı' olarak nitelendirilen, hiçbir işe yaramayan, günübürlük yaşayan, umutsuz ve düşüncesiz alt-sınıftan insanlar vardır. Ama ihtimaldir ki böyle bir düzeni olsa olsa bu Ayaktakımı ortadan kaldıracaktır. Orwell, Ayaktakımı'nın nüfusun çoğunluğunu oluşturduğundan oğul arılarına benzeterek metafor kullanmaktadır:

*"Beklenecekse ümit, ayaktakımından beklemek gerekirdi. Zira partiyi yok edecek kudret zamanla olsa olsa oradan; Okyanusya nüfusunun yüzde 85'ini teşkil eden, yüzlerine kimsenin bakmadığı, oğul arısı gibi yığınların arasından doğabilirdi."*³⁵²

İşte Orwell'e göre Devrim, ancak bu halk yığınları arasından doğabilirdi. Devrimin olabilmesi için de bu çoğunluğun sadece kendi kuvvetlerinin farkına varmaları yeterdi. Farkına varıldı mı karşısında kimse duramazdı. Nitekim Orwell, üst sınıfın bu alt sınıf tarafından alaşağı edilmesini tıpkı bir beygirin bir sineği silkelemesine benzeterek metafor kullanmaktadır, *"ama kendi kuvvetini her nasılsa farkına varabildi mi, ayaktakımının tertip kurmaya ihtiyacı yoktu. Sadece şahlanmaları, beygir sinek silkelere gibi, silkelemeleri lazımdı. Dileseler, yarından tezi yok, partiyi paramparça edebilirlerdi."*³⁵³

Bununla birlikte ayaktakımını hayvan gibi itaat eden yarattıklara benzeten Orwell, ayaktakımının devrimi gerçekleştirmeye de idrakleri yetmeyeceği kanısındadır:

*"Aynı zamanda ikilidüşüm umdelerine sadık kalan parti, ayaktakımını, birkaç basit kaidenin uygulanması ile hayvan gibi itaat altında bulundurulması gereken, doğuştan aşağı makule yarattıklar olarak gösteriyordu."*³⁵⁴

Çünkü Orwell ayaktakımını, salınan başıboş sığırlara benzetmektedir, *"Arjantin ovalarına salınan sığırlar gibi başıboş bırakılmakla, kendilerine tabii gelen, bir bakıma atalarından örnek alınma bir yaşama tarzına geri dönmüşlerdi."*³⁵⁵

³⁵² Orwell, a.g.e., s. 71.

³⁵³ Orwell, a.g.e., s. 72.

³⁵⁴ Orwell, a.g.e., s. 73.

³⁵⁵ Orwell, a.g.e., s. 73.

Bu nedenle kendilerinden hiçbir şey beklenmeyen ayaktakımı tıpkı hayvanlar gibi hürdürler, “*ayaktakımı ile hayvanlar hürdüler.*”³⁵⁶

Orwell’e göre Dünya, üç büyük devlet şeklinde bölünmüştür. Bu üç büyük devlet, Okyanusya, Avrasya ve Doğu Asya’dır. Bu üç-devlet her daim savaş halinde olduğu gibi kullanılan araç-gereçler teknik bakımından da çok gelişmiştir. Hatta o kadar gelişmiştir ki, Orwell harp gemilerini, yüzer kalelere benzetmektedir, “*hareket kabiliyetli, kolay örselenir harp gemileri de, yerini batırılması hemen hemen imkânsız Yüzer Kalelere bırakmıştır.*”³⁵⁷ Bu üç-üstün devlette toplum düzeni aynıdır. Üçü de aynı felsefe üzerine inşa edilmiştir. Orwell, bu üç-üstün devletin benzerliklerini belirtirken kullandığı metaforunda, üç-üstün devleti Mısır Firavunlarının mezarları olan piramitlere benzeterek ortaya koymaktadır, “*hepsinde ehrama (Mısır firavunlarının mezarlarına verilen isim) benze aynı bünye; yarı-Tanrı bir öndere aynı tapınma; sürekli harbin yaşattığı ve o uğurda yaşayan aynı iktisadi düzen vardır.*”³⁵⁸ Orwelle’e göre üç-üstün devlet, birbirlerini fethedemedikleri gibi, fethetmekte de menfaatleri yoktur. Bilakis, çatışmış olarak kalmak daha çok işlerine yarar. Orwell, birbirlerini desteklemeleri anlamında üç-üstün devleti, üç ekin demeti’nin birbirlerini desteklemesine benzetmektedir, “*üç ekin demeti gibi birbirlerine desteklik ederler.*”³⁵⁹ Ya da Orwell’e göre üç-üstün devletin yaptığı savaşlar, eskiden yapılan savaşlarla karşılaştırıldığında tam bir sahtekarlıktır, “*binaenaleyh, evvelki savaşların ölçülerine göre hüküm verirsek, savaş sahtekarlıktan ibarettir.*”³⁶⁰

Başka bir ifadeyle Orwell’e göre üç-üstün devletin birbirleriyle yaptığı savaş, bir nevi danışıklı yapılan savaştır. Yani Orwell üç-üstün devletin arasındaki savaşı birbirlerine zarar vermeyen, geniş getiren hayvanlara benzetmektedir, “*boynuzları birbirine zarar vermeyecek bir açıda takılı bazı geniş getiren hayvanlar arasındaki kavgalara benzer.*”³⁶¹

³⁵⁶ Orwell, a.g.e., s. 74.

³⁵⁷ Orwell, a.g.e., s. 203.

³⁵⁸ Orwell, a.g.e., s. 205.

³⁵⁹ Orwell, a.g.e., s. 205.

³⁶⁰ Orwell, a.g.e., s. 207.

³⁶¹ Orwell, a.g.e., s. 207.

Kısaca söylemek gerekirse, Orwell'in tasarladığı bu antik-ütöpik devlet düzeninin sürekliliğini koruması; savaşın, köleliğin ve cahilliğin her daim var olmasına bağlıdır. Çünkü bu düzende, 'savaş barıştır, hürlük köleliktir ve cahillik kuvvettir.'

Yukarıda baktığımız olumlu ütopyalarda karşımıza çıkan, cennete duyulan özlemin bir göstergesidir. Ayrıca Karşı Ütopyalar diye nitelendirilen ütopyalar ise bu cennetin aksine, insanları tehlikelerle bekleyen bir geleceğin olduğu konusunda uyarmaktadır. Bu tehlike, bir yandan makineleşen bir toplumda insanın duygu, düşünce ve değer sistemlerinin yok olup gitmesidir. Öte yandan, insan özgürlüklerinin, demokratik hakların kurulacak bir despotik devlet tarafından yok edilmesidir. Bu ütopyaların amacı, insanları bu türden tehlikeler için önceden uyarmaktır. Tabi ki tüm bu ütopyalarda dikkat çekici bir yön de en önemli anlatım modellerinden biri olan metafor sanatının kullanılmasıdır.

SONUÇ

Ütopyalar, mevcut düzenlerin despotik tavrına karşı çekilmiş isyan bayraklarıdır. Bu isyan bayraklarının altında, insanların tüm bir uygarlığı yok edip, yerine sil baştan adil bir düzen hayalleri yatar. Du Guard'ın deyişiyle, 'Baştan her şeyi parçalamak gerek. Bu dünya biraz olsun doğru dürüstlük getirebilmeden önce, kahrolası uygarlığımız toptan gitmeli.' Bu sebeple Devlet, Medine'tül Fazıla, Utopia, Güneş Ülkesi ve Yeni Atlantis isimli ütopyalar, çekilmiş isyan bayrakların bir göstergesi ve yaşanılabilir dünya için kurulan hayallerin dışavurumudur. Fakat tüm bu ütopyalar, dünyaya ne doğru dürüstlük getirebildi ne de bütün bir uygarlığı parçalayıp yok edebildi. Sadece yaşanılabilir bir dünya düşüncesini hayallerde var etti.

Uygarlığımıza doğruluk ve dürüstlük egemen olmadığı gibi, insanlık artan bir şekilde daha da acımasızlaşmaya devam etmiştir. Bilim ve teknoloji alanlarında ilerlemiş günümüz dünyasının insanlar üzerindeki olumsuz etkilerine karşı birer uyarıcı mahiyetteki Cesur Yeni Dünya ve 1984 isimli ütopyalar artan acımasızlığı dile getirmiştir.

Gerek olumlu gerekse karşı ütopyaların, zihinsel tasarımlar olarak karşımıza çıkmışlardır. Elbette bu tasarımlar, öncelikle zihinde oluşur. Zihinde oluşan bu tasarımlar, öyle ya da böyle bir şekilde kendisini dışı vurma ihtiyacı hisseder.

Metafor, düşünürlerin düşüncelerini dile getirirken, kendilerini daha iyi ifade etmek, anlaşılacak ve muhataplarının daha iyi anlayabilmesi adına başvurdukları bir söz sanatıdır. Her ne kadar bütün bilimlerde bu söz sanatı olmaksızın, düşünürlerin düşüncelerini dile getirmeleri olanaksız değilse de, özellikle felsefi konularda bu söz sanatının yardımı alınmadan ifadelerin anlaşılmasının hiç de kolay olamayacağı açıktır.

Söz gelimi metaforlarla anlatım biçimi, daha ilkçağ filozoflarınca kullanılmaya başlanmış ve bu gelenek günümüze değin sürmüştür. Aynı şekilde bu düşünürlerden ve aynı zamanda ütopya yazarlarından olan Platon, Farabi, More, Campanella, Bacon, Huxley ve Orwell da görüşlerini ele alırken, edebi sanatlardan yararlanma yolunu denemişler, düşüncelerini metaforla izaha özen göstererek; metaforlarla anlatımı, düşünceyi ifade sanatı olarak kullanmışlardır. Başka bir

ifadeyle, düşünce tarihindeki filozofların çoğunda olduğu gibi, ütopya yazarları da düşüncelerinin amacına ulaşması ya da yerini bulması maksadıyla metafor sanatından yararlanmışlardır.

Platon, hem siyasal hem de felsefî görüşlerini metaforla izah ederek, anlaşılması zor görüşlerin anlaşılmasını sağlamış, idealist felsefenin daha somut bir biçimde ifadesini mümkün kılmıştır.

Farabi, Platon'dan etkilenecek, içinden çıktığı medeniyetin verileriyle beslenerek, Doğu'nun ve Batı'nın sentezlemesini bir ütopyada üstelik metaforik bir dille başarmıştır.

Thomas More, adalete ve dürüstlüğe olan tutkusunu, yaşadığı toplumda karşılığını göremeyince, gönlündeki idealin peşine düşmüş, dünyada göremediğini zihinde tasarlamış, zihin dışındaki dünyanın açmazlarını, ahlaksızlığını, düzenbazlığını, sahtekârlığını, Utopia'sında yer etmek istemiş ama konjonktürün realitesini yenememiş, idealizmin bedelini canıyla ödemiştir.

Tomasso Campanella, düşünceleri uğrunda, hayatının yirmi yedi yılını türlü işkencelere uğraya uğraya hapislerde geçirmiş, Platon'un Devlet'i, Thomas More'un Utopia'sı çizgisinde, toplum yararını bireyinkiyle bağdaştırıp, eşitlikçi bir düzen tasarısını Güneş Ülkesi adlı ütopyasıyla metaforik bir dil kullanarak ifade etmiştir.

Francis Bacon, Yeni Atlantis ile Modern bilimsel ruhun doğumuna yataklık eden bir çağı temsil eder. Politik Felsefe üzerine ütöpik bir çalışma olan Yeni Atlantis'te Bacon, sembolik bir adada yaşayan bir halkın yaşamını anlatır. Yeni Atlantis, ütöpik devlet teorilerinin etkisinde kalmış olmakla kalmaz, aynı zamanda onlardan, teknik açıdan çağının ilerisinde olmakla da ayrılır.

Aldous Huxley, teknolojik açıdan gelişmiş bir dünya ile bunun dışında kalan dünya arasındaki derin uçurumu ortaya koyarak, her türlü değerin ortadan kalktığı gelişmiş bir dünyanın insanlar üzerindeki olumsuz etkilerine karşı insanlığı Cesur Yeni Dünya ile uyarmıştır.

George Orwell 1984'te totaliter devlet kontrolünün ne denli tehlikeli olduğunu vurgulamış, insanlığı bu tür baskıcı rejimlerin tehlikelerine karşı uyarmıştır. Üstelik bunu metaforik bir dille yapmıştır.

KAYNAKLAR

- AKARSU, Bedia, *Felsefi Terimler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1975.
- ARABİ, İbn'ül, *Fütuhat*, (Çev. Nihat Keklik) Edebiyat Fak. Yay., İstanbul, 1980.
- ARİSTOTELES, *Politika*, (Terc. N. Berkes) M.E.B. Yay., İstanbul, 1944.
- AUGUSTİNUS, *Tanrı Devleti'nden Seçilmiş Parçalar*, (Çev. Mete Tunçay) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 1. Baskı, İstanbul, 2006.
- AYDIN, Ayhan, *Düşünce Tarihi ve İnsan Doğası*, Alfa Yay., İstanbul, 2000.
- Bacon, Francis, *Yeni Atlantis*, (Çev. Hamit Dereli) Akyüz Yay. 2. Basım, İstanbul, 2002.
- BANARLI, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyat Tarihi*, M.E.B., İstanbul, 2001.
- BASSLER, William G., "Thomas More", *Vital Speeches of the Day*, 1998, Vol. 64, Issue 10, pp. 317–320.
- BATUHAN, Hüseyin, "Sosyal Öğretilerde Mythos ve Ütopya", *Felsefe Arkivi*, 1962, 13. Sayı, s. 87–102.
- BERGSON, Henry, *Ahlak ile Din*, (Çev. M. Karasan) M.E.B. Yay., Ankara, 1949.
- BEZEL, Nail, *Yeryüzü Cennetleri Kurmak (Ütopyalar)*, Say Yay., İstanbul, 1984.
- BOLAY, Süleyman Hayri, *Felsefeye Giriş*, Ankara, 2004.
- BREHİER, Emile, *Felsefe Tarihi*, M.E.B. Yay., İstanbul, 1969.
- CAMPANELLA, Tomasso, *Güneş Ülkesi*, (Çev. Vedat Günyol, Haydar Kazgan) Sosyal Yay., 1. Basım, İstanbul, 1985.
- CASSİER, Ernest, *Devlet Efsanesi*, (Çev. N. Anat) Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
- CEVİZCİ, Ahmet, *Aydınlanma Felsefesi*, Livane Matbaası, Bursa, 2002.
- _____, *İdealar Kuramı*, Gündoğan Yay., 2. Basım, Ankara, 1990.
- _____, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, Asa Kitabevi, Bursa, 2001.
- _____, *Ortaçağ Felsefe Tarihi*, Asa Kitabevi, 1. Basım, Bursa, 1999.
- _____, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul, 2002.

- _____, *17. Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, Asa Kitabevi, Bursa, 2001.
- CIORAN, E. M., *Tarih ve Ütopya*, (Çev. Haldun Bayrı) Metis Yay., İstanbul, 1999.
- ÇEÇEN, Anıl, *Adalet Kavramı*, Gündoğan Yay., Ankara, 1993.
- ÇİÇEK, Hasan, “*Kadim Üç Felsefe Problemi Bağlamında Mevlana’nın Mesnevi’sinde Metaforik Anlatım*”, AÜİF., Dergisi, Sayı: 1, Ankara, 2003.
- DESCARTES, *Felsefenin İlkeleri*, (Çev. M. Karasan) M.E.B. Yay., Ankara, 1946.
- ERTUĞRUL, Güliden, *Adous Huxley’in Ütopik Dünyası*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum, 1977.
- FAHRİ, Macit, *İslam Felsefesi Tarihi*, (Çev. Kasım Turhan) İklim Yay., İstanbul, 1987.
- FARABİ, *Erdemli Şehir*, (Terc. N. Danışman) Edebiyat Fak. Yay., İstanbul, 1950.
- _____, *İdeal Devlet*, (Çev. Ahmet Arslan) Vadi Yayınları, İstanbul, 2004.
- _____, *Mutluluğun Kazanılması*, (Çev. Ahmet Arslan) Şehir Yay., İstanbul, 2000.
- FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, *Türkiye Harsi ve İctimai Araştırmalar Derneği Dergisi*, Sayı: 60, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1965.
- GAZALİ, *İhya-u Ulum’id-Din*, (Terc. A. Serdaroğlu) Bedir Yay., İstanbul, 1974.
- _____, *Kimyayı Saadet*, (Terc. F. Meyan) Bedir Yay., İstanbul, 1979.
- GÖKBERK, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990.
- GÖKTÜRK, Akşit, *Edebiyatta Ada*, Yapı Kredi Yay., 1. Basım, İstanbul, 1997.
- GÖZE, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yay., İstanbul, 2000.
- HAVEMANN, Robert, *Yarın-Yol Ayrımındaki Sanayi Toplumu Eleştiri ve Gerçek Ütopya*, (Çev. Filiz Özçelik) Kaynak Yay., İstanbul, 2005.
- HUXLEY, Aldous, *Cesur Yeni Dünya*, (Çev. Ümit Tosun) Papirüs Yay., İstanbul, 1999.
- _____, *Krom Sarısı*, (Çev. Berat Çelik) İthaki Yay., 1. Baskı, İstanbul, 2001.
- KEKLİK, Nihat, *Felsefede Metafor*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1990.

_____, *Türk İslam Felsefesi Açısından Felsefenin İlkeleri*, İÜEF. Yay., İstanbul, 1987.

_____, *Filozofların Özellikleri*, Doğuş Yay., İstanbul, 1983.

_____, *Felsefenin Tekniği*, Doğuş Yay., İstanbul, 1984.

KRANZ, Valter, *Antikçağ Felsefe Açıklamalar ve Metinler*, (Çev. Suat Y. Baydur) Sosyal Yay., İstanbul, 1994.

KUMAR, Krishan, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*, (Çev. Ali Galip) Kalkedon Yay., İstanbul, 2006.

_____, *Ütopyacılık*, (Çev. Ali Somel) imge Yay., Ankara, 2005.

KUTVAN, Ali Bülent, *Ütopya*, Index Yay., İstanbul, 2004.

OISSON, Karen, "Utopia As A Way Of Life", U.S. News & World Report, 2000, Vol. 129, Issue 16.

MACHİAVELLİ, *Hükümdar*, (Çev. Yusuf Adil Egeli) Yıldız Matbaası, İstanbul, 1955.

MANNHEİM, Karl, *İdeology and Utopia*, New York, Harcourt, 1936.

MARSHALL, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınbay) Bilim ve Sanat Yay., İstanbul, 1999.

MEVLANA, *Mesnevi*, (Çev. Veled Çelebi İzbudak) Şark İslam Klasikleri, M.E.B., İstanbul, 1960.

MORE, Thomas, *Utopia*, (Çev. S. Eyüboğlu, M. Urgan, V. Günyol) Kültür Yay., 2. Basım, İstanbul, 2000.

OLGUNER, Fahrettin, *Batı ve İslam Kaynakları Işığında Platon*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1989.

ORWELL, George, *Bindokuzyüzseksendört*, (Çev. Haldun Derin) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1. Basım, Ankara, 1985.

_____, *Londra'da Beş Parasız*, (Çev. Z. Zühre İlkelen) İthaki Yay., İstanbul, 2004.

ÖZDENÖREN, Rasim, *Yeni Dünya Düzeninin Sefaleti*, İz Yay., 2. Basım, İstanbul, 1998.

PLATON, *Devlet*, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz) Remzi Kitabevi, 4. Basım, İstanbul, 1980.

_____, *Devlet*, (Çev. Neval Akbıyık) Timaş Yay., İstanbul, 2005.

_____, *Gorgias*, Söylev Sanatı Üzerine, (Çev. Melih Cevdet Anday) Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.

_____, *Yasalar*, (Çev. Candan Şentuna, Saffet Babür) Kabalcı Yay., 2. Cilt, İstanbul, 1998.

POPPER, Karl R., *Açık Toplum ve Düşmanları 1Platon*, (Çev. Mete Tunçay) 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989.

RANAUD, Philippe-Rials Stephane, *Siyaset felsefesi Sözlüğü*, (Çev. İsmail Yerguz, Necmettin Kamil Sevil, Emel Ergun, Hüsnü Dilli) İletişim Yay., İstanbul, 2003.

ROSS, David, *Aristoteles*, (Çev. Ahmet Arslan) Kabalcı Yay., İstanbul, 2002.

ROSSEAU, J. J., *Toplum Anlaşması*, (Çev. Vedat Günyol) M.E.B. Yay., İstanbul, 1992.

_____, *İlimler ve Sanatlar Hakkında Nutuk*, (Çev. S. Eyüboğlu) M.E.B. Yay., Ankara, 1943.

_____, *Emil*, (Çev. A. Rıza Ülgener) Türkiye Yay., 4. Basım, İstanbul, 1956.

RUSSEL, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi*, (Çev. Muammer Sencer) C. 1, Say Yay., İstanbul, 1997.

SARCEY, Michele Riot – Bouchet Thomas – Picon Antoine, *Ütopyalar Sözlüğü*, (Çev. Turhan Ilgaz) Sel Yay., İstanbul, 2003.

SARICA, Murat, *Siyasi Düşünce Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1993.

SOLOMON, Rober C., *Adalet Tutkusu*, (Çev. Ertuğrul Altınbaş) Ayrıntı Yay., İstanbul, 2004.

SOROKİN, Pıtırım A., *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri*, (Çev. Mete Tunçay) Bigi Yay., Ankara, 1972.

TUĞCU, Tuncar, *Batı Felsefesi Tarihi*, İlke Kitabevi, Ankara, 2000

WALLERSTEİN, İmmanuel, *Ütopistik*, (Çev. Taylan Doğan) Aram Yay., İstanbul, 2002.

URGAN, Mine, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, Adam Yay., İstanbul, 1984.

WEBER, Alfred, *Felsefe Tarihi*, (Çev. H. Vehbi Eralp) Sosyal Yay., İstanbul, 1993.

VEXLIARD, Alexandre, '*Utopia'nın Psikolojisi*', Araştırma, Ankara, 5, 1967.

ÖZET

İnsanlar bir konu hakkında görüşlerini dile getirirken daha anlaşılır olmak ya da düşüncelerini karşıya kabul ettirmek maksadıyla anlatım modellerine başvurur.

Bu anlayıştan hareketle çalışmamızda, bir anlatım modeli olan metafor sanatının Felsefe Tarihindeki düşünürler için ne tür bir öneme sahip olduğu ve düşünürlerin bu sanatı nasıl kullandığına yer verilmiştir.

Aynı şekilde felsefe Tarihinde ayrı bir öneme sahip ütopyalarda da bu sanatın nasıl kullanıldığını geniş bir şekilde alınmıştır.

Bu sanatın yardımı olmadan Felsefe Tarihindeki düşünürlerin ütopyalardaki düşüncelerin kolaylıkla dile getirilemeyeceği tartışılmazdır.

ABSTRACT

People apply to expression models to be understood or to get their ideas accepted, when they Express their opinions.

In this way, in our work we discussed the importance of metaphor art-that is a kind of expression model for intellectuals in philosophy history and how the intellectuals used this art.

We also expressed in a wide way; how utopias-that they are very important in philosophy history-used this art.

Consequently, without the help of this art neither the intellectuals in philosophy history nor the ideas in utopias could be expressed.